

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δημοκρατικός Πολιτισμός στην Πράξη: Εφαρμογές και Προκλήσεις

25-26 Απριλίου 2026 • Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ:

THE EUROPEAN
WERGELAND
CENTRE

MARANGOPOULOS
FOUNDATION
FOR HUMAN RIGHTS
ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ
ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ
ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Σάββατο 25 Απριλίου 2026

16:30–18:30

Παράλληλη Συνεδρία 1 (Γλώσσα: Αγγλική)

Αμφιθέατρο Αργυριάδη (Κεντρικό Κτήριο ΕΚΠΑ)

Legal Pressure as Discipline: SLAPPs and Risk Exposure in Greek Journalism

Dr. Athina Simatou, Adjunct lecturer, NKUA

While strategic lawsuits against public participation (SLAPPs) are not a new phenomenon, their use as instruments of legal pressure against journalists has intensified across Europe over the past decade (CASE, 2024; European Parliament, 2023). In Greece, SLAPPs have increasingly targeted journalists reporting on corruption, political power, environmental issues, and other matters of public interest, within a media system already weakened by structural, economic, and institutional constraints following the financial and sociopolitical crisis. This paper explores how SLAPPs operate in practice as mechanisms of pressure and risk exposure against journalists and media outlets in Greece, focusing on the operational dynamics through which legal pressure is enacted and experienced. Drawing on an in-depth qualitative case study approach, the paper examines four emblematic recent SLAPP cases involving journalists and media organisations targeted for their reporting. The analysis is based on multi-source data triangulation, including court documents, contested journalistic publications, public statements by professional associations and civil society actors, and in-depth interviews with journalists and lawyers/legal experts. Focusing on the anatomy of SLAPP-related legal pressure, the paper analyses the legal framings mobilised (civil and criminal defamation, interim measures, and data protection/GDPR-related claims), the associated procedural dynamics, and the power asymmetries between claimants and defendants. Particular attention is paid to how these legal threats increase risk exposure in ways that structurally, organizationally, and personally disadvantage journalists and public-interest reporting within the Greek media environment. The paper situates these cases within a broader context of press freedom pressures, safety risks, and democratic deficits in Greece and addresses the following research questions: RQ1: How do SLAPP operate as mechanisms of pressure and risk exposure against journalists and media outlets in Greece? RQ2: Which legal framings and procedural practices are mobilised in Greek SLAPP cases, and how do power asymmetries shape their use and effects? RQ3: What are the professional, financial, psychological, and democratic implications of SLAPPs for journalists, media outlets, and press freedom in Greece? Rather than assessing policy implementation, the paper empirically documents how SLAPPs function as disciplining techniques within the Greek media environment and identifies recurring patterns of legal pressure, press freedom challenges, and chilling effects. By shifting the focus from policy frameworks to the operational dynamics of legal pressure, the paper contributes process-level empirical evidence that is often missing from existing SLAPP research and offers grounded insights into how legal threats are structured and experienced in practice.

Questioning the Rise of Digital Semi-Autocracy Against Human Rights and Democracy in the Neo-Digital Human Rights Era

Dr. Melih Uğraş Erol, Lecturer in Law, Izmir University of Economics

The digital era fundamentally alters state-society interactions by fostering cooperation, civic involvement, and novel forms of political participation via sophisticated technological infrastructures. Data-driven and algorithmically guided governance systems can enhance transparency, responsiveness, and accountability among authorities. However, they can also expand executive powers for anti-democratic policies and targeted repression, undermining democracy, the rule of law, and human rights. This dichotomy exemplifies the tension between the constructive and destructive potential of digitalisation in terms of democracy and human rights, as well as the ongoing debate between states and civil society about the legitimacy and limits of state authority in the digital sphere. The dynamics of global human rights reveal new concerns arising from technological conflicts, indicating the emergence of a new discursive phase centred on digital semi-autocracy. During this phase, authorities use technology and digital tools to impose restrictions that impede accountability in governance, limiting civic liberty and enhancing non-legitimate excessive power and infrastructural dominance disguised as public safety in the digital realm. This paper examines how digital governance regulations can aim to improve democratic transparency and accountability; additionally, it recognises that digitisation may facilitate new forms of control and repression, posing threats to human rights and democracy using an interdisciplinary method. It includes a normative and empirical framework for understanding digital semi-authoritarianism versus digital rights protection by aligning human rights with digital capabilities in the contexts of the European Union (EU) and Turkey. The dual focus is analytically strategic because the EU operates as a supranational legal structure with strong commitments to digital rights; however, there are ongoing debates about uniform implementation and uneven application across member states. Türkiye, an EU candidate, exhibits a distinct trajectory. Despite its formal involvement with certain elements of the EU acquis, Türkiye's contentious legislation and applications regarding the digital domain make it a significant case study for analysing digital rights in the context of practical tensions in democracy. The main findings reveal that, while the EU aims to advance legal and institutional mechanisms supporting digital rights, Türkiye demonstrates increased digital centralisation and control, underscoring divergent trajectories in aligning technology and democracy. Overall, the study concludes that technological governance can both empower citizens and reinforce digital semi-authoritarian tendencies, depending on legal safeguards and enforcement practices.

Fundamental human rights challenges in contemporary asset confiscation frameworks

Meri Khachatryan, Lecturer, Yerevan State University

In recent years, asset confiscation has emerged as a central instrument in state efforts to combat corruption, organized crime and illicit financial flows. Traditional conviction-based confiscation mechanisms have often proven insufficient in addressing sophisticated financial structures and evidentiary barriers inherent in complex criminal proceedings. As a result, states have introduced alternative confiscation frameworks that prioritize asset recovery as a state priority area. While these mechanisms pursue legitimate aims, they raise significant concerns regarding their compatibility

with fundamental human rights. The purpose of this study is to examine the impact of contemporary asset confiscation frameworks on the protection of fundamental rights, with particular emphasis on the right to property and the right to a fair trial. The research seeks to identify the legal and procedural conditions under which interference with these rights may be regarded as lawful, proportionate and consistent with international human rights standards. The methodology of this research is based on doctrinal legal analysis, comparative examination of modern confiscation models and in-depth analysis of the case law of the European Court of Human Rights (ECHR). The study draws on judicial practice from multiple jurisdictions in which non-conviction-based confiscation mechanisms have been introduced, including the United Kingdom, Bulgaria, Italy and Armenia. Within this comparative context, the paper analyzes unexplained wealth regimes and in rem confiscation models as prominent examples of non-conviction-based asset recovery. These models shift the focus from establishing individual criminal liability to assessing the lawful origin of property, frequently operating on presumptions of illicit origin and shifting the burden of proof to the alleged illicit asset owner. The research addresses legal questions arising from these mechanisms, including whether establishing a causal link between unlawful conduct and the acquisition of assets constitutes a mandatory requirement and whether shifting or reversing the burden of proof is compatible with fair trial guarantees. The findings indicate that mentioned models constitute a direct interference with property rights, which can only be justified where effective procedural safeguards and guarantees are provided. As a key finding, the study argues for the application of an evidentiary threshold, such as the “balance of probabilities,” to guide judicial assessment of whether assets are reasonably likely to derive from unlawful activity. The paper further proposes differentiated approaches to the evaluation of evidence and evidentiary gaps, aimed at achieving a fair balance between the public interest in asset recovery and the protection of individual rights.

Artificial Intelligence and Challenges to Human Rights: Revisiting the European Lawyer’s Toolkit

Eirini Vyzirgiannaki, LL.M. (c), NKUA

Artificial intelligence (AI) increasingly permeates multiple societal domains, including justice and law enforcement, public administration, migration, social welfare, and education. Its deployment generates human rights challenges, including erosion of privacy, amplification of discrimination and inequality, risks to freedom of expression and democratic participation, the spread of misinformation, as well as diminished transparency, accountability, and access to effective remedies. These concerns are well documented in literature; yet comparatively less attention has been paid to the normative and institutional capacity of the existing European human rights framework to address them in a coherent and future-proof manner. Moving beyond the impact of AI on specific substantive rights, this paper adopts a systemic methodological perspective on European human rights law. It examines whether, and to what extent, the current European human rights legal toolkit (comprising substantive norms, doctrinal principles, interpretative methods, institutional mechanisms, and remedial pathways) can be operationalised, reconceptualised, or strategically repurposed to address AI-driven interferences with human rights. The analysis is situated primarily within the European Convention on Human Rights (ECHR) system, also considering its interaction with other national, European, and international frameworks, including AI-specific instruments such

as the Framework Convention on Artificial Intelligence and the EU AI Act. Methodologically, the paper combines theoretical doctrinal analysis with targeted jurisprudential research, drawing on existing case law and emerging disputes involving AI in human rights-sensitive contexts. It explores how established tools of European human rights law, such as positive obligations, evolutive interpretation, systemic integration, process-based review, and strategic litigation, can be employed to address AI-related human rights risks. From a socio-legal perspective, the analysis refutes AI exceptionalism and argues that actionable responses to emerging human rights challenges can, and should, be grounded in the strategic mobilisation of existing normative and institutional tools. Rather than ad hoc legislative interventions, a specialised regime, or an overhaul of current frameworks, AI-related challenges call for leveraging the strengths, and working within the limitations, of the existing toolkit. This approach is found to serve a dual objective: ensuring the meaningful protection of affected individuals, while reinforcing the stability, resilience, and legitimacy of the European human rights system. Correspondingly, the intended contribution of this paper is twofold: first, to offer insights of practical relevance to legal practitioners, policymakers, and civil society actors; and second, to contribute to a future-oriented understanding of European human rights protection that preserves doctrinal coherence, value consistency, and institutional legitimacy, while remaining responsive to technological change.

State surveillance: A subtle threat to modern Democracies

Iason-Homeros Christidis, Trainee lawyer

Surveillance systems employed by States have become a crucial matter of human rights protection in the recent technological era. New capabilities have led to an augmentation of these measures, while being at the heart of national security, state surveillance remains an undisclosed practice, without causing often any tangible harm. This paper aims to examine the existent legal boundaries and to underscore any shortcomings which pose a threat to the right to respect for privacy, leading to a backsliding of democratic values. The first part navigates important texts of national and European legislation and the existent case-law, provided mainly by the CJEU and the ECHR, regarding both targeted measures and mass surveillance systems. Employing a case-study method, this paper illustrates the current level of protection afforded to individuals and assesses whether these State actions comply with the established “three-part test”. The second part focuses on the cross-border aspect of the issue, as the emergence of new technologies has facilitated the so-called “global” surveillance, which takes two forms; the first one being co-operative state practice, in particular examining the example of Frontex and the legal questions arising through its operation as a “hub” of surveillance and data sharing. The second one involves unauthorised cross-border surveillance; the analysis emphasises on legal doctrines limiting the unlawful use of surveillance systems, especially the principle of extraterritorial jurisdiction according to the ECHR, and aims to highlight any legal lacuna, globally threatening the right to privacy and distorting the balance of powers between States. This paper concludes on the untamed nature of State surveillance and the subtle threat that awaits modern Democracies, should they fail to update their level of protection in line with technological evolution.

System(at)ic violence and the rule of law: Public space as a field of constitutional tension

Panagiota Vagiou, Undergraduate student, NKUA

This paper approaches the issue of police violence as a regulatory and institutional phenomenon that directly affects both the effective and regulatory power and application of the rule of law and the conditions for meaningful participation in public life. This is achieved by challenging the prevailing perception of police violence as an exception, thereby highlighting its function as a structural mechanism of discipline, delimitation of political action, and regulation of (co)existence in the public space. An important premise for this analysis is the examination of the monopoly of legitimate violence and the tension that develops between the state's claim to public security and the constitutional principles of human dignity, proportionality, and equality. A key variable is the concept of systemic violence as a means of repression in relation to the systematic disproportionate use of force by law enforcement agencies, combined with inadequate accountability mechanisms. This line of reasoning leads one to conclude that violence is not limited to isolated violations of rights, but erodes the regulatory core of constitutional legitimacy. This inevitably raises the question of what is (not) an isolated incident. That said, it is also necessary to examine the issue in light of the concept of "symbolic violence," which operates beyond "formal" repression, producing fear, exclusion, and normalisation of surveillance. Public space is analysed as a constitutionally protected field for the exercise of fundamental rights and collective claims, whose experience and accessibility highly depend on social, political, and gender identities. The presentation concludes with the idea that when the monopoly of violence is disconnected from the guarantees of the rule of law, both the protection of constitutional rights and the institutional conditions for democratic (co)existence in public space are being undermined.

16:30–18:30

**Παράλληλη Συνεδρία 2 (Γλώσσα: Αγγλική)
Αμφιθέατρο Δρακόπουλος (Κεντρικό Κτήριο ΕΚΠΑ)**

Human Rights from Below: Gender, Law, and Local Resistance in Contemporary India

Mikael Baaz, Professor, University of Gothenburg, Sweden

Some 200 million women are estimated to be "missing" worldwide because of sex-selective abortion, infanticide, and the systematic neglect of girls' health. India is the most severely affected. According to estimates by India's Ministry of Finance, roughly 50 million women and girls are missing from the population, while a further 20 million girls are classified as "unwanted." The result is a profoundly distorted sex ratio with far-reaching social, legal, and democratic consequences. Against this backdrop, we examine how international law is taken up by local non-state actors as a resource for democratic engagement in the struggle against gender-based collective destruction. The Genocide Convention (1948) defines four protected groups: national, ethnical, racial, and religious. These categories are commonly treated as a closed system that provides legal certainty and enables strong

international condemnation. Yet the scale and persistence of lethal gender discrimination expose a fundamental tension between international law's formal categories and lived experiences of collective harm. This paper addresses that tension by advancing a multicultural reading of human rights in which international law is understood not merely as a system of state obligations, but as a shared normative language that can be interpreted, contested, and activated within democratic culture. Drawing on legal scholarship, social constructivism, and gender theory, the paper approaches gender groups as socially and politically constituted rather than biologically fixed. This perspective allows for an analytical distinction between widespread and systematic gender-based persecution, typically addressed under crimes against humanity, and broader logics of collective destruction. Rather than resolving this tension through doctrinal reclassification, the paper focuses on how legal categories function in practice as sites of democratic meaning making that shape how harm is recognized, articulated, and resisted. The empirical core of the paper examines how local civil-society actors in India, including NGOs, advocacy networks, religious organizations, and media initiatives, mobilize international legal instruments through interviews and document analysis to challenge gender based violence and discrimination. Using a multi-sited ethnographic approach, international law is conceptualized as a repertoire for democratic practice. This includes strategic engagement with UN human rights mechanisms, rights-based advocacy, community legal education, and local norm-building initiatives that foster participation, accountability, and collective learning. The paper argues that democratic culture emerges when international law is appropriated from below and analyzed through qualitative interpretive legal analysis as a platform for civic agency and learning, enabling local actors to challenge power relations.

**Turkey as a safe third country for refugees:
Challenges for the Rule of Law in Greece and the EU legal order**
Eleni Koutsouraki, Assistant Professor, Hellenic Mediterranean University

This paper aims to examine Turkey's designation as a safe third country for refugees since the adoption of the EU-Turkey Joint Statement in 2016 until today, by reviewing the relevant case law of the Greek Council of State and of the Court of Justice of the European Union (CJEU) and explore their implications for Greek and EU law and policy. The implementation of safe third country mechanisms, within the broader context of the externalization of asylum, entails serious consequences for human rights, the EU legal order and the Rule of Law in its member states. In view of the new EU Pact's on Migration and Asylum entry into force, which strengthens the cooperation with third countries, it is important to reflect on the level of compliance of the Greek law and policy with EU law and the judgments of the Supreme Administrative Court. Soon after the designation of Turkey as a safe third country following the EU-Turkey Joint Statement in 2016, the Council of State confirmed the first and second instance inadmissibility asylum decisions for two individual applicants and decided, by a slim majority, not to refer the issue of Turkey's presumed safety to the CJEU (Plenary of the Council of State, 2347/2017 and 2348/2018). In 2023, given the consequences of Turkey's inclusion in the national list of safe countries and the refusal of neighbouring country's authorities to readmit asylum applicants from Greece, the Supreme Court referred the case to the CJEU (Plenary of the Council of State, 177/2023). The latter found that it was Greece's obligation under EU law not to reject asylum applications as inadmissible and proceed to their examination on the merits since Turkey refused

readmissions (C-134/23). Following CJEU's ruling, the Council of State annulled Turkey's inclusion in the national safe-country list because the relevant joint ministerial decision was incompatible with EU law provisions regarding the assessment of Turkey's safety and had not considered human rights violations by the latter (Plenary of the Council of State, 1048/2025). Despite the annulment of the ministerial decision and the findings of the Supreme Court, a new ministerial decision was issued, and Turkey is still included in the national list of safe countries. These recent developments raise important questions about the Rule of Law in Greece and the country's position within the EU legal order. The paper will discuss their implications for the implementation of the EU Pact's relevant provisions and the future of the Greek asylum and migration policy.

An Emotional Approach to International Human Rights Law

Fragkiskos Tsiros, Doctoral Researcher, European University Institute

International human rights law is often based on an exclusively rational and legal analysis, overlooking the emotional dimensions of the lived experience of their violations. This omission is problematic, because human rights, as a social and cultural phenomenon, are embedded in society and not above it. The above phenomenon is reflected in the prevailing view within the legal world that legal reasoning and decision-making are neutral and rational processes. Indeed, the perception that there is a strong dichotomy between logic and emotion is deeply rooted in Western legal culture. However, there is now broad consensus from a philosophical, psychological, neurobiological, and sociological perspective that emotions are not simply irrational and uncontrollable, but also have a cognitive basis. In any case, emotions are an integral part of human life, and a world without emotions would be meaningless. For this reason, any conception of law in purely rational, dispassionate terms risks being inhuman. Scientific analysis in the field of law and emotions has highlighted the ways in which law influences emotions and emotions influence law. In this context, the main objective of this article is not simply to analyze how emotions influence human rights and human rights law, but to focus on the rarely examined question of whether and to what extent international human rights law as a legal and social institution produces specific emotions. In particular, the main argument of the article is that emotions are decisive for the overall shaping of international human rights law. From a positive perspective, the international human rights framework is based on empathy and motivates our imagination to understand the pain of other people and create bonds between different groups. From a negative perspective, the dialectical practice of "emotional otherness" is indicative of the forms of inclusion and exclusion within the human rights system. Methodologically, my analysis adopts a social constructivist approach—combined with critical discourse analysis—to analyze the concept of emotions. It should be clarified that this approach does not reject the biological and cognitive dimensions of emotions but focuses on their formation by culture and social structures. At the same time, my analysis highlights the concept of the social imaginary and conceives of institutions not merely as regulators of social order and our collective life, but as carriers of collective emotions and symbolisms.

From Neutrality to Inclusion: Queer Treaty Interpretation and SOGI Asylum Claims under International Law

Aristeidis Panagiotis Kypriotis, NKUA Law School Graduate, Trainee lawyer

Despite the growing recognition of human rights irrespective of sexual orientation and gender identity (SOGI) at international, regional, and domestic level, the international legal framework continues to inadequately address violations against SOGI minorities. In many contexts, structural discrimination, criminalisation, and social exclusion persist, compelling individuals to flee their countries of origin and seek international protection. Consequently, SOGI-related asylum claims have become an increasingly prominent feature of contemporary refugee law, raising fundamental questions regarding the interpretation of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees. This paper examines whether and how SOGI-related asylum claims fall within the material scope of the Refugee Convention, focusing on the interpretation of Article 1A(2). It argues that, although the Convention was not drafted with SOGI minorities in mind, the refugee definition has evolved through interpretative practice to encompass individuals fleeing persecution on SOGI-related grounds. The theoretical framework draws on feminist treaty interpretation as a critical metamethod of treaty interpretation that exposes the gendered and heteronormative assumptions underlying claims of neutrality in international law. Within this frame of reference, the paper employs a queer treaty interpretation to challenge normative constructions of identity and to reassess core refugee law concepts in light of SOGI experiences. Methodologically, the research adopts a qualitative doctrinal and theoretical analysis of international refugee law. The analysis applies an evolutionary interpretation under the Vienna Convention on the Law of Treaties to selected jurisprudence of judicial and quasi-judicial human rights bodies concerning SOGI-related asylum claims. The method of analysis is interpretative and justificatory, evaluating how queer insights can be integrated into orthodox refugee law. The paper advances three central claims. First, notwithstanding the absence of a universally accepted definition of persecution, the serious discrimination faced by SOGI minorities constitutes persecution as a grave violation of fundamental human rights. Second, the nexus requirement is satisfied in SOGI-related asylum claims, as persecution may be linked not only to membership of a particular social group but also, in certain contexts, to religion, political opinion, or intersecting grounds. Third, SOGI minorities qualify as a “particular social group” within the meaning of Article 1A(2), as they share a common characteristic independent of the risk of persecution and are perceived as distinct by society. The paper concludes that a queer interpretative approach is essential for rendering SOGI-related harms legally intelligible under the Refugee Convention and for strengthening refugee protection in line with democratic human rights values.

Words can built up or tear down: How Europe speaks about minorities

Chrysi Vorloou, Undergraduate student, NKUA

This study addresses the issue of hate speech in the European landscape as encountered in political speech and across the political spectrum as well as in the mainstream media. Notably, hate speech contradicts the prohibition of discrimination reflected in Protocol 12 of the ECHR. The main forms of hate speech that are dealt with are racism, sexism, discrimination against the LGBT+ community and most prominently, hate speech against immigrants, refugees and asylum-seekers. The aims of this

research are a) to track the levels and potential growth of hate speech in recent years b) to pinpoint the factors that motivate the use of hate speech by politicians and the media c) to detect the most affected groups and d) to find the practical implications of hate speech. In order to achieve the above, material is primarily drawn from the analysis of the Reports of the European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) with respect to each Member State of the Council of Europe, of the Human Rights Watch World Reports as well as from reports of NGOs representing or protecting the interests of the relevant minorities targeted, and finally through a deep dive into national and international news articles. This article is structured as follows: First, it clarifies the status of the use of hate speech in the political and media sphere, in light of the purposes of this research, across several Member States of the Council of Europe. Then, it attempts to compare and contrast the different situations in order to be led to the most important and frequently encountered elements. Finally, the conclusions are presented, among which fundamental are the following: A) The rise of hate speech around Europe in recent years is directly linked to the increasing support for right-wing political parties. B) The more politicians and the media express and normalise hate speech the more aggressive agendas are set and pursued unobstructedly as if serving legitimate purposes. C) The most common target for hate speech by far is the minority of immigrants, refugees and asylum seekers, frequently portrayed as criminals, as a threat to a State's national security or even to national identity. D) Hate speech is more frequently used during election periods, even by parties and personas occupying the centre of the political spectrum. Overall, this study contributes to the understanding of the respect for the right of protection from discrimination in Europe.

16:30–18:30

Παράλληλη Συνεδρία 3 (Γλώσσα: Ελληνική)
Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 4

Δημοφιλής κουλτούρα και δημοκρατία: Ψυχαγωγία και κοινωνική εμπλοκή

Ελπίδα Χριστοφορίδου, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το άρθρο διερευνά τον σημαντικό ρόλο της δημοφιλούς κουλτούρας ως πεδίου ψυχαγωγίας, κοινωνικοποίησης και έκφρασης, αλλά και ως εργαλείου δημοκρατικής εκπαίδευσης και κοινωνικής δράσης. Παρά τις συχνές επικρίσεις για χειραγώγηση, πρόκληση εξαρτητικών συμπεριφορών και ελαφρότητα περιεχομένου, η δημοφιλής κουλτούρα αποτελεί βασικό πεδίο, όπου οι θεατές δεν είναι παθητικοί καταναλωτές, αλλά ενεργοί δρώντες. Δεν αντανάκλα απλώς την κοινωνία, αλλά λειτουργεί ως χώρος διαπραγμάτευσης σχέσεων εξουσίας και ιδεολογίας, διαμορφώνοντας πολιτικές και κοινωνικές στάσεις (Hall, 1980, pp. 125-127). Τα ερευνητικά δεδομένα της μελέτης «Εφηβική κουλτούρα, ηλεκτρονικά παιχνίδια και κοινωνικοπολιτική εκπαίδευση» (2020–2023) επιβεβαιώνουν ότι εμπειρίες όπως αυτές που παρέχουν τα βιντεοπαιχνίδια συμβάλλουν στην ανάπτυξη δημοκρατικών ικανοτήτων στους νέους (Χριστοφορίδου, 2024). Η ανάλυση 485 ερωτηματολογίων και 42 ημιδομημένων συνεντεύξεων με εφήβους 12–17 ετών από τη Θεσσαλία έδειξε ότι οι παιχνιδιώδεις εμπειρίες κοινωνικοπολιτικού περιεχομένου, καθώς και οι πολιτισμικές συγκλίσεις των βιντεοπαιχνιδιών

με άλλα μέσα της δημοφιλούς κουλτούρας (κινηματογράφος, κόμικς, τηλεόραση, μουσική), σχετίζονται θετικά με τη διαμόρφωση ενός ενεργητικού, ηθικού και ανεξάρτητου νου. Πρόκειται για εφόδιο που οφείλει να παρέχει η εκπαίδευση (Piaget, 1979, pp. 68-71), προκειμένου να αναπτυχθεί πλήρως η ανθρώπινη προσωπικότητα, κάτι που αποτελεί τον σκοπό της εκπαίδευσης, σύμφωνα με το άρθρο 26 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Παράλληλα, η δημοφιλής κουλτούρα συνιστά σημαντική πηγή γνώσεων, εμπειριών και στάσεων, ενώ το φανταστικό συχνά λειτουργεί ως μορφή αντίστασης στις κοινωνικές παθογένειες (Mano et al., 2018, p. 84). Έχει τη δύναμη να δημιουργήσει κοινωνική αλλαγή και να διαμορφώσει συνθήκες δημοκρατικής συμμετοχής (Dolby, 2003, p. 1). Η δυναμική αυτή αποτυπώνεται σε μορφές φαν ακτιβισμού, όπως το παράδειγμα του Fandom Forward, οργανισμού που ιδρύθηκε αρχικά ως The Harry Potter Alliance και εξελίχθηκε σε μη κερδοσκοπική πρωτοβουλία θαυμαστών του φανταστικού κόσμου του Harry Potter. Σταδιακά διεύρυνε το πεδίο δράσης του, περιλαμβάνοντας μέλη από ποικίλες κοινότητες (fandoms), με στόχο την ενεργοποίηση πολιτών μέσω πολιτισμικής ταύτισης και αφηγηματικής εμπλοκής. Η κοινότητα αυτή αξιοποιεί το αφηγηματικό σύμπαν του Harry Potter ως εφαλτήριο κοινωνικής αλλαγής – μια διαδικασία που ο Jenkins (2015, p. 205) ονομάζει «cultural acupuncture». Ήδη ο Fiske (1992) είχε αναδείξει τον ενεργό ρόλο των κοινοτήτων θαυμαστών ως χώρων συμμετοχής, αντίστασης και δημιουργίας εναλλακτικών πολιτικών μορφών. Το παρόν κείμενο συμβάλλει στη συζήτηση για τον ρόλο της δημοφιλούς κουλτούρας ως φορέα δημοκρατικών αξιών και κοινωνικής δράσης, τονίζοντας τη σημασία της ως πεδίου διαμόρφωσης ταυτοτήτων. Η αξιοποίησή της στην εκπαίδευση και τη δημόσια σφαίρα μπορεί να συμβάλει στην καλλιέργεια ενός δημοκρατικού πολιτισμού που εκφράζεται στην καθημερινή πράξη των πολιτών.

Youthwashing: Η κρυφή γοητεία της διακοσμητικής νεότητας

**Κατερίνα Παπασιμάκη, Εκπαιδευτικός ΠΕ 70,
Συντονίστρια Εκπαίδευσης Προσφύγων ΠΕ Πειραιά, MA, Msc, Διδάκτορας ΕΚΠΑ**

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει κριτικά την έννοια του 'youthwashing', προτείνοντάς την ως διακριτό και θεωρητικά γόνιμο αναλυτικό εργαλείο για την κατανόηση των μορφών συμμετοχής των νέων σε θεσμικά και κοινωνικά πλαίσια. Με τον όρο youthwashing (βλ. Viterbo, 2025) εννοούμε εδώ την συνεκφορά της συμμετοχής, της φωνής, της εικόνας ή των υποτιθέμενων συμφερόντων των νέων από ενήλικους δρώντες, με τρόπο που παράγει δημόσια νομιμοποίηση και «διακοσμητική» νεανικότητα, χωρίς ουσιαστική ανταπόκριση στα αιτήματα των νέων ή μετατόπιση ισχύος στη λήψη αποφάσεων. Σε αντίθεση με τον όρο tokenism (Kanter, 1977), ο οποίος εστιάζει κυρίως στη συμβολική ή περιορισμένη εκπροσώπηση περιθωριοποιημένων ομάδων, ο όρος 'youthwashing' μετατοπίζει το αναλυτικό ενδιαφέρον στα οφέλη που αποκομίζουν ενήλικοι δρώντες από τη δημόσια επίκληση ή προβολή της «νεανικής φωνής». Παράλληλα, τοποθετείται στο ευρύτερο φάσμα πρακτικών οικειοποίησης, όπως το genderwashing και το greenwashing, αναδεικνύοντας τις ιδιαιτερότητές του ως προς τους μηχανισμούς, τα συμφραζόμενα και τους επιδιωκόμενους σκοπούς. Μεθοδολογικά, η εργασία συνιστά ποιοτική εννοιολογική και κριτική ανάλυση λόγου (βλ. Fairclough, 2010), βασισμένη σε στοχευμένο σώμα υλικού που περιλαμβάνει: (α) επίσημες πολιτικές δηλώσεις και στρατηγικά έγγραφα κυβερνήσεων και διεθνών οργανισμών, (β) εταιρικές καμπάνιες και δημόσιες αναρτήσεις στα

μέσα κοινωνικής δικτύωσης που προβάλλουν τη «νεανική συμμετοχή», και (γ) κείμενα μη κυβερνητικών οργανώσεων που επικαλούνται τα δικαιώματα του παιδιού. Το υλικό επιλέχθηκε με κριτήριο τη ρητή επίκληση της συμμετοχής ή των δικαιωμάτων των παιδιών/νέων και αναλύθηκε ως προς τους λόγους νομιμοποίησης, τις σχέσεις εξουσίας και τα αποκλειστικά ή επιλεκτικά σχήματα εκπροσώπησης. Η ανάλυση δείχνει ότι ένα ευρύ φάσμα δρώντων – κυβερνήσεις, επιχειρήσεις, διεθνείς οργανισμοί, δημόσιες αρχές, ΜΚΟ και ερευνητές – ενδέχεται να επιδιόξει σε πρακτικές που μπορούν να περιγραφούν ως youthwashing: ιδιοτελής οικειοποίηση της συμμετοχής, των εικόνων και της φωνής των νέων, χωρίς ουσιαστική μετατόπιση ισχύος ή λήψη αποφάσεων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον τρόπο με τον οποίο η ρητορική των Δικαιωμάτων του Παιδιού (UNCRC, 1989· Lundy, 2007) επιστρατεύεται για τη νομιμοποίηση τέτοιων πρακτικών, ακόμη και όταν αυτές υπονομεύουν τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής. Υποστηρίζεται ότι η αναγνώριση της διττής μορφοποιητικής δράσης του youthwashing – αφενός ως συμβολικής αναγνώρισης της νεότητας, αφετέρου ως μηχανισμού αναπαραγωγής ασύμμετρων σχέσεων εξουσίας – είναι κρίσιμη για τη θεωρητική αποσαφήνιση του όρου και για την προώθηση γνήσιων, δημοκρατικών και χειραφετικών μορφών συμμετοχής των νέων.

Ο flâneur του 21ου αιώνα: Η περιπλάνηση ως τακτική συμβολικής αντίστασης και δημοκρατικής διεκδίκησης στον κοινωνικό χώρο

Μαρία Βασιλείου, Υπ. Διδάκτορας, ΕΚΠΑ

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση της περιπλάνησης, νοούμενης ως η κατά τις επιταγές του καπιταλισμού άσκοπη και μη παραγωγική μετακίνηση του σώματος στο χώρο, ως μια κατά deCerteau τακτική που φέρει νόημα συμβολικής αντίστασης και που μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο δημοκρατικής διεκδίκησης τελούμενη στον κοινωνικό χώρο. Η προσέγγιση αυτή επιχειρείται μέσα από την επανερμηνεία της μορφής του flâneur, του αρχετυπικού πλάνητα του 19ου αιώνα, τοποθετημένης στο πλαίσιο των κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών συνθηκών του 21ου, όπου φαινόμενα όπως ο κατακερματισμός της εμπειρίας, η ομογενοποίηση και ο εξευγενισμός των αστικών κέντρων, η επιτάχυνση της καθημερινότητας, η θεαματοποίηση του εαυτού στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι μηχανισμοί επιτήρησης κι εντοπισμού καθώς και οι ιδεολογικές και πολιτισμικές συγκρούσεις ευνοούν την ανάδυση νέων προκλήσεων και μετασχηματισμών της ιδιότητας του πολίτη και της συμμετοχής του στα κοινά. Εκκινώντας από τη θεωρητική τοποθέτηση του Benjamin και του Baudelaire, κατά την οποία ο πλάνης είναι ένας κριτικός παρατηρητής της νεωτερικότητας, ο οποίος όμως δεν στέκει απομονωμένος αλλά τοποθετείται ως φυσική παρουσία επί του πεδίου, και αξιοποιώντας τη θεωρία του Lefebvre για την παραγωγή του χώρου, την έννοια του Τριτόχωρου (Thirdspace) του Soja, όπως και την προαναφερθείσα θεωρία του DeCerteau για τους τρόπους με τους οποίους τα υποκείμενα επινοούν την καθημερινότητα, υποστηρίζεται ότι ο flâneur του 21ου αιώνα διεκδικεί ενεργά τη θέση του σε πολλαπλές και αλληλοεπικαλυπτόμενες γεωγραφίες – φυσικές, κοινωνικές και συμβολικές. Ακόμη, επιχειρείται η ανάδειξη της περιπλάνησης ως πρακτική καθημερινής οικειοποίησης του χώρου που λειτουργεί ως δράση μικρο-πολιτικής κλίμακας, καθώς επιτρέπει στον πλάνητα να διαπραγματευτεί ζητήματα ταυτότητας και ετερότητας στη δημόσια σφαίρα αλλά και να εκδηλώνει με συμβολικό τρόπο την αντίσταση του απέναντι στις διαβρωτικές

συνέπειες των ανωτέρω φαινομένων. Στην παρούσα εργασία προτείνεται, συμπερασματικά, πως η περιπλάνηση αποτελεί μια μορφή ενσώματης πολιτειότητας που μπορεί να αποτελέσει έναν γόνιμο θεωρητικό και μεθοδολογικό φακό για την κατανόηση της ταυτότητας του πολίτη στον 21ο αιώνα, προσφέροντας ένα μοντέλο διεκδίκησης που είναι ταυτόχρονα καθημερινό, συμβολικό και βαθιά πολιτικό.

Ο εκκλησιαστικός λόγος απέναντι στον μπουλβερισμό: Φιλοσοφική και παιδαγωγική διερεύνηση μιας σύγχρονης λογικής πλάνης στον δημόσιο χώρο.

π. Χριστόφορος Χρόνης, Επίκουρος Καθηγητής, ΕΚΠΑ

Η παρούσα ανακοίνωση εξετάζει το φαινόμενο του μπουλβερισμού (bulverism) ως χαρακτηριστική λογική πλάνη του σύγχρονου δημόσιου λόγου, με ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις του στον εκκλησιαστικό και παιδαγωγικό λόγο. Ο όρος, που εισήγαγε ο C. S. Lewis, περιγράφει τη ρητορική πρακτική κατά την οποία ένα επιχειρήμα απορρίπτεται εκ των προτέρων όχι μέσω λογικής ανάλυσης ή κριτικής τεκμηρίωσης, αλλά μέσω απόδοσης κινήτρων, ιδεολογικών προθέσεων ή ταυτοτικών χαρακτηριστικών στο πρόσωπο που το διατυπώνει. Με τον τρόπο αυτό, η επιχειρηματολογία αντικαθίσταται από προσωπική ή ηθική απαξίωση. Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να αναδείξει τον μπουλβερισμό ως φιλοσοφικό, παιδαγωγικό και πολιτισμικό πρόβλημα, το οποίο υπονομεύει τη δυνατότητα γόνιμου διαλόγου και επηρεάζει αρνητικά τον δημοκρατικό πολιτισμό. Το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης αντλεί από τη φιλοσοφία της επιχειρηματολογίας, τη ρητορική θεωρία και τη χριστιανική ανθρωπολογία, με έμφαση στην έννοια του προσώπου και στην παιδαγωγική λειτουργία του λόγου ως φορέα αλήθειας, κριτικής σκέψης και υπεύθυνης επικοινωνίας. Η μεθοδολογία που ακολουθείται είναι ποιοτική και αναλυτική και περιλαμβάνει εννοιολογική αποσαφήνιση του μπουλβερισμού, κριτική ανάλυση ενδεικτικών παραδειγμάτων από τον σύγχρονο δημόσιο και εκκλησιαστικό λόγο, καθώς και φιλοσοφική-θεολογική ερμηνεία των συνεπειών του. Η χρονική περίοδος που εξετάζεται αφορά κυρίως τον 21ο αιώνα, κατά τον οποίο η συγκεκριμένη πλάνη ενισχύεται από τη δυναμική των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και την πολιτισμική πόλωση. Ομάδες στόχου της έρευνας είναι θεολόγοι, φιλόσοφοι, εκπαιδευτικοί, κληρικοί και κάθε φορέας λόγου με παιδαγωγική ή δημόσια ευθύνη. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης καταδεικνύουν ότι ο μπουλβερισμός αποδυναμώνει τη λογική εγκυρότητα, περιορίζει τον παιδαγωγικό χαρακτήρα του διαλόγου και συμβάλλει στη διάρρηξη της εμπιστοσύνης στον δημόσιο λόγο. Συμπερασματικά, υποστηρίζεται ότι η υπέρβαση της πλάνης αυτής προϋποθέτει καλλιέργεια κριτικής σκέψης, σεβασμό στο πρόσωπο και παιδαγωγική επαναανοηματοδότηση της επιχειρηματολογίας. Η συμβολή της ανακοίνωσης έγκειται στη διασύνδεση φιλοσοφικής ανάλυσης και θεολογικής ανθρωπολογίας στο πλαίσιο της σύγχρονης δημοκρατικής αγωγής.

Δημοκρατικός λόγος και κοινωνικές αναπαραστάσεις στα σχολικά γλωσσικά τοπία του Βόλου: κριτική γλωσσική επίγνωση και πρακτικές για τη δημοκρατική κουλτούρα και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Γαρουφαλιά Μώκου, ΜΑ, ΕΚΠΑ & Δήμητρα Φιλίππου, Διδάκτορας, ΕΚΠΑ

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τα σχολικά γλωσσικά τοπία της πόλης του Βόλου. Εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο ο μαθητικός γραπτός λόγος που αποτυπώνεται στους τοίχους των σχολείων λειτουργεί ως φορέας δημοκρατικών αξιών, κοινωνικών στάσεων και πολιτισμικών αναπαραστάσεων (Shohamy & Gorter, 2009). Το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης εντάσσει την κριτική γλωσσική επίγνωση ως παιδαγωγική πρακτική διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα κατασκευάζει νοήματα, σχέσεις εξουσίας και δυναμικές κοινωνικής ένταξης ή αποκλεισμού, ενισχύοντας την ενεργό συμμετοχή των μαθητών στον δημοκρατικό δημόσιο λόγο και την καλλιέργεια κριτικού στοχασμού γύρω από ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης, ισότητας και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Menken & Pérez-Guzmán, 2016). Η έρευνα βασίζεται σε ποιοτική μεθοδολογία με επιτόπια παρατήρηση και φωτογραφική τεκμηρίωση σε 33 σχολικές μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της πόλης του Βόλου, οι οποίες περιλαμβάνουν ημερήσια και νυχτερινά Γυμνάσια, Γενικά Λύκεια (ΓΕΛ) και Επαγγελματικά Λύκεια (ΕΠΑΛ). Τα ευρήματα αποτελούν οι 219 γλωσσικές σημάνσεις, οι οποίες αναλύονται και ταξινομούνται σε πέντε θεματικές κατηγορίες: πολιτικά, κοινωνικά, προσωπικά, αθλητικά και ουδέτερα γλωσσικά τοπία. Η κατηγοριοποίηση αυτή επιτρέπει την ανάδειξη θεματικών μοτίβων, αλλά και διαφοροποιήσεων ανά σχολικό πλαίσιο και τύπο σχολικής μονάδας. Τα ευρήματα αναδεικνύουν τον σχολικό τοίχο ως χώρο δυναμικής κοινωνικής επικοινωνίας, όπου συνυπάρχουν φωνές αντίδρασης, αποδοχής, προβληματισμού και συλλογικής ταυτότητας (Jaworski & Thurlow, 2010). Η ταυτόχρονη παρουσία συμπεριληπτικών, αλλά και αντιφατικών ή αποκλειστικών μηνυμάτων προβάλλει τις εντάσεις που διαπερνούν τον σχολικό λόγο και καθιστά τα σχολικά γλωσσικά τοπία ιδιαίτερα πρόσφορο πεδίο για παιδαγωγικό αναστοχασμό και κριτική συζήτηση γύρω από τη δημοκρατία, την κοινωνική ένταξη και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Blommaert, 2013). Στο πλαίσιο της έρευνας αξιοποιείται, επιπλέον, η χαρτογράφηση των σχολικών γλωσσικών τοπίων, βασισμένη σε ποιοτικά δεδομένα, με στόχο την οπτική αποτύπωση της χωρικής κατανομής και των θεματικών μοτίβων των μαθητικών παρεμβάσεων στον αστικό και σχολικό χώρο. Η χαρτογραφική προσέγγιση δεν λειτουργεί ως ποσοτική αποτύπωση συχνοτήτων, αλλά ως ερμηνευτικό εργαλείο που αναδεικνύει σχέσεις μεταξύ χώρου, λόγου και κοινωνικού νοήματος. Με βάση αυτή την προσέγγιση, η μελέτη εντάσσεται στον θεματικό άξονα της Εκπαίδευσης και του Δημοκρατικού Πολιτισμού, καθώς προβάλλει τον σχολικό χώρο ως σημειωτικό πεδίο όπου η γλώσσα δρα ως μέσο έκφρασης, διαπραγμάτευσης και κοινωνικού μετασχηματισμού (Menken & Pérez-Guzmán, 2016), συμβάλλοντας στην καλλιέργεια δημοκρατικής πολιτεϊότητας, σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ενεργού συμμετοχής των μαθητών, σε άμεση συνάφεια με το θεματικό πλαίσιο του συνεδρίου «Ανθρώπινα Δικαιώματα και Δημοκρατικός Πολιτισμός στην Πράξη» (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2020).

«Φωτίζοντας» τη δημοκρατία: Κινηματογραφικές αφηγήσεις φάρων στην Επαγγελματική Κατάρτιση

Παρασκευή Κακαρούχα, Εκπαιδύτρια Ενηλίκων, Διδάκτωρ Πολιτισμικού Τουρισμού, ΕΚΠΑ

Οι κτιστοί ναυτικοί φάροι, ως χώροι εργασίας και διαβίωσης, συνδέονται συχνά με αρχετυπικές εικόνες μοναξιάς, ευθύνης και αφοσίωσης. Εκτός από τη χρήση τους ως ναυτιλιακών βοηθημάτων, οι φάροι οριοθετούσαν πριν την αυτοματοποίησή τους ιδιαίτερες μικρο-κοινότητες, όπου η καθημερινότητα υπαγόρευε συγκεκριμένες μορφές συλλογικής ζωής και δράσης, αξίες και στάσεις. Ο κινηματογράφος έχει συμβάλει καθοριστικά στη διαμόρφωση των αντιλήψεων για τους φάρους, προβάλλοντας τα τοπία, τις εγκαταστάσεις, τα πρόσωπα και τις ιστορίες τους μέσα από ποικίλες, συνήθως εξιδανικευτικές και στερεοτυπικές, αφηγήσεις. Η εργασία αξιοποιεί αυτή τη διπλή οπτική, δηλαδή την ιστορική διάσταση και την κινηματογραφική αναπαράσταση, για να εξετάσει τους φάρους ως άτυπα περιβάλλοντα δημοκρατικής αγωγής του παρελθόντος και ως παιδαγωγικά εργαλεία, διά του κινηματογράφου, για την καλλιέργεια δημοκρατικών αρχών και δεξιοτήτων στην Επαγγελματική Κατάρτιση σήμερα. Το θεωρητικό πλαίσιο αντλεί από τις έννοιες της πολιτειότητας, της άτυπης και της μη τυπικής μάθησης, καθώς και του οπτικοακουστικού γραμματισμού. Στο πρώτο ερευνητικό σκέλος παρουσιάζονται ευρήματα από ποιοτική έρευνα πεδίου με συγγενείς φανοφυλάκων. Σύμφωνα με μαρτυρίες τους, οι φάροι λειτούργησαν ως «σχολεία ζωής» για τα ανήλικα μέλη των «οικογενειών», όπου αναπτύχθηκαν βιωματικά δεξιότητες συνεργασίας, υπευθυνότητας, σεβασμού στη διαφορετικότητα, ενδιαφέροντος για το περιβάλλον και ενεργού συμμετοχής στην προώθηση κοινωφελών σκοπών. Οι «οικογένειες φάρων» συγκροτήθηκαν ως ιδιότυπα κοινωνικά σχήματα που ενσάρκωναν στην πράξη τη δημοκρατική πολιτειότητα. Το δεύτερο σκέλος αφορά σε μια εκπαιδευτική εφαρμογή οπτικοακουστικού γραμματισμού σε δομές Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης που προσφέρουν ειδικότητες στον Τομέα Τουρισμού. Εκπαιδύτριες και εκπαιδευτές σχεδίασαν παρεμβάσεις βασισμένες σε «φαρικές» ταινίες, δηλαδή ταινίες που αναδεικνύουν τους φάρους ως τοποθεσίες, κτίσματα και αλληγορίες. Μετά την ολοκλήρωση των δράσεων, οι καταρτιζόμενες/οι κλήθηκαν να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα για τους φάρους μέσω πολυτροπικού υλικού της επιλογής τους. Η ανάλυση των παραγόμενων «κειμένων» δείχνει ότι οι συμμετέχουσες/οντες αναγνώρισαν, μέσα από τις κινηματογραφικές αναπαραστάσεις, τον φάρο ως πλαίσιο δημοκρατικής συνύπαρξης, συλλογικής ευθύνης και κοινωνικής προσφοράς. Κεντρικό συμπέρασμα της εργασίας είναι ότι οι φάροι, ως ιστορικά βιωμένοι τόποι και ως κινηματογραφικά διαμεσολαβημένα πεδία, μπορούν να αποτελέσουν εναλλακτικά και γόνιμα παιδαγωγικά οχήματα για την προαγωγή δημοκρατικών κανόνων και ικανοτήτων στην Επαγγελματική Κατάρτιση, συμβάλλοντας στην κατανόηση και την εμπέδωση του δημοκρατικού πολιτισμού με/από ομάδες ενηλίκων.

16:30–18:30

Παράλληλη Συνεδρία 4 (Γλώσσα: Αγγλική)

Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 5

Books as Vessels of Possible Futures: Shaping Democratic Imaginaries

Mona Lilja, Professor, University of Gothenburg

Book burning has long symbolized the suppression of ideas, as Heinrich Heine warned: “Where they burn books, they will ultimately burn people.” Today, the resurgence of book bans in the United States and elsewhere raises urgent questions: Why do books remain “dangerous” in contemporary times and for democracy? This paper explores the enduring perception of books as threats and examines their role as vessels of possible futures-material forms that can mobilize ideologies and shape democratic imaginaries. Books are not passive objects; they act as agents (actants) in envisioning alternative futures and sustaining democratic discourse. One person’s hope may evoke another’s fear, highlighting the emotional dynamics embedded in struggles over knowledge and ideology. Drawing on scholarship on hope, democracy, and the politics of knowledge, we argue that books offer spaces for constructive imagination-where narratives of hope challenge authoritarian impulses and foster pluralistic futures. Time, emotion, and the guardianship of ideological texts emerge as critical dimensions in understanding why books continue to matter-and why they remain contested.

Does the Old Testament promote Human Rights?

Vasiliki-Maria Vasileiou, PhD Candidate, NKUA

The subject under consideration is whether and to what extent the text of the Old Testament can promote human rights, as they have been enshrined in the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) in 1948. As it is already known, the Old Testament displays a violent nature, which, in addition to its very early composition, gives the impression that it is unable to support Human Rights in their current form. However, this generalization seems to contradict the fact that the Old Testament text expresses passion for justice, and it has shaped the culture of the West for almost 2000 years, as Collins notes (2019). The above opinion can be confirmed by the biblical text itself, which includes provisions that ensure social justice. For example, by protecting the widows and the orphans (Ex. 22:22-24 and Deut. 24:19), the slaves (Ex. 21:1-11 and Deut. 15:12-18), and the foreigners (Lev. 19:33-34). Even labor rights, which today are not always respected or are under negotiation, the Old Testament has already proclaimed through the Decalogue, with its reference to the Sabbath, as a day of rest for everyone (Ex. 20:8 11 and Deut. 5:12-15). Furthermore, religious freedom is also included in Human Rights, as religion constitutes a basic human good (Philpott, 2024), even though its position, among the other Human Rights, has been disputed (Bielefeldt, Pinto & Petersen, 2022). In contrast to Philpott, Kollontai, and Lohmann (2023) have argued that religion seems to take either an opposing and indifferent or a protective stance towards the preservation of Human Rights. Nevertheless, the position of religious freedom among the most fundamental rights and goods had already been noted very early on, in the late 19th and early 20th centuries, by Georg

Jellinek (1851–1911) and Francesco Ruffini (1863–1934) (Bhuiyan & Zoethout, 2023). Regarding “religious freedom”, the Old Testament keeps an absolute stance towards the worship of a single god, despite the numerous deviations from the “proper faith”. Although the text prohibits the worship of other deities, it does not cease to acknowledge their existence, without considering them as real. In our opinion, this tolerance could be seen as an early sign of the concept of religious freedom. In closing, the purpose of this article is to highlight that this “misunderstood” and historically distant text ultimately promotes Human Rights by dealing with issues that are always topical and require constant alertness to safeguard them (i.e., justice and equality).

Human Rights, Democracy, and Critical Theological Literacy: The Case of Religious Education in Greece

Spyridoula Athanasopoulou-Kypriou, Lecturer, University of Crete

The proposed paper examines the public legitimacy of Religious Education (RE) in the Greek public school system following the Greek Council of State (StE) decision 1749/2019, which affirmed the confessional and catechetical character of the subject by reference to the “rights” of believers of the “prevailing religion.” While this decision has been interpreted as a retreat from pluralistic and intercultural models of religious education (Fokas, 2024), the paper argues that it simultaneously generates a new paradox: even confessional RE, when offered as a compulsory and publicly funded subject, remains fully bound by the principles of liberal democracy and international human rights law. The analysis situates Greek Religious Education within the broader framework of liberal democratic governance, in which religion is not excluded from the public sphere but is subject to constitutional constraints derived from equality, non-discrimination, and the protection of human rights (Makrides, 2020). Drawing on the critical literature on religion–state relations in Greece and contemporary theological approaches to Religious Education, the paper contends that the legitimacy of confessional RE cannot rest solely on constitutional references to religious tradition but must be grounded in its substantive compatibility with human rights norms and democratic values (Koukounaras Liagkis, 2022). Attention is paid to the internal tension produced by StE 1749/2019. While the decision frames the confessional orientation of RE as a right of Orthodox students, the paper argues that this right cannot justify pedagogical practices that stigmatize or marginalize vulnerable identities, including sexual minorities. This raises a critical normative question: can a public school subject expose students to doctrinal positions that undermine human dignity without violating the very constitutional order that authorizes its existence? The proposed answer is negative. In response to this challenge, the paper introduces the concept of “critical theological literacy” as a pedagogical and theological framework capable of reconciling confessional religious education with democratic norms. Critical theological literacy enables students to engage Orthodox theology reflectively, historically, and ethically, rather than through uncritical indoctrination. In this context, the theological document *For the Life of the World: Toward a Social Ethos of the Orthodox Church* (Hart & Chryssavgis, 2020) is examined as an example of contemporary Orthodox theology that articulates a strong commitment to human dignity, equality, and democratic coexistence (Makrides, 2023) and can thus be an indispensable resource for RE in a Christian Orthodox milieu (Pepes, 2025).

A Comparative Analysis of Educational Systems and Human Rights Compliance in Canada and Greece

Nikolaos Liodakis, Wilfrid Laurier University, Architectures of Exclusion and Inclusion:

This study examines the "architectural mismatch" between educational rights and realities through a comparative analysis of Canada and Greece. Despite distinct contexts—Canada's decentralized, resource-rich federalism (Specht et al, 2022) versus Greece's centralized, austerity-impacted system—both countries exhibit "conditional inclusion" rather than systemic transformation. The analysis reveals that Canada faces a "resource paradox," where high spending and distinct provincial policies often sustain segregated tracks alongside inclusion. Conversely, Greece exhibits a "legislative leapfrogging" case, where ambitious laws run into structural rigidity and "inclusion on the cheap," mainly due to economic constraints (Papadopoulos & Roumpakis, 2012). Despite these differences, both systems remain stuck in accommodation paradigms characterized by the inflexibilities of standardized practices and assessments. The paper concludes that achieving true inclusion requires "architectural justice," demanding the dismantling of dominant industrial educational structures, and the construction of educational ecosystems designed for human variability (Dolmage, 2017).

Gender Differences in Online Practices: Case Studies from Egypt, Iraq, and Jordan

Lara Naber, Research Consultant - UNICEF

Women living in conservative societies often face social and cultural constraints that limit their interactions with strangers, both offline and online. Such constraints are particularly relevant for small business owners, for whom interactions with unfamiliar individuals are essential for attracting customers and sustaining economic activity. Against this background, this study asks: How do Facebook business practices differ between men and women in conservative country contexts? To address this question, the study focuses on public buying-and-selling Facebook groups in Egypt, Iraq, and Jordan and adopts a mixed-methods research design. Quantitatively, it analyzes 1,350 manually collected observations from 90 public Facebook groups over a one-month period (January 2023). Groups were selected based on explicit criteria: each group had at least 1,000 members, at least 30 posts within the previous 30 days, mixed-gender membership with no gender restrictions stated in the group description, and a general interest orientation with no restrictions on the types of products or services advertised. In parallel, the study conducted semi-structured interviews with Facebook group members and administrators to contextualize and interpret the quantitative findings. The analysis examines five hypotheses related to gender differences in posting behavior, business self-presentation, and interaction patterns in online marketplaces. The results show no significant difference between men and women in the overall frequency of business-related posts within public groups. However, notable gendered patterns emerge in the type of products advertised and in self-presentation practices. Women are more likely to advertise female-specific products and primarily target other women, whereas men advertise both male-specific and gender-neutral products. Furthermore, while gender identity is found to positively affect post engagement overall, women are more likely than men to conceal aspects of their gender identity online. These practices include avoiding profile pictures that show their face and refraining from using full names as usernames.

Findings from the qualitative interviews with group administrators and members support and reinforce the quantitative analysis, offering insight into the motivations behind these behaviors and the social norms shaping online participation. Taken together, the results suggest that women adopt privacy-preserving strategies when engaging in online business activities in conservative contexts. While these strategies may help mitigate social risks, they may also come at the cost of reduced visibility and interaction within online marketplaces.

How HRM Promotes Social Cohesion for Minority Employees through CSR and Purpose across Cultures

Muhammad Ishtiaq Ishaq, Associate Professor, De Vinci Higher Education & Ali Raza, Associate Professor, Excelia Business School France

Fair and dignified work is a core human right, yet minority employees continue to experience exclusion when human resource management practices do not adequately address cultural and institutional differences. While HRM research recognizes the importance of equality and inclusion, it remains unclear how HRM shapes individual level social cohesion among minority employees across national contexts. In this study, social cohesion is defined as employees' subjective experience of belonging, interpersonal trust, and cooperative engagement at work. We took three dimensions based on the definition by Schiefer and Noll (2017). These dimensions include – task orientation, social relations and employee well-being. Drawing on human rights theory, social cohesion theory, and cross-cultural management research, we examine how HRM practices influence minority employees' work experiences in two contrasting institutional settings. One setting reflects stronger individualistic norms and market-oriented employment relations. The other reflects more collectivist values and stronger institutional support through labor protections and welfare systems. These contexts were selected to capture differences not only in culture, but also in legal and labor-market arrangements that shape employment relationships. We further investigate corporate social responsibility and sense of purpose as key psychological mechanisms. These mechanisms explain how HRM practices shape employees' ethical evaluations of the organization and their social relations at work. The study adopts three complementary empirical designs, including one survey-based study and two experimental studies. Together, these designs allow us to test perceived associations, establish causal effects, and assess consistency across methods. Minority status is defined contextually in each country, based on social, cultural, or ethnic underrepresentation within the workplace. Methods: Using multigroup analysis and MANOVA, the results show that HRM practices positively influence social cohesion among minority employees in both contexts. HRM also enhances social cohesion indirectly through CSR perceptions and a sense of purpose. These mechanisms help employees interpret their role as meaningful and socially valued. Cross-country comparisons reveal systematic variation. The Italian sample shows stronger effects of HRM, reflecting the combined influence of institutional protections, labor-market structures, and cultural norms, rather than culture alone. Results: The results show that HRM has a positive influence on social cohesion among minority employees. HRM also enhances social cohesion through CSR and a sense of purpose, which shape how employees interpret their role and how they relate to others in the workplace. The comparison across countries shows meaningful variation. The Italian sample displays a stronger impact of HRM and shows that HRM supports both task orientation and well-

being. Theoretical Implications: This study offers several theoretical implications for HRM and diversity research. First, it refines existing HRM frameworks by conceptualizing social cohesion as an individual-level outcome, distinct from organizational identification, inclusion, or psychological safety. This clarification allows theory to better capture how minority employees experience everyday workplace relations. Second, the findings extend human rights theory in HRM by showing that rights-based practices operate through relational and ethical mechanisms, rather than formal compliance alone. Third, the study advances cross-national HRM theory by demonstrating that employee responses to HRM are shaped by institutional and labor-market contexts, not culture alone. The stronger effects observed in the Italian context highlight the importance of welfare systems and employment protections in shaping HRM effectiveness. Finally, by identifying corporate social responsibility and sense of purpose as mediating mechanisms, the study extends HRM and CSR theory by explaining how ethical meaning and role significance translate management practices into social cohesion among minority employees. Managerial Implications: This study offers clear practical implications for organizations managing diverse workforces. HR managers should design HRM practices that actively support minority employees' sense of belonging, trust, and cooperation, rather than relying only on formal diversity policies. Context-sensitive HRM is essential. Practices should be aligned with national labor laws, welfare systems, and institutional expectations. Organizations should also integrate corporate social responsibility into everyday HR decisions, as CSR helps minority employees interpret HRM as fair and ethically grounded. Managers can strengthen social cohesion by linking roles to a clear sense of purpose and social value. Finally, multinational organizations should avoid one-size fits-all HRM systems and adapt practices to local institutional conditions to support employee well-being and dignity.

16:30–18:30

Παράλληλη Συνεδρία 5 (Γλώσσα: Ελληνική)

Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 6

Η παιδαγωγική ως σχεσιακή διαδικασία: Συμπτωματολογικές προσεγγίσεις στη δημοκρατία και την ισοτιμία στη σύγχρονη εκπαίδευση

Ασπασία Δανιά, Αναπλ. Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ

Τα τελευταία χρόνια, οι κριτικές προσεγγίσεις στην έρευνα και την πράξη των επιστημών της αγωγής μετατοπίζονται από την απλή παράθεση ή τη σύγκριση κανονιστικών προτύπων και αξιολογικών αρχών, προς τη μελέτη και επανα-εννοιολόγηση της σχέσης εκπαιδευτικών-μαθητών/τριων ως διαδικασίας αμφίδρομης ανάπτυξης και αλληλεπίδρασης. Στο πλαίσιο αυτό, η παιδαγωγική παύει να νοείται ως μέσο επίτευξης επιθυμητών μαθησιακών αποτελεσμάτων, και (ανα)παράγεται ως ζωτική δύναμη που μπορεί να δημιουργεί νέες, μη προϋπάρχουσες μορφές συνύπαρξης. Μετατοπίσεις αυτού του είδους έχουν ιδιαίτερη σημασία για την προαγωγή της ισοτιμίας και της δημοκρατίας στη σύγχρονη εκπαίδευση, μιας και δημιουργούν πολλαπλές ευκαιρίες για θεώρηση και μετασχηματισμό των παιδαγωγικών σχέσεων ως χώρων όπου παράγονται έμπρακτα δικαιοσύνη, συμμετοχή και συλλογική ευθύνη. Υποστηρίζοντας τις

παραπάνω θέσεις, σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να εισάγει μια αναστοχαστική εννοιολόγηση της παιδαγωγικής, ως σχεσιακής διαδικασίας ικανής να ενεργοποιεί καταστάσεις 'εκπαιδευτικού ζην' μέσα σε ποικίλα εκπαιδευτικά συμβάντα και πλαίσια. Η ανάλυση που χρησιμοποιείται αντλεί επιρροές από τη συμπτωματολογική σκέψη του Gilles Deleuze (1998), όπως αυτή αναπτύσσεται στο έργο του *Essays critical and clinical*. Ειδικότερα, η επανα-εννοιολόγηση της παιδαγωγικής βασίζεται στην ιδέα της θέασης των εκπαιδευτικών φαινομένων όχι μέσω αιτιακών εξηγήσεων ή κανονιστικών αξιολογήσεων, αλλά μέσω της χαρτογράφησης συμπτωμάτων, εντάσεων και δυναμικών. Απώτερος σκοπός είναι να διερευνηθεί η ρευστότητα του βιώματος της παιδαγωγικής αλληλεπίδρασης, αποδεσμεύοντας επιμέρους σημεία της σχέσης (συμπτώματα) και θέτοντάς αυτά σε συνάρτηση με άλλα, φαινομενικά άσχετα. Από τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι όταν η παιδαγωγική βιώνεται ως διαδικασία συνεχούς διαφοροποίησης, δημιουργούνται προϋποθέσεις για δημοκρατία και ισοτιμία ως εν εξελίξει παιδαγωγικές πρακτικές και όχι ως προδιαγεγραμμένα ή οικουμενικά ιδανικά. Ο εγγενής χαρακτήρας της εν λόγω διαδικασίας συνεπάγεται έναν θεμελιακά νέο τρόπο αφήγησης των εκπαιδευτικών συμβάντων και παράγει πολλαπλότητες τρόπων ύπαρχειν και γίνεσθαι στην εκπαίδευση. Θεωρήσεις αυτού του είδους είναι απαραίτητες για την κατανόηση και τον σχεδιασμό διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών πλαισίων που να ανταποκρίνονται με σεβασμό στην ετερότητα των υποκειμένων και να είναι ικανά να υποστηρίξουν δημοκρατικές μορφές συνύπαρξης μέσα από την ίδια την παιδαγωγική πράξη.

Ανθρώπινα δικαιώματα, διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία και επικοινωνία στην εκπαίδευση

Νικόλαος Τσιρέβελος, ΕΔΙΠ, ΑΠΘ

Τις τελευταίες δεκαετίες αναδεικνύεται η σπουδαιότητα της διαπολιτισμικής χριστιανικής μαρτυρίας στις θρησκευτικές σπουδές και την εκπαίδευση. Η διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία αναφέρεται στη μετάδοση του μηνύματος του Ευαγγελίου σε περιβάλλοντα πλουραλιστικά και δίνει έμφαση στον διάλογο των ετεροτήτων, την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την κοινωνική δικαιοσύνη, τις διαθρησκειακές επαφές και την αντιμετώπιση φαινομένων βίας και φανατισμού με θρησκευτικό, εθνικό, εθνοτικό και κοινωνικό υπόβαθρο. Στην πρακτική της εφαρμογή η διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία αξιοποιεί την τέχνη και διάφορα εκπαιδευτικά εργαλεία για την καλλιέργεια της συνάντησης, του διαλόγου και της αρμονικής συμβίωσης των ετεροτήτων. Βασικός σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει βιβλιογραφικά τις δυνατότητες ανάδειξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του διαλόγου μέσα από τη διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία στην εκπαίδευση. Το βασικό σκοπό πλαισιώνουν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα. α) Πώς μπορεί να συνδεθεί η διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία με τη Θρησκευτική Εκπαίδευση με βάση τις σύγχρονες ανάγκες και αναζητήσεις; β) Πώς μπορεί μια τέτοια εκπαίδευση να μην είναι κατήχηση και προσηλυτισμός και να είναι χρήσιμη για όλους τους μαθητές/τις μαθήτριες, καλλιεργώντας τις Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού; γ) Πως προσλαμβάνουν και διαχειρίζονται οι φοιτητές/τριες διδακτικές τεχνικές και εκπαιδευτικό υλικό σχετικό με τη διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία και επικοινωνία και τα ανθρώπινα δικαιώματα μέσα από βιωματικές μεθόδους; Η μέθοδος είναι μεικτή και για τα πρώτα ερευνητικά ερωτήματα αξιοποιεί τη βιβλιογραφική επισκόπηση και τη θεματική ανάλυση. Στο τελευταίο

ερευνητικό ερώτημα εξετάζονται οι απαντήσεις 104 φοιτητών/τριών από 4 Πανεπιστήμια (Τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ, Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, Αιγαίου και Θεσσαλίας), οι οποίοι διδάχθηκαν σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διαπολιτισμική προσέγγιση της χριστιανικής μαρτυρίας και επικοινωνίας. Η έρευνα με το ερωτηματολόγιο πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 2024 και επιλέχθηκε η θεματική ανάλυση και η ποιοτική και ποσοτική αποτίμησή των δεδομένων, με βάση τα επιμέρους ερωτήματα. Η έρευνα αναδεικνύει ότι σύγχρονη εκπαίδευση -και ειδικά η θρησκευτική εκπαίδευση- μπορεί να αξιοποιήσει τη διαπολιτισμική χριστιανική μαρτυρία ως διδακτικό υλικό και τους παράγοντες διαμεσολάβησης και επικοινωνίας μεταξύ των ετεροτήτων, με στόχο την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προετοιμασία των μαθητών/τριών για την ίδια τη ζωή. Σε αυτή τη διαδικασία σημαντική κρίνεται η αξιοποίηση βιωματικών μεθόδων μάθησης και επικοινωνίας. Κατά αυτόν τον τρόπο το άρθρο επιδιώκει να συμβάλλει στην έρευνα, αναδεικνύοντας τον διαπολιτισμικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης στις θρησκείες.

Πού συγκροτείται σήμερα η δημοκρατία στην εκπαίδευση; Εξετάζοντας αυτοοργανωμένα δίκτυα εκπαιδευτικών

Στέλιος Πανταζίδης, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σε ένα εκπαιδευτικό τοπίο που χαρακτηρίζεται από εντεινόμενη επαγγελματική εξουθένωση, απομόνωση και επισφάλεια, η παρούσα εισήγηση διερευνά πώς αυτοοργανωμένα δίκτυα εκπαιδευτικών στην Ελλάδα συγκροτούν τη δημοκρατική κουλτούρα ως βιωμένη παιδαγωγική και πολιτική πρακτική. Αντί να προσεγγίζει τη δημοκρατία ως θεσμικό πλαίσιο ή κανονιστικό στόχο της εκπαίδευσης, η μελέτη την εξετάζει ως πρακτική σχέσεων, φροντίδας, συμμετοχής και συλλογικής δράσης, που αναδύεται μέσα από τις ίδιες τις εμπειρίες των εκπαιδευτικών. Στο πλαίσιο αυτό, τα δίκτυα αυτά προσεγγίζονται με τη λογική των κοινών, όπου ο άυλος πόρος είναι η γνώση και οι παιδαγωγικές εμπειρίες, η κοινότητα συγκροτείται από τους ίδιους τους/τις εκπαιδευτικούς που τις παράγουν και τις μοιράζονται, και το «κοινωνείν» (commoning) αφορά τις συλλογικές πρακτικές διακυβέρνησης και συν-δημιουργίας μέσα από τις οποίες το κοινό διατηρείται ζωντανό (Bollier, 2025). Ειδικότερα, η έρευνα εστιάζει σε τέσσερα αυτοοργανωμένα δίκτυα εκπαιδευτικών: τα Δίκτυα Freinet, το Θέατρο στην Εκπαίδευση, το NDI και τις Άγριες Παιδαγωγικές. Τα δίκτυα αυτά προσεγγίζονται ως κοινότητες πρακτικής που λειτουργούν εκτός θεσμικών ιεραρχιών και αναπτύσσουν εναλλακτικές μορφές επαγγελματικής μάθησης. Μεθοδολογικά, η μελέτη βασίζεται σε συγκριτική ποιοτική προσέγγιση και αξιοποιεί δώδεκα ομάδες εστίασης (focus groups) με ενεργούς/ές εκπαιδευτικούς από τα τέσσερα δίκτυα. Τα δεδομένα αναλύθηκαν με θεματική ανάλυση και έπειτα οργανώθηκαν γύρω από τρεις βασικές διαστάσεις: (α) τις μορφές σχεσιακότητας, εμπιστοσύνης και οριζοντιότητας, (β) τις πρακτικές κοινής λήψης αποφάσεων, συμμετοχικής διακυβέρνησης και παιδαγωγικής συν-δημιουργίας, και (γ) τις εμπειρίες ευημερίας, αναστοχασμού και επαγγελματικής ενδυνάμωσης. Τα ευρήματα δείχνουν ότι, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις, όλα τα δίκτυα συγκροτούν τη δημοκρατία όχι ως αφηρημένη αξία, αλλά ως ενσώματη και σχεσιακή πρακτική. Τα Δίκτυα Freinet αναδεικνύουν τη συλλογική παιδαγωγική παραγωγή και την ομότιμη διακυβέρνηση, το Θέατρο στην Εκπαίδευση τη σωματική έκφραση και τη φωνή, το NDI τον διαλογικό μετασχηματισμό και την ενεργητική ακρόαση, ενώ οι Άγριες Παιδαγωγικές προωθούν μορφές αποσχολοποίησης και σχέσης με το

περισσότερο-από-ανθρώπινο. Η εισήγηση υποστηρίζει ότι τα δίκτυα αυτά συγκροτούν μορφές «κοινωνείν» (commoning), μέσα από τις οποίες η ευημερία των εκπαιδευτικών αναδεικνύεται ως συλλογικό δικαίωμα και όχι ως ατομική ευθύνη ή ψυχολογική δεξιότητα (Pantazidis & Moisiadou, 2025). Υπό αυτό το πρίσμα, η δημοκρατική κουλτούρα αφορά και τους/τις ίδιους/ες τους/τις εκπαιδευτικούς ως πολιτικά υποκείμενα που, μέσα από προεικονιστικές πρακτικές αυτοοργάνωσης, επανανοηματοδοτούν την επαγγελματική τους εμπειρία, επαναφέροντας το σχεσιακό στοιχείο ως πηγή νοήματος και ανθεκτικότητας απέναντι στην πιεστική και συχνά μονότονη σχολική ρουτίνα.

Η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών στο σύγχρονο εκπαιδευτικό περιβάλλον: Κριτική βιβλιογραφική ανασκόπηση θεωρητικών πλαισίων και ερευνητικών ευρημάτων

Μαρίνα Λάγουρη, Διευθύντρια, Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια κριτική βιβλιογραφική ανασκόπηση που διερευνά την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών ως θεμελιώδη και καθοριστική έννοια της σύγχρονης εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Στο πλαίσιο των διαρκών αλλαγών στα εκπαιδευτικά συστήματα, η ενδυνάμωση αναδεικνύεται σε κεντρικό θέμα έρευνας, καθώς εμφανίζεται άρρηκτα συνδεδεμένη με την επαγγελματική ανάπτυξη, την αυτοαποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών και τη συνολική ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Σκοπός της εργασίας είναι η συστηματική σύνθεση των βασικών θεωρητικών πλαισίων και των ερευνητικών δεδομένων που αφορούν την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών, καθώς και η διεξοδική διερεύνηση των συνεπειών τους για την εκπαιδευτική πράξη, με ιδιαίτερη αναφορά στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο. Το θεωρητικό υπόβαθρο της ανασκόπησης εστιάζει στη διάκριση μεταξύ δομικής και ψυχολογικής ενδυνάμωσης, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία, και διερευνά τη διασύνδεσή τους με τα σύγχρονα μοντέλα σχολικής ηγεσίας, τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, την επαγγελματική αυτονομία και τη λειτουργία κοινοτήτων μάθησης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα μοντέλα διανεμημένης και υποστηρικτικής ηγεσίας, τα οποία αναγνωρίζονται συστηματικά ως κρίσιμοι παράγοντες ενίσχυσης της επαγγελματικής αυτενέργειας, της απόδοσης νοήματος στο εκπαιδευτικό έργο και της οργανωσιακής δέσμευσης των εκπαιδευτικών. Μεθοδολογικά, η εργασία βασίζεται σε συστηματική και κριτική μελέτη ελληνικών και διεθνών επιστημονικών πηγών, συμπεριλαμβανομένων άρθρων σε περιοδικά με κριτές, ακαδημαϊκών μονογραφιών και εκθέσεων διεθνών οργανισμών. Η βιβλιογραφία καλύπτει την περίοδο 2000–2024 και επιλέχθηκε βάσει κριτηρίων συνάφειας, μεθοδολογικής εγκυρότητας και θεωρητικής συμβολής. Η σύνθεση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω θεματικής ανάλυσης, με σκοπό την ανάδειξη των κυρίαρχων ερευνητικών τάσεων, των κοινών ευρημάτων και των διαχρονικών προκλήσεων που αφορούν την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών. Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής σύνθεσης καταδεικνύουν ότι η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών συνδέεται στενά με αυξημένα επίπεδα εργασιακής ικανοποίησης, μειωμένη επαγγελματική εξουθένωση, ενισχυμένη αυτοαποτελεσματικότητα και μεγαλύτερη προδιάθεση για παιδαγωγική καινοτομία. Παράλληλα, αναδεικνύονται σοβαροί διαρθρωτικοί περιορισμοί, όπως ο έντονος συγκεντρωτισμός, οι γραφειοκρατικές πρακτικές και ο περιορισμένος βαθμός σχολικής αυτονομίας, οι οποίοι εξακολουθούν να λειτουργούν ανασταλτικά, ιδιαίτερα στο

ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Συμπερασματικά, η εργασία αναδεικνύει την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών ως κρίσιμο μηχανισμό για τη βιώσιμη σχολική βελτίωση και οργανωσιακή ανάπτυξη. Τονίζεται η ανάγκη για συνεκτικές εκπαιδευτικές πολιτικές και σχολικές πρακτικές που προάγουν τη συνεργατική κουλτούρα, ενισχύουν την ενεργό συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη λήψη αποφάσεων και υποστηρίζουν τη διαρκή επαγγελματική μάθηση, συμβάλλοντας ουσιαστικά στον διεθνή επιστημονικό διάλογο για την ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών.

Η συμβολή του ανοιχτού στην κοινότητα σχολείου στην ανάπτυξη δημοκρατικών αξιών

**Γαρυφαλλιά Καρλή, Υποψήφια Διδάκτορας, ΕΚΠΑ &
Ευγενία Φλογαίτη, Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ & Γεωργία Λιαράκου, Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ**

Τα ανοιχτά στην κοινότητα ή κοινοτικά σχολεία (community schools) αποτελούν ένα δυναμικό μοντέλο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, που εστιάζει στη στενή διασύνδεση σχολείου, οικογένειας και τοπικής κοινότητας. Λειτουργούν ως κόμβοι κοινοτικής συνεργασίας, οι οποίοι συντονίζουν εκπαιδευτικές και υποστηρικτικές υπηρεσίες με πρωταρχικό στόχο την κάλυψη των αναγκών της κοινωνίας. Το μοντέλο βασίζεται σε παιδαγωγικές προσεγγίσεις που αντιλαμβάνονται το σχολείο ως θεμέλιο της δημοκρατίας και της ενεργού πολιτειότητας καθώς και σε κοινωνικά και παιδαγωγικά κινήματα που προάγουν την κοινωνική δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη, την ισότητα, τον σεβασμό, τη συνεργασία και τη δημοκρατία. Στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα, τα κοινοτικά σχολεία επανεμφανίζονται ως μηχανισμός αντιμετώπισης σύνθετων κοινωνικών και εκπαιδευτικών προκλήσεων, ιδιαίτερα σε κοινωνικοοικονομικά ευάλωτες κοινότητες. Μέσω της ισότιμης πρόσβασης σε πόρους και υποστηρικτικά προγράμματα, αντιμετωπίζονται συστημικά εμπόδια που περιορίζουν την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, προάγοντας ένα αξιακό πλαίσιο κοινωνικής υπευθυνότητας, ισότητας ευκαιριών και κοινωνικής δικαιοσύνης. Ο αντίκτυπός τους υπερβαίνει τον μαθητικό πληθυσμό, καθώς συμβάλλει στην ενδυνάμωση των οικογενειών και στη συνολική ευημερία της τοπικής κοινότητας, επαναπροσδιορίζοντας τον σκοπό της εκπαίδευσης ως διαδικασία διαμόρφωσης ενεργών και κοινωνικά υπεύθυνων πολιτών. Στο πλαίσιο διδακτορικής έρευνας σε εξέλιξη, με μεικτή μεθοδολογική προσέγγιση, διερευνώνται οι απόψεις εκπαιδευτικών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με τα ανοιχτά σχολεία. Η παρούσα εισήγηση επικεντρώνεται στην ποιοτική μελέτη της έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων σε αντιπροσωπευτικό δείγμα εκπαιδευτικών από την Περιφέρεια Αττικής. Για την ανάλυση των δεδομένων επιλέχθηκε η θεματική ανάλυση, καθώς η μέθοδος αυτή επιτρέπει την ευέλικτη και συστηματική αναγνώριση βασικών θεμάτων στις αφηγήσεις των συμμετεχόντων, προσφέροντας εις βάθος κατανόηση των εμπειριών και των απόψεών τους. Τα ποιοτικά ευρήματα αναδεικνύουν την ανεπαρκή καλλιέργεια κοινωνικών αξιών και δεξιοτήτων στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα και υπογραμμίζουν την ανάγκη διαμόρφωσης μιας νέας σχολικής κουλτούρας, βασισμένης στον σεβασμό, τη συνεργασία και το ομαδικό πνεύμα, με στόχο την ενίσχυση της διασύνδεσης του σχολείου με την κοινότητα. Συμπερασματικά, αν και οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν τα οφέλη της συνεργασίας του σχολείου με γονείς και την τοπική κοινότητα, η ουσιαστική υλοποίηση των ανοιχτών στην κοινότητα σχολείων προϋποθέτει μια βαθιά, συστημική μεταμόρφωση της σχολικής πραγματικότητας, θεμελιωμένη στη συλλογική

δράση και στην καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών και ικανοτήτων. Σε ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο που εστιάζει κυρίως στα ακαδημαϊκά αποτελέσματα, τα ανοιχτά σχολεία επαναπροσδιορίζουν τον σκοπό της εκπαίδευσης, προβάλλοντας τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών και αναδεικνύοντας τη σύνδεση της προσωπικής ανάπτυξης με την κοινωνική ευημερία.

**Από τον πολυτροπικό λόγο στους οργανωσιακούς δείκτες:
Η πολυτροπική ανάλυση ως εργαλείο έγκαιρης ανίχνευσης και αντιμετώπισης
του mobbing στον εργασιακό χώρο
Γεώργιος Ποταμιάς, Διδάκτορας, ΕΚΠΑ**

Η ηθική παρενόχληση στον εργασιακό χώρο (mobbing) αποτελεί μια σύνθετη, πολυδιάστατη και συχνά αθέατη μορφή οργανωσιακής βίας, η οποία εκδηλώνεται όχι μέσω άμεσης επιθετικότητας, αλλά μέσα από επαναλαμβανόμενες επικοινωνιακές πρακτικές που παρουσιάζονται ως ουδέτερες, επαγγελματικές ή θεσμικά νομιμοποιημένες. Ιδιαίτερα στον εκπαιδευτικό χώρο, το mobbing συχνά συγκαλύπτεται πίσω από διαδικασίες αξιολόγησης, διοικητικής εποπτείας και «καλής πρακτικής», καθιστώντας την έγκαιρη ανίχνευση και τεκμηρίωσή του εξαιρετικά δύσκολη. Το παρόν άρθρο παρουσιάζει και αναπτύσσει ένα διερευνητικό εργαλείο πολυτροπικής ανάλυσης λόγου, το οποίο προτείνεται ως μηχανισμός έγκαιρης διάγνωσης, πρόληψης και αντιμετώπισης του mobbing σε οργανωσιακά περιβάλλοντα, με έμφαση στον διεθνή σχολικό και εκπαιδευτικό χώρο. Η μελέτη βασίζεται σε πραγματική μελέτη περίπτωσης ηθικής παρενόχλησης και ενσωματώνει θεωρητικά εργαλεία της κοινωνικής σημειωτικής και της κριτικής ανάλυσης λόγου, προσεγγίζοντας την οργανωσιακή επικοινωνία ως πολυτροπικό σύστημα παραγωγής νοήματος, εξουσίας και κανονιστικότητας (Kress, 2010· Fairclough, 2015). Στο πλαίσιο αυτό, η γλώσσα, η σιωπή, η χρονικότητα της επικοινωνίας, η ιεραρχική θέση, καθώς και οι θεσμικές διαδικασίες αξιολόγησης και λογοδοσίας συνδιαμορφώνουν σχέσεις κυριαρχίας, αποκλεισμού και πειθάρχησης. Το ερευνητικό υλικό περιλαμβάνει ηλεκτρονική αλληλογραφία, γραπτές αξιολογήσεις απόδοσης, πρακτικά συναντήσεων και καταγεγραμμένες διαπροσωπικές αλληλεπιδράσεις, τα οποία αναλύονται μέσω τριγωνικής μεθοδολογίας που συνδυάζει λεκτικά, μη λεκτικά και συγκειμενικά δεδομένα. Τα ευρήματα της ανάλυσης αναδεικνύουν πέντε επαναλαμβανόμενα και διαδοχικά στάδια mobbing: κοινωνικό αποκλεισμό, στιγματισμό, κρίσιμο πυροδοτικό περιστατικό, επιβολή θεσμικών κυρώσεων και τελικό επαγγελματικό αποκλεισμό. Τα στάδια αυτά επιβεβαιώνουν την αντίληψη του mobbing ως εξελικτικής και δομικά ενσωματωμένης οργανωσιακής διαδικασίας και όχι ως μεμονωμένου διαπροσωπικού συμβάντος (Leymann, 1996· Salin, 2003). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον ρόλο της παραπληροφόρησης, της ασάφειας του αξιολογικού λόγου και της θεσμικά οργανωμένης σιωπής, οι οποίες λειτουργούν ως βασικοί μηχανισμοί κανονικοποίησης της ηθικής παρενόχλησης. Συμπερασματικά, το άρθρο τεκμηριώνει ότι η πολυτροπική ανάλυση μπορεί να λειτουργήσει ως κρίσιμο εργαλείο οργανωσιακής διάγνωσης και δημοκρατικής θωράκισης του εργασιακού χώρου. Η εφαρμογή της συμβάλλει στην έγκαιρη παρέμβαση, στην προστασία της επαγγελματικής αξιοπρέπειας και ψυχοκοινωνικής ευημερίας των εργαζομένων και στην ενίσχυση ενός συμπεριληπτικού, διαφανούς και ηθικά υπεύθυνου οργανωσιακού πολιτισμού.

16:30–18:30

**Παράλληλη Συνεδρία 6 (Γλώσσα: Ελληνική)
Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 7**

Ποιος/Ποια μετράει ως άνθρωπος; Τρανσφοβική ρητορική μίσους και η συνομιλιακή διαπραγμάτευση της αξιοπρέπειας και της ισότητας στον ελληνικό ψηφιακό λόγο

Δήμητρα Φιλίππου, Διδάκτορας, ΕΚΠΑ

Η διασταύρωση της ρητορικής μίσους με τη θανατηφόρα βία συνιστά μία από τις πιο πιεστικές προκλήσεις για το Κράτος Δικαίου και τον δημοκρατικό πολιτισμό στον 21ο αιώνα. Ενώ τα νομικά πλαίσια και οι διεθνείς πρωτοβουλίες, όπως το Σχέδιο Δράσης των Ηνωμένων Εθνών για τη Ρητορική Μίσους (2019), επιχειρούν να προστατεύσουν τις περιθωριοποιημένες κοινότητες, ο ψηφιακός λόγος συχνά λειτουργεί ως ένα ανεξέλεγκτο πεδίο όπου η «κανονικοποίηση» της βίας υπονομεύει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα (Chakravarthi, 2024; Filippou & Bella, 2024). Η παρούσα εισήγηση διερευνά αυτή την ένταση μέσω μιας κοινωνιοπραγματολογικής ανάλυσης της δημόσιας αντίδρασης στη δολοφονία της Άνας Ιβάνκοβα τον Ιούλιο του 2023 στην Αθήνα. Βασισμένη στο θεωρητικό πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνιοπραγματολογίας (Haugh, Kádár & Terkourafi, 2021) και στην υπάρχουσα έρευνα για τη ρητορική μίσους στον ευρωπαϊκό χώρο (Assimakopoulos, Baidier & Millar, 2017), η μελέτη εξετάζει πώς επιστρατεύονται γλωσσικοί μηχανισμοί για την απανθρωποποίηση του θύματος και τη νομιμοποίηση των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του. Μεθοδολογικά, εξετάζεται ένα σώμα 327 σχολίων χρηστών από μεγάλο ελληνικό ειδησεογραφικό ιστότοπο. Συνεχίζοντας την κοινωνιοπραγματολογική έρευνα γύρω από τον ψηφιακό λόγο μίσους σε ποινικές υποθέσεις στον ελληνικό χώρο, εντοπίζουμε τέσσερις κύριες στρατηγικές μέσω των οποίων η έννοια της αξιοπρέπειας και της ισότητας γίνεται αντικείμενο διαπραγμάτευσης: (1) τη δικαιολόγηση ή/και υποτίμηση του εγκλήματος, (2) την απανθρωποποίηση και υπανθρωποποίηση, (3) την προσβολή της μνήμης του θύματος και (4) την υποκίνηση σε περαιτέρω βία. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον εντοπισμό τρανσφοβικών μοτίβων και στην «ήπια» ρητορική μίσους, μέσω των οποίων κατασκευάζεται ένα περιβάλλον αποκλεισμού του θύματος και άρνησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του. Τα ευρήματα αποκαλύπτουν ένα ανησυχητικό παράδοξο: ενώ το δικαστικό σύστημα καταδίκασε τον δράστη, η κοινή γνώμη συνέχισε να αναπαράγει ατιμώρητα την εχθρότητα που υποκινείται από προκατάληψη και να τη διαχέει μέσω του διαδικτύου. Αυτή η αναντιστοιχία υπογραμμίζει το χάσμα μεταξύ των νομικών προβλέψεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της κοινωνικής πραγματικότητας της δημοκρατικής συμβίωσης. Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η διαφύλαξη του δημοκρατικού πολιτισμού απαιτεί τη βαθύτερη κατανόηση του πώς η συγκαλυμμένη ρητορική μίσους απογυμνώνει τα ευάλωτα άτομα από την αξιοπρέπειά τους, ενώ απαιτούνται πιο αποτελεσματικές πολιτικές σχεδιασμού της ψηφιακής επικοινωνίας.

Τελετουργική ανατροπή και έμφυλες ταυτότητες: Το χορευτικό δρώμενο της «Μπάμπως» στη Θράκη

Ελένη Φιλιππίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει το χορευτικό δρώμενο της «Μπάμπως» στη Θράκη ως πολιτισμική πρακτική μέσα από την οποία συγκροτούνται και επαναδιαπραγματεύονται έμφυλες ταυτότητες στο πλαίσιο της κοινοτικής ζωής. Το δρώμενο, το οποίο τελείται στις 8 Ιανουαρίου, έχει τις ρίζες του στη Βόρεια και Ανατολική Θράκη και διατηρήθηκε στον ελλαδικό χώρο μέσω της προσφυγικής πολιτισμικής συνέχειας. Κεντρικό πρόσωπο αποτελεί η γιαγιά-μαμή (Μπάμπω), η οποία λειτουργεί ως συμβολικός φορέας γυναικείας εμπειρίας, γονιμότητας και κοινωνικής αναπαραγωγής, ενσωματώνοντας γνώσεις και πρακτικές που συνδέονται με τη βιολογική και κοινωνική συνέχεια της κοινότητας. Σκοπός της έρευνας είναι να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο το χορευτικό δρώμενο της Μπάμπως λειτουργεί ως τελετουργικό πεδίο συμβολικής ανατροπής και επανανοηματοδότησης των έμφυλων ρόλων, προσφέροντας χώρο για την έκφραση εναλλακτικών έμφυλων ταυτοτήτων και σχέσεων εξουσίας. Η μεθοδολογία είναι ποιοτική και βασίζεται σε εθνογραφική έρευνα με επιτόπια μελέτη και συμμετοχική παρατήρηση σε κοινότητες όπου το έθιμο τελείται έως σήμερα, σε συνδυασμό με τη μελέτη λαογραφικών και ανθρωπολογικών πηγών. Τα δεδομένα αναλύθηκαν μέσω ερμηνευτικής και θεματικής ανάλυσης, με θεωρητικό πλαίσιο την ανθρωπολογία του τελετουργικού και τις σπουδές φύλου, αξιοποιώντας την έννοια της τελετουργικής ανατροπής (ritual inversion) του Turner και την οριακότητα (liminality) των rites of passage του van Gennep, σε συνδυασμό με την έννοια της επιτελεστικότητας του φύλου (gender performativity), όπως έχει αναπτυχθεί στη σύγχρονη θεωρία των σπουδών φύλου από τη Butler. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι στις παλαιότερες λαογραφικές καταγραφές η έμφαση του εθίμου αποδίδεται κυρίως στην τελετουργική τιμή προς τη μαμή, ως φορέα εμπειρικής γνώσης και εγγυήτριας της κοινωνικής συνέχειας. Στοιχεία έμφυλης ανατροπής είναι παρόντα, ωστόσο δεν συγκροτούν τον κεντρικό ερμηνευτικό άξονα του δρώμενου. Αντίθετα, η ρητή ανάδειξη της «γυναικοκρατίας», με την έννοια της δημόσιας κατάληψης του χώρου από τις γυναίκες, της επιβολής συμβολικών ποινών στους άνδρες και της έντονης διασκεδαστικής και επιτελεστικής διάστασης, ενισχύεται μεταγενέστερα, ιδίως κατά τον 20ό αιώνα. Η συμμετοχική παρατήρηση κατέδειξε ότι αυτή η μετατόπιση συνδέεται με ευρύτερους κοινωνικούς και πολιτισμικούς μετασχηματισμούς και με σύγχρονες διαδικασίες επανανοηματοδότησης του εθίμου. Συμπερασματικά, το χορευτικό δρώμενο της «Μπάμπως» λειτουργεί ως δυναμική πολιτισμική πρακτική που επιτρέπει τη βιωματική διαπραγμάτευση της έμφυλης κανονικότητας και της διαφορετικότητας. Μέσα από την τελετουργική αναστολή της κοινωνικής τάξης, η κοινότητα δημιουργεί χώρο για την έκφραση, την ορατότητα και την αναστοχαστική κατανόηση των έμφυλων ταυτοτήτων, συνδέοντας την άυλη πολιτιστική κληρονομιά με τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του δημοκρατικού πολιτισμού στην πράξη.

Έμφυλες ταυτότητες, νεανική κουλτούρα και δημοκρατικός πολιτισμός: Κριτική Ανάλυση Λόγου της ελληνικής τραπ μουσικής υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

**Βασιλική Τοπάλη, ΜΑ, Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης &
Αναστασία Γκαϊνταρτζή, ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

Η παρούσα εργασία εξετάζει την ελληνική τραπ μουσική ως σύγχρονο πολιτισμικό πεδίο στο οποίο διαμορφώνονται, αναπαράγονται και κανονικοποιούνται έμφυλες ταυτότητες και σχέσεις εξουσίας. Η γλώσσα και η πολιτισμική παραγωγή λειτουργούν ως μηχανισμοί ιδεολογικής συγκρότησης και αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων (Fairclough, 1995· Bourdieu, 1991). Στο πλαίσιο της νεανικής κουλτούρας, η τραπ λειτουργεί όχι μόνο ως μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης, αλλά και ως ισχυρός μηχανισμός κοινωνικοποίησης μέσω του οποίου επιτελούνται και έμφυλες ταυτότητες, επηρεάζοντας τις αντιλήψεις για το φύλο, την ισότητα, τη βία και την ανθρώπινη αξία (Butler, 1990· Bucholtz & Hall, 2005). Στόχος της έρευνας είναι να αναδειχθούν οι τρόποι με τους οποίους οι γλωσσικές επιλογές και οι κυρίαρχες αφηγήσεις της ελληνικής τραπ μουσικής συμβάλλουν στην κοινωνική κατασκευή και κανονικοποίηση έμφυλων ταυτοτήτων. Η έρευνα ακόμα στοχεύει στο να διερευνηθούν οι δυνατότητες παιδαγωγικής αξιοποίησης του φαινομένου στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για δημοκρατικό πολιτισμό και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από την ανάπτυξη κριτικής επίγνωσης απέναντι σε λόγους ανισότητας και αποκλεισμού (Fairclough, 1995). Η μεθοδολογία της έρευνας βασίζεται στην Κριτική Ανάλυση Λόγου με κύριο αναλυτικό εργαλείο το τρισδιάστατο μοντέλο του Fairclough, το οποίο επιτρέπει τη σύνδεση των γλωσσικών επιλογών με τις κοινωνικές πρακτικές και τις ευρύτερες ιδεολογικές δομές (Fairclough, 1995). Επίσης, αξιοποιείται η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday για τη διερεύνηση των γλωσσικών και σημασιολογικών επιλογών και της λειτουργίας τους στη συγκρότηση νοήματος (Halliday, 1994). Το ερευνητικό υλικό αποτελείται από στίχους πέντε δημοφιλών τραγουδιών της ελληνικής τραπ σκηνής, επιλεγμένων βάσει της απήχησής τους στο νεανικό κοινό και της θεματικής τους συνάφειας με ζητήματα φύλου και εξουσίας. Τα βασικά ευρήματα της ανάλυσης καταδεικνύουν την κυριαρχία της ηγεμονικής αρρενωπότητας, την αντικειμενοποίηση του γυναικείου σώματος και την κανονικοποίηση σεξιστικών και ανισοτιμών λόγων, οι οποίοι λειτουργούν ως μηχανισμοί ιδεολογικής φυσικοποίησης και αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων (Fairclough, 1995), υπονομεύοντας τις αρχές της ισότητας, της αξιοπρέπειας και του σεβασμού της διαφορετικότητας. Παράλληλα, εντοπίζονται σημεία ιδεολογικής ασυνέχειας και ρηγματώσεις στον λόγο, τα οποία επιτρέπουν την κριτική ανάγνωση και την ενδεχόμενη ανασηματοδότηση των έμφυλων ταυτοτήτων. Η εργασία καταλήγει προτείνοντας τη διδακτική αξιοποίηση της ελληνικής τραπ μουσικής ως εργαλείου κριτικού γραμματισμού και εκπαίδευσης για δημοκρατικό πολιτισμό σε συνάφεια με το Πλαίσιο Αναφοράς για τις Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο προτάσσει την ισότητα των φύλων, τον σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και την ενεργό δημοκρατική συμμετοχή (Council of Europe, 2018).

Το φως και το χρώμα στην επιστήμη και τις τέχνες: Πολιτισμική έκφραση και αξίες του Δημοκρατικού Πολιτισμού στη 2η Βιομηχανική Επανάσταση

Εύη Παντελέων, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Η εισήγηση εξετάζει τον ρόλο του φωτός και του χρώματος στην επιστήμη και τις τέχνες κατά τη διάρκεια της 2ης Βιομηχανικής Επανάστασης, με έμφαση στις αισθητικές, ψυχολογικές και κοινωνικο-πολιτισμικές τους διαστάσεις. Σκοπός της έρευνας είναι να αναδειχθεί η σύνδεση ανάμεσα στη χρήση του χρώματος και του φωτός στη ζωγραφική, την αρχιτεκτονική και τις γραφικές τέχνες με την καλλιέργεια αξιών του δημοκρατικού πολιτισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η μεθοδολογία βασίζεται στην ανάλυση ιστορικών τεκμηρίων, βιβλιογραφικής ανασκόπησης, με στόχο την κατανόηση των αισθητικών πρακτικών και των πολιτισμικών τους επιπτώσεων. Εξετάζεται η χρήση του χρώματος στην αρχιτεκτονική, τη διακόσμηση εσωτερικών χώρων και τη ζωγραφική, καθώς και οι ψυχολογικές επιδράσεις που συνδέονται με την αντίληψη του φωτός και των χρωμάτων στον άνθρωπο. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι η χρήση του χρώματος και του φωτός κατά την 2η Βιομηχανική Επανάσταση δεν περιορίζεται στην αισθητική λειτουργία αλλά εμπλέκεται με την κοινωνική ταυτότητα, την εκπαιδευτική πρακτική και την πολιτισμική έκφραση. Η ανάλυση δείχνει πως η εκπαίδευση στις τέχνες μπορεί να ενσωματώσει αυτές τις ιστορικές πρακτικές για την ανάπτυξη δημοκρατικών ικανοτήτων, κριτικής σκέψης και ευαισθησίας σε θέματα συμπερίληψης και διαφορετικότητας. Συμπερασματικά, η έρευνα υπογραμμίζει τη διαχρονική σχέση ανάμεσα στην επιστήμη, την τέχνη και τον δημοκρατικό πολιτισμό, προτείνοντας τρόπους με τους οποίους η αισθητική εμπειρία μπορεί να συμβάλει πρακτικά στην προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής συμμετοχής. Η προσέγγιση αυτή προσφέρει ένα υπόδειγμα διαθεματικής εκπαίδευσης και πολιτισμικής κατανόησης, ενισχύοντας τον διάλογο μεταξύ ιστορίας, τέχνης και σύγχρονων κοινωνικών αξιών.

Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού και Συστάσεις της Ευρώπης για τη δια βίου μάθηση: Διερεύνηση του συσχετισμού τους μέσω θεματικής ανάλυσης

Δημήτριος Τζιμογιάννης, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός

Στην παρούσα έρευνα αναζητήθηκε συσχετισμός μεταξύ των Συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δια βίου μάθηση με τις Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού, όπως περιγράφονται στο «Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης» (2018). Η έρευνα έχει τίτλο: «Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού και Συστάσεις της Ευρώπης για τη δια βίου μάθηση: Διερεύνηση του συσχετισμού τους μέσω θεματικής ανάλυσης». Σκοπός της έρευνας ήταν το να αναζητηθεί αν οι δημοκρατικές ικανότητες ενσωματώνονται στις Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δια βίου μάθηση, εξετάζοντας παράλληλα αν η οικονομική κρίση αλλά και η έκδοση του Πλαισίου το 2018 σηματοδότησαν ποιοτική μεταβολή στον προσανατολισμό των πολιτικών αυτών. Εντοπίστηκαν 12 Συστάσεις που αφορούν την περίοδο 1981-2023, με αυστηρό κριτήριο το να αναφέρονται άμεσα ή να σχετίζονται έμμεσα με τη δια βίου μάθηση. Με κωδικούς τις 20 Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού και τους περιγραφικούς τους δείκτες, πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με τη μορφή της θεματικής ανάλυσης κειμένων, ενώ η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη μέθοδο της γραμμής προς

γραμμή κωδικοποίησης. Κατά την πορεία της έρευνας και με βάση την εξέλιξη της θεματικής ανάλυσης όπως και την αναζήτηση συσχετισμών μεταξύ των Συστάσεων και της βιβλιογραφίας, οι Συστάσεις χωρίστηκαν σε τρεις περιόδους: την πρώιμη περίοδο ως το 2007, την περίοδο μετά την οικονομική κρίση του 2008 και την περίοδο μετά την έκδοση του Πλαισίου Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό. Διαπιστώθηκε πως οι δημοκρατικές ικανότητες είναι παρούσες και στις τρεις περιόδους και προέκυψαν ποιοτικοί συσχετισμοί τόσο με τη διαχρονική διαφοροποίηση του πεδίου της δια βίου μάθησης όσο και με τις συνθήκες της εκάστοτε εποχής. Ταυτόχρονα παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις μεταξύ των περιόδων. Πιο συγκεκριμένα, στη δεύτερη περίοδο παρατηρήθηκε στροφή προς μια πιο εργαλειώδη προσέγγιση των δεξιοτήτων, ενώ στην τρίτη περίοδο διαπιστώθηκε ρητή αναφορά στο Πλαίσιο αλλά και επανασύνδεση της δια βίου μάθησης με τις αρχές δημοκρατικού πολιτισμού, την ενεργό συμμετοχή, την ψηφιακή πολιτειότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η συμβολή της μελέτης έγκειται στην κάλυψη του ερευνητικού κενού σχετικά με την αναζήτηση ικανοτήτων δημοκρατικού πολιτισμού αλλά και της επίδρασης του Πλαισίου σε κείμενα ευρωπαϊκής στρατηγικής για τη δια βίου μάθηση. Ταυτόχρονα προσφέρει συστηματική χαρτογράφηση της σύνδεσης μεταξύ ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών πολιτικών και δημοκρατικού πολιτισμού, που μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη σε υπευθύνους χάραξης πολιτικής για τη δια βίου μάθηση, συμβάλλοντας στην ερευνητική συζήτηση σχετικά με το δημοκρατικό προσανατολισμό της σε εποχές σημαντικών κοινωνικοοικονομικών μετασχηματισμών.

Θεολογία και Ανθρώπινα Δικαιώματα: Αναζητώντας μια Οικουμενική Ανθρωπολογία στον Σύγχρονο Κόσμο

**Πηνελόπη Βουτσινά, ΜΑ Διεθνές Πανεπιστήμιο της Ελλάδας,
Υποδιευθύντρια, Σχολή Μωραΐτη**

Το άρθρο επικεντρώνεται στην περίπλοκη και συχνά αμφίσημη σχέση μεταξύ της χριστιανικής θεολογίας και της σύγχρονης γλώσσας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα επιστημονικά πεδία της μελέτης περιλαμβάνουν τη θεολογική ανθρωπολογία, την πολιτική ηθική, την πνευματική ιστορία και τη διεθνή νομική θεωρία. Σκοπός του άρθρου είναι να διερευνήσει εάν η θεολογία μπορεί να συμβάλει με ένα θεωρητικό πλαίσιο που να υπερβαίνει την ιστορική διάκριση μεταξύ ατομικών και κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων. Η μεθοδολογία βασίζεται στην κριτική ιστορική αναδρομή και τη συγκριτική ανάλυση των κύριων χριστιανικών παραδόσεων (Καθολική, Λουθηρανική, Μεταρρυθμισμένη), όπως αυτές εκφράζονται σε επίσημα κείμενα από τη 2η σύνοδο του Βατικανού και από συνελεύσεις του Παγκοσμίου Συμβουλίου Εκκλησιών. Η χρονική περίοδος που αξιοποιείται είναι από τη διαμόρφωση του νομικού θετικισμού τον 16ο αιώνα και τη Μεταρρύθμιση, έως τις μεγάλες διακηρύξεις του 20ού αιώνα και τη θεολογική ανταπόκριση στις κρίσεις του απαρτχάιντ και του ψυχρού πολέμου. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν τρεις κύριες προσεγγίσεις: η Καθολική παράδοση συνδέει τα δικαιώματα με τον φυσικό νόμο και τις «δομές της αμαρτίας», η Λουθηρανική διατηρεί τη διαλεκτική μεταξύ του πνευματικού και εκκοσμικευμένου, ενώ η Μεταρρυθμισμένη παράδοση αντιλαμβάνεται τα δικαιώματα ως «διαθήκη» και «απελευθέρωση». Τα συμπεράσματα υπογραμμίζουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι απλώς θεωρητικές επιλογές, αλλά εγγενή στην ανθρώπινη φύση ως «εικόνα του Θεού». Η συμβολή του άρθρου έγκειται στην πρόταση ότι η θεολογία μπορεί να εμπλουτίζει την έννοια

των δικαιωμάτων με μια επαναστατική δύναμη απελευθέρωσης, τοποθετώντας τον αγώνα για την αξιοπρέπεια στο επίκεντρο της χριστιανικής μαρτυρίας και της δημοκρατικής συμβίωσης. Αν τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι το οικοδόμημα μιας δίκαιης κοινωνίας, η θεολογία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο που προσδίδει νόημα και οντολογική υπόσταση.

Κυριακή 26 Απριλίου 2026

10:00–12:00

Παράλληλη Συνεδρία 7 (Γλώσσα: Ελληνική)

Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 4

Η κριτική του Παναγιώτη Κονδύλη στην πολιτική εκμετάλλευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων: μια κριτική αποτίμηση

Νικόλαος Τσίρος, Καθηγητής, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Νομικός Σύμβουλος του Κράτους

Η κριτική του Παναγιώτη Κονδύλη στην αξίωση οικονομισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έλαβε χώρα λίγο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση των κομμουνιστικών πολιτικών συστημάτων. Η ιστορική τομή της κατάρρευσης και η απαρχή μιας άγνωστης φάσης στην πλανητική των Νέων Χρόνων συνοδεύτηκε από την ανάλογη αισιοδοξία για την τελική επικράτηση του φιλελεύθερου ιδεώδους, γεγονός που υποτίθεται ότι θα οδηγούσε στο λεγόμενο "τέλος της ιστορίας" και των αντίπαλων ιδεολογικών ρευμάτων. Ο Κονδύλης παρατήρησε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα κατέστησαν η lingua franca της νέας φιλελεύθερης ουτοπίας, ήτοι ο μεγάλος ιδεολογικός και συνάμα κοινός παρανομαστής της επερχόμενης παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών. Εντούτοις, η παγκόσμια αναγνώριση των αρχών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν αποτέλεσε το θεμέλιο μιας αιώνιας ειρήνης ή μιας ηθικής συνεννόησης, αλλά μάλλον το κοινό πεδίο έντασης των νέων μαχών, όπου κάθε κράτος ή μέρος αγωνίζεται για τη επικράτηση της δικής του ερμηνείας. Αυτό το νέο πεδίο έντασης σημαίνει για το Κονδύλη ότι δεν είναι δυνατόν να κατέχουν όλοι οι άνθρωποι ως άνθρωποι όλα τα δικαιώματα ανεξάρτητα από το που βρίσκονται και ότι ο οικουμενισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρησιμοποιήθηκε από τις πλούσιες χώρες της Δύσης μάλλον ως ιδεολογικό εργαλείο προκειμένου να προβάλλουν τις αξιώσεις τους ως προς την κατανομή του παγκόσμιου πλούτου και των παγκόσμιων πόρων. Περαιτέρω, η πολιτική εκμετάλλευση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καταφαίνεται πρώτα από όλα στην επιλεκτική τους επίκληση και χρήση με βάση εξωηθικά κριτήρια και όχι με βάση την έννοια της ανθρωπότητας ως ένα συντεταγμένο και ενιαίο πολιτικό υποκείμενο. Εν ολίγοις, η χρήση τους ως μέσων επέμβασης και πίεσης από κρατικά οργανωμένες πολιτικές μονάδες φανερώνει, ότι τα δικαιώματα μπορούν να επιβληθούν μονάχα από τους ισχυρότερους στους ασθενέστερους και όχι αντίστροφα. Η εισήγηση αποτιμά με κριτικό τρόπο τη θέση του Έλληνα φιλόσοφου και θεωρεί ότι παραμελεί τη σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τους αγώνες αναγνώρισης των πολιτών στο πλαίσιο του δημοκρατικού κράτους δικαίου. Επίσης υποβαθμίζει τη δυνατότητα άντλησης ηθικού ερείσματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την ευρύτερη ενσωμάτωσή τους στον λόγο περί ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, με ό,τι αυτό συνεπάγεται

στο πεδίο μιας ανανεωμένης, ηθικής και κανονιστικής πολιτικής φιλοσοφίας, αλλά και πολιτικής πρακτικής.

Ανθρώπινα δικαιώματα, δικαιοσύνη και θυματοποίηση: από τα επιτεύγματα του 20ου αιώνα στις σύγχρονες προκλήσεις και τις προοπτικές

Βασιλική Βλάχου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η εισήγηση στοχεύει να αναδείξει τα κυριότερα επιτεύγματα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πεδίο της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και της προστασίας των θυμάτων από τα μέσα του 20ου αιώνα έως τις μέρες μας, αναδεικνύοντας ορισμένες από τις σύγχρονες προκλήσεις και τις προοπτικές σε διάφορα επίπεδα της ατομικής και της κοινωνικής ζωής. Με αφετηρία την Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου 1948 και αποσκοπεί στη διασφάλιση, την αναγνώριση και την οικουμενική και αποτελεσματική εφαρμογή συγκεκριμένων δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της μεγαλύτερης δυνατής ενότητας των μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, υπογραμμίζονται συγκεκριμένα ανθρώπινα δικαιώματα και θεμελιώδεις ελευθερίες, όπως το δικαίωμα στη ζωή, στην προσωπική ελευθερία, την ασφάλεια και σε δίκαιη δίκη, ο σεβασμός της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής, η απαγόρευση των βασανιστηρίων, της δουλείας, της αναγκαστικής εργασίας και των διακρίσεων, η ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης κ.α. Θετικά λειτουργούν επίσης πρωτοβουλίες αναφορικά με το δικαίωμα στην εκπαίδευση, την κατάργηση της θανατικής ποινής και ειδικότερα ζητήματα ποινικού δικαίου. Στα ανωτέρω θέματα έχουν επιτευχθεί σημαντικές πρόοδοι από τον 20ο αιώνα έως και σήμερα, με σαφείς προεκτάσεις στα θύματα του εγκλήματος. Ενδεικτικά αναφέρονται κοινοτικές οδηγίες και νομοθετικές ρυθμίσεις σε ζητήματα αποζημίωσης των θυμάτων, θέσπισης δικαιωμάτων και προστασίας τους, έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας. Ωστόσο, η τρέχουσα επικαιρότητα βρίθει προκλήσεων, αλλά και προοπτικών τόσο σε επίπεδο αντεγκληματικής πολιτικής με γνώμονα το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όσο και σε επίπεδο εφαρμογής των ήδη θεσπισμένων μέτρων σε ποικίλα επίπεδα (π.χ. στα επιμέρους κράτη με τις όποιες ιδιαιτερότητές τους, στη χρήση των εργαλείων της τεχνολογίας προς την κατεύθυνση της εξυπηρέτησης των πολιτών κ.α.). Κομβικό ρόλο σε επίπεδο ενίσχυσης των προοπτικών σε επίπεδο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δικαιοσύνης και θυματοποίησης διαδραματίζει η πρόληψη με τη συμμετοχή των πολιτών ώστε να αναγνωρισθούν τα ανακύπτοντα προβλήματα και οι δυστοκίες και να προταθούν λύσεις σε αποκεντρωτικό επίπεδο με τη συμμετοχή ειδικών επαγγελματιών, επιστημόνων και κοινότητας.

Έμφυλη βία και ανθρώπινα δικαιώματα: Δικαιοπολιτικές κατακτήσεις και σύγχρονες προκλήσεις

Χριστίνα Τσακιστράκη, Διδάκτορας Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ, μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

η εισήγηση αποσκοπεί να παρουσιάσει συνοπτικά τη σταδιακή εξέλιξη της εννοιολόγησης της έμφυλης βίας και ιδιαίτερα της βίας κατά των γυναικών, ως ζητήματος που άπτεται του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και τους θεωρητικο-δικαιικούς και

κανονιστικούς όρους κατοχύρωσης του ανθρώπινου δικαιώματος των γυναικών σε μια ζωή χωρίς βία υπό το σύγχρονο δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. ακολούθως, επιδιώκει να επισημάνει τις προκλήσεις και τα διακυβεύματα που αντιμετωπίζει η ουσιαστική εφαρμογή του προκείμενου δικαιώματος στο σύγχρονο πολιτικό, κοινωνικό και θεσμικό πλαίσιο. προς τούτο, το περιεχόμενο της εισήγησης επιμερίζεται σε δύο μέρη. το πρώτο μέρος θα αναπτύξει την εννοιολογική αναπραγμάτευση της έμφυλης βίας και τη σταδιακή εισαγωγή της προστασίας από τη βία κατά γυναικών ως ανθρώπινου δικαιώματος των γυναικών από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα. υπό αυτό το φως, θα επισημάνει τις σημαίνουσες εννοιολογικές αναθεωρήσεις που σηματοδότησε στο πλαίσιο του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων η προκείμενη δικαιοκή εξέλιξη. η εισήγηση θα επικεντρωθεί ιδιαίτερα στη συνοπτική ανάλυση της σύμβασης της κωνσταντινούπολης και στην ανάδειξη της σημασίας της ως κορυφαίου και παραδειγματικού κανονιστικού παραδείγματος για την πρόληψη και αποτροπή της βίας κατά των γυναικών στο σύγχρονο δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων. θα αναπτυχθούν οι θεωρητικές δικαιοκή αφητηρίες της σύμβασης, καθώς και οι καινοτόμες προβλέψεις της, με την έμφαση στραμμένη στο ολιστικό πλαίσιο αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών που κατοχυρώνει. το δεύτερο μέρος θα εξετάσει κεντρικά ζητήματα εφαρμογής και ουσιαστικής απόλαυσης του ανθρώπινου δικαιώματος των γυναικών σε μια ζωή χωρίς βία στο σύγχρονο πολύπλοκο και συγκρουσιακό κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. θα αναπτύξει βασικά συμπεράσματα από τις δημοσιευμένες εκθέσεις αξιολόγησης της επιτροπής παρακολούθησης της σύμβασης της κωνσταντινούπολης greνιο, που αποτυπώνουν σημεία προόδου, αλλά και ελλείμματα, προσκόμματα, εκκρεμότητες και κωλυσιεργίες ως προς την υλοποίηση των προβλέψεων της σύμβασης στα συμβαλλόμενα μέρη. η εισήγηση θα υπογραμμίσει εξάλλου τον δυναμικό χαρακτήρα της βίας κατά των γυναικών, που προσλαμβάνει διαρκώς καινοφανείς μορφές, όπως για παράδειγμα η βία κατά των γυναικών στον ψηφιακό κόσμο, και την συνεχή προσπάθεια του δικαίου να τις αντιμετωπίσει. τέλος, θα αναφερθεί στις οπισθοδρομήσεις που σημειώνονται στην προστασία των γυναικών από την έμφυλη βία, με επίκεντρο τη σύγχρονη ανάδυση νεοσυντηρητικών λόγων και αντιδραστικών πολιτικών, που θέτουν στο στόχαστρό τους τα δικαιώματα των γυναικών. συμπερασματικά, η εισήγηση θα τονίσει τη ριζική δικαιοπολιτική και θεσμική πρόοδο που σημειώθηκε την τελευταία τριακονταπενταετία αναφορικά με την κατοχύρωση της προστασίας των γυναικών από την έμφυλη βία, εξίσου όμως θα επισημάνει και την διαρκή επαγρύπνηση που απαιτείται για την ουσιαστική εφαρμογή της.

Η Ηθική της Τεχνητής Νοημοσύνης υπό το Πρίσμα του Διεθνούς Δικαίου: Προκλήσεις για τη Δημοκρατία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

**Δρ. Χρήστος Τσεβάς, Διδάσκων Διεθνούς Δικαίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,
Νομική Σχολή ΔΠΘ**

Η ραγδαία ανάπτυξη της Τεχνητής Νοημοσύνης αποτελεί μία από τις πιο καθοριστικές τεχνολογικές εξελίξεις, ενώ μπορεί να επηρεάσει τους δημοκρατικούς θεσμούς και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παρά το θετικό πρόσημο της χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης, ανακύπτουν σοβαρά ηθικά, νομικά και πολιτικά ζητήματα που συνδέονται άρρηκτα με τις δημοκρατικές αξίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το πρίσμα του διεθνούς δικαίου καλείται να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και τη διάδοση κανόνων και

αρχών που διασφαλίζουν την αξιοποίηση και την εφαρμογή της ηθικής της τεχνητής νοημοσύνης σε εθνικό επίπεδο. Η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης ιδιαίτερα σε τομείς όπως η δικαιοσύνη, η αστυνόμευση, η μετανάστευση, η υγεία, όπου οι αλγόριθμοι ενδέχεται να οδηγήσουν ή να εντείνουν κινδύνους στη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα, προκαταλήψεις και διακρίσεις. Οι επιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης στην ελευθερία της έκφρασης, τις εκλογές και τους δημοκρατικούς θεσμούς μέσω της παραπληροφόρησης ή στα δικαιώματα του παιδιού και ευάλωτων ομάδων αναδεικνύει την ανάγκη να περιφρουρηθούν τα δικαιώματα σε εθνικό επίπεδο και να ενισχυθούν οι θεσμοί και οι δομές που διασφαλίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων. Η ηθική τεχνητής νοημοσύνης περιλαμβάνει βασικές αρχές και αξίες όπως η διαφάνεια, η λογοδοσία, η ανθρωποκεντρική προσέγγιση της τεχνητής νοημοσύνης, η εξηγησιμότητα, η δικαιοσύνη, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το διεθνές δίκαιο της τεχνητής νοημοσύνης, μέσω της ανάδυσης του ρόλου οργανισμών, όπως η UNESCO, ο ΟΟΣΑ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, Ευρωπαϊκή Ένωση, νέων κειμένων αρχών, πρωτοβουλιών συνεργασίας κρατών, οργανισμών και της κοινωνίας των πολιτών, καλών πρακτικών επιχειρούν να φωτίσουν την ηθική της τεχνητής νοημοσύνης σε εθνικό επίπεδο. Συνεπώς, η τελευταία δεν μπορεί να εξεταστεί αποκομμένα από το διεθνές δίκαιο, καθώς το πρίσμα του τελευταίου θεωρείται απαραίτητο ώστε να κατανοηθεί η εφαρμογή της ηθικής ως μέσο θωράκισης και εμπλουτισμού της δημοκρατίας και των δικαιωμάτων του ανθρώπου εντός του εθνικού συστήματος προστασίας αλλά και για την ενσωμάτωση ηθικών αρχών στον σχεδιασμό και τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης. Η ουσιαστική σύνδεση της ηθικής της τεχνητής νοημοσύνης με το πλαίσιο του διεθνούς δικαίου και τη φιλοσοφική θεμελίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να προσδώσει τον αναγκαίο κανονιστικό και αξιακό προσανατολισμό, ώστε η δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στις σύγχρονες τεχνολογικές προκλήσεις.

Τα θεμελιώδη δικαιώματα στον αστερισμό της Τεχνητής Νοημοσύνης: προς νέες μορφές «ιδιωτικής εξουσίας»;

Δρ. Πέτρος Κωνσταντινίδης, Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Λεμεσού

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο η αυξανόμενη χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης (TN) δημιουργεί προκλήσεις για τις παραδοσιακές αντιλήψεις περί συνταγματισμού και των κλασικών αρχών του κράτους δικαίου. Πλέον η TN μέσω των μεγάλων αλγοριθμικών μοντέλων (LLM) δημιουργεί νέες, συχνά αόρατες, μορφές διακινδύνευσης για τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η εισήγηση εντάσσεται στο πεδίο του σύγχρονου συνταγματισμού και της θεωρίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των πλέον μεταμοντέρνων μορφών «ιδιωτικής εξουσίας», πέραν των κλασικών οικονομικών και κοινωνικών εξουσιαστικών σχέσεων. Έτσι, η έρευνα εστιάζει σε νέες μορφές εξουσίας και ειδικότερα στους ιδιωτικούς τεχνολογικούς δρώντες μέσω αλγοριθμικών συστημάτων, όπου μπορεί να γίνει λόγος για μια «αλγοριθμική εξουσία». Σκοπός της μελέτης είναι να καταδείξει ότι οι κίνδυνοι που απορρέουν από την αλγοριθμική διαμεσολάβηση κοινωνικών, πολιτικών και δικαιοδοτικών διαδικασιών δημιουργούν την ανάγκη ανάπτυξης συνταγματικών μηχανισμών ανάσχεσης. Είναι σε αυτό το σημείο που αναδεικνύεται και επικαιροποιείται η θεωρία της τριτενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως ένα εργαλείο συνταγματικής περιωπής που μπορεί να ελέγξει μορφές ψηφιακής εξουσίας. Προς τούτο

εξετάζονται δύο ενδεικτικά παραδείγματα. Το ένα αφορά τη λειτουργία των αλγορίθμων πολιτικής πληροφόρησης που επηρεάζουν τη διαμόρφωση της δημοκρατικής βούλησης. Το άλλο αφορά χρήση αλγοριθμικών μοντέλων ως εργαλείων στην δικαιοσύνη. Τίθενται ζητήματα διαφάνειας και αιτιολόγησης των δικαστικών κρίσεων που χρησιμοποιούν την ΤΝ είτε ως επικουρικό εργαλείο είτε ως αυτόνομο μηχανισμό, ο οποίος κατά βάση και κατά λειτουργία βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο όχι του δικαστή αλλά ενός ιδιώτη. Συνεπώς, υπάρχει η ανάγκη για μετεξέλιξη του κανονιστικού περιεχομένου δικαιωμάτων που μέχρι πρότινος θεωρούνταν αμιγώς δημόσια δικαιώματα που από την φύση τους δεν αναπτύσσουν οριζόντια ενέργεια; Με απλά λόγια μπορούμε να ισχυριστούμε ότι τριτενεργούν τα πολιτικά δικαιώματα ή το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη; Η μελέτη εστιάζει στον ευρωπαϊκό κατά κύριο λόγο χώρο με χρονική αφετηρία την σύγχρονες χρήσεις της ΤΝ. Η δε μεθοδολογία εδράζεται στην δογματική ανάλυση των «ιδιωτικών κυριαρχικών σχέσεων» και της τριτενέργειας γενικότερα. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν νέες μορφές εξουσιαστικών σχέσεων που διαλαμβάνουν μια μεταμοντέρνα διάσταση. Επίσης προκύπτει ότι δικαιώματα που παραδοσιακά θεωρούνταν αποκλειστικά δημοσίου δικαίου, όπως το εκλογικό δικαίωμα και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, ενδέχεται να υφίστανται ουσιώδεις προσβολές μέσω ιδιωτικών, αλγοριθμικών μηχανισμών εξουσίας. Συνεπώς, η θεωρία της τριτενέργειας επιτρέπει την επανερμηνεία του περιεχομένου τους διευρύνοντας το κύκλο των αποδεκτών τους. Καταληκτικά, η συμβολή της εισήγησης εστιάζει στην θεωρία της τριτενέργειας, η οποία αναλαμβάνει ένα επίκαιρο ρόλο στο πεδίο του συνταγματικού δικαίου με σκοπό την περιφρούρηση του κράτους δικαίου στην εποχή της ΤΝ.

Η εξέλιξη του δημοκρατικού πολίτη στον 21ο αιώνα: Νομικές και πολιτικές προεκτάσεις στην εθνική ταυτότητα και η αλληλεπίδραση με το διεθνές σύστημα

Δρ. Παναγιώτα Χατζηλυμπέρη, Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Το θέμα του άρθρου είναι η εξέλιξη της εθνικής ταυτότητας στην σύγχρονη εποχή, ειδικά στην σύνδεσή της με την έννοια του δημοκρατικού πολίτη. Οι μέθοδοι έρευνας είναι η νομική προσέγγιση και η πολιτική ανάλυση. Η εθνική ταυτότητα έχει μία νομική παράμετρο, που αφορά το θεσμικό πλαίσió της, και μία πολιτική, που αντιστοιχεί στις αφηγήσεις και τις νόρμες των ζητημάτων ταυτότητας. Η δημοκρατική παράδοση της νεωτερικότητας συνδέει την έννοια του πολίτη με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Από τον 21ο αιώνα έχει αναπτυχθεί η διεθνής διάσταση της ταυτότητας του πολίτη, μέσω των νέων τεχνολογιών και την ενσυναίσθηση με τις διεθνείς εξελίξεις, ειδικά σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και διεθνούς δικαίου. Είναι μια σημαντική παράμετρος στην φιλοσοφική ανάλυση σχετικά με το δίπολο προσωπική ευθύνη και συλλογική ευθύνη, που έχει αναδειχθεί τα τελευταία χρόνια μέσω της μελέτης των συγκρούσεων στο διεθνές σύστημα. Στον ευρωπαϊκό χώρο, η ιστορική εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης οδήγησε σε μία εξέλιξη της εθνικής ταυτότητας, με παράλληλη λειτουργία της εθνικής και της ευρωπαϊκής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύσσονται και εναλλακτικές θεωρίες, ειδικά στον τρόπο που εξελίσσεται η εθνική ταυτότητα παράλληλα με τις κοινωνικές εξελίξεις. Η κοινωνιολόγος Yasemin Soysal έχει αναφερθεί σε αυτήν την εξέλιξη μέσω του ορισμού για το “μετα-έθνος,” που, όμως, δεν έχει αποκτήσει νομική υπόσταση στο διεθνές δίκαιο. Έτσι, παρατηρείται ότι δεν έχει καταργηθεί η εθνική ταυτότητα, όπως επισημαίνεται από την ερευνήτρια ψυχολογίας Ségolène Payan, με την νομική εξέλιξη της ιθαγένειας να λαμβάνει χώρα

στις σύγχρονες κοινωνίες. Σε διεθνές επίπεδο, η σύνδεση της εθνικής ταυτότητας με το κράτος αλληλεπιδρά σε ζητήματα διεθνές δικαίου. Από την άλλη, στο εσωτερικό των δημοκρατικών κρατών έχει ενταθεί η πολιτική ταυτοτήτων που θέτει ερωτήματα σχετικά με όρια του προσωπικού και του συλλογικού, ειδικά σε υποθέσεις απονομής δικαιοσύνης σε εσωτερικά ζητήματα. Συνεπώς, η ταυτότητα του δημοκρατικού πολίτη έχει εξελιχθεί στις μέρες μας, φιλοσοφικά και νομικά. Συνδέεται άμεσα με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με προεκτάσεις στην εξέλιξη της ίδιας της κρατικής οντότητας, για τον τρόπο που λειτουργεί στην διεθνή κοινότητα, αλλά και στο πώς διαχειρίζεται τις κοινωνικές εξελίξεις. Οι εξελίξεις στο διεθνές σύστημα επανέφεραν στο προσκήνιο την φιλοσοφική συζήτηση, αλλά και την πολιτική προσέγγιση περί της συλλογικής ευθύνης. Είναι μία παράμετρος της συλλογικής μνήμης, αλλά μπορεί να έχει και νομικές προεκτάσεις.

10:00–12:00

Παράλληλη Συνεδρία 8 (Γλώσσα: Ελληνική)

Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 5

Ολιστικός Σχεδιασμός Προγράμματος Σπουδών για τον Δημοκρατικό Πολιτισμό στην Α' Δημοτικού: Μια Έρευνα Δράσης με βάση το Πλαίσιο RFCDC και τη θεωρία του Gert Biesta

Μάριος Κουκουνάρας Λιάγκης, Καθηγητής, ΕΚΠΑ, Ολυμπία Χαϊδεμενάκη, Ελένη Τσαραμπάρη, Ελένη Λαζαρίδη, Αναστασία Δρούγκα & Γεωργία Σαρίδη

Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει τον σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός ολιστικού Προγράμματος Σπουδών (Syllabus) για τον Δημοκρατικό Πολιτισμό στην Α' τάξη ενός ιδιωτικού Δημοτικού Σχολείου στην Αθήνα. Η παρέμβαση βασίστηκε στον συνδυασμό του Πλαισίου Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (RFCDC) του Συμβουλίου της Ευρώπης με τη θεωρία του Gert Biesta για μια «κοσμοκεντρική εκπαίδευση» (World-centered education). Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση της δυνατότητας ενσωμάτωσης δημοκρατικών αξιών και πρακτικών στις καθημερινές διδακτικές ενότητες των εθνικών προγραμμάτων σπουδών, με κεντρικό θεματικό άξονα τη σχέση «Ελευθερίας και Ορίων» και θεματικά πεδία, τη «Συνεργασία», «Φιλία» και «Σεβασμό». Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε είναι η ποιοτική έρευνα δράσης (case study) κατά τη διάρκεια ενός πλήρους σχολικού έτους, 2024-25 (χειμώνας-άνοιξη). Για την τριγωνοποίηση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν: α) συστηματική παρατήρηση διδασκαλιών για τη μεθοδολογία, β) παρατήρηση του κλίματος της τάξης, γ) αναστοχαστικά ημερολόγια εκπαιδευτικών και δ) συνεντεύξεις και παρατήρηση των μαθητών/τριών. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν μια σταδιακή αλλά σαφή μεταβολή στη διδακτική μεθοδολογία, με τις εκπαιδευτικούς να εστιάζουν περισσότερο στη λειτουργία της ομάδας και στη χειραφέτηση των μαθητών/τριών. Παρά τις αρχικές δυσκολίες προσαρμογής στη διαχείριση των κανόνων, η αναστοχαστική διαδικασία ανέδειξε κρίσιμες ανάγκες για συνεχή επιμόρφωση και υποστήριξη. Όσον αφορά τους/τις μαθητές/τριες, σημειώθηκαν υψηλά μαθησιακά αποτελέσματα τόσο στο γνωσιακό επίπεδο όσο και στο επίπεδο των ικανοτήτων (Συνεργασία, Φιλία, Σεβασμός). Παρατηρήθηκε βελτίωση στο κλίμα της τάξης, το οποίο έγινε σταδιακά πιο θερμό και

δημοκρατικό, με τους/τις μαθητές/τριες να αναπτύσσουν την ικανότητα να αποφασίζουν υπεύθυνα για την κοινότητά τους, εκφράζοντας παράλληλα ικανά επίπεδα ικανοποίησης και θετικά συναισθήματα για τη σχολική ζωή. Η έρευνα τεκμηριώνει ότι ο ολιστικός σχεδιασμός προγράμματος σπουδών που υπερβαίνει τη μεμονωμένη διδασκαλία ενοτήτων και διαπερνά οριζόντια το σύνολο των μαθημάτων, μπορεί να μετασχηματίσει την τάξη σε μια δημοκρατική κοινότητα μάθησης. Η συμβολή της εργασίας έγκειται στην πρόταση ενός εφαρμόσιμου μοντέλου για την πρωτοβάθμια εκπαίδευση που συνδέει τη σύγχρονη εκπαιδευτική θεωρία με την πράξη.

Έρευνα-Δράση για την Αποτελεσματικότητα Παιδαγωγικών Παρεμβάσεων στην Καλλιέργεια Δεξιοτήτων Ενεργού Πολιτειότητας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Κυριακή Μαρία Τσιαντού, Σοφία Τρομάρα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας & Βασιλική Πλιόγκου, Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα χαρακτηρίζεται από σύνθετες τοπικές και παγκόσμιες προκλήσεις, οι οποίες επηρεάζουν άμεσα τη ζωή των πολιτών, απειλούν τη δημοκρατία και την κοινωνική ευημερία, αναδεικνύοντας την ανάγκη καλλιέργειας δεξιοτήτων ενεργού πολιτειότητας ήδη από την παιδική ηλικία (Karakatsani & Pliogou, 2026), που αποτελεί ένα κρίσιμο αναπτυξιακό στάδιο. Διεθνείς οργανισμοί και ακαδημαϊκοί υπογραμμίζουν τη σημασία της διαμόρφωσης πολιτών με ανεπτυγμένη κριτική σκέψη, ενσυναίσθηση, κοινωνική και περιβαλλοντική συνείδηση, καθώς και ικανότητες διαλόγου, συνεργασίας και υπεύθυνης συμμετοχής στα κοινά (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018). Παράλληλα, οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (United Nations, 2025), καθώς και η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη λειτουργούν ως βασικοί άξονες για τη μετάβαση σε μια πιο δίκαιη, δημοκρατική και βιώσιμη κοινωνία, με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον και την πολιτισμική πολυμορφία. Στο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο, η εκπαίδευση για την ενεργό πολιτειότητα θεσμοθετείται πρόσφατα μέσω του Προγράμματος Σπουδών «Δράσεις για τον Ενεργό Πολίτη» (ΦΕΚ Β' 6048/01.11.2024), εισάγοντας ένα νέο παιδαγωγικό πεδίο που δεν έχει ακόμη διερευνηθεί επαρκώς σε πραγματικές συνθήκες σχολικής τάξης. Στο πλαίσιο αυτό, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας μιας σειράς παιδαγωγικών παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, βασισμένων στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών, με έμφαση στην πρακτική εφαρμογή του και στον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές/μαθήτριες βιώνουν τη συμμετοχή τους στις σχετικές δράσεις. Η έρευνα εστιάζει ειδικότερα στους εξής άξονες: πώς τα παιδιά εκδηλώνουν δεξιότητες ενεργού πολιτειότητας, όπως συνεργασία, ενσυναίσθηση, επίλυση προβλημάτων και κριτική σκέψη· ποιες αλλαγές παρατηρούνται στις στάσεις, τις συμπεριφορές και τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις τους κατά τη διάρκεια και μετά την υλοποίηση των παρεμβάσεων· ποιες παιδαγωγικές πρακτικές φαίνεται να ενισχύουν περισσότερο την καλλιέργεια των αξιών και δεξιοτήτων που προβλέπει το Πρόγραμμα Σπουδών· και πώς συμβάλλει η συμμετοχή της ερευνήτριας-εκπαιδευτικού στον αναστοχασμό και στη βελτίωση των παρεμβάσεων. Η παρούσα έρευνα υιοθετεί τη μεθοδολογία της έρευνας-δράση (action research), η οποία κρίνεται ιδιαίτερα κατάλληλη για τη μελέτη σύνθετων παιδαγωγικών φαινομένων και δυναμικών εννοιών, όπως αξίες, στάσεις και αντιλήψεις, εντός του φυσικού εκπαιδευτικού

πλαίσιο (Κατσαρού, 2016). Η έρευνα οργανώθηκε σε διαδοχικούς κύκλους σχεδιασμού, δράσης, παρατήρησης και αναστοχασμού, με την ερευνήτρια να συμμετέχει ενεργά ως εκπαιδευτικός της τάξης. Η διττή αυτή ιδιότητα επέτρεψε την άμεση σύνδεση θεωρίας και πράξης, καθώς και την ευέλικτη προσαρμογή των παρεμβάσεων με βάση τις ανάγκες και τις αντιδράσεις των μαθητών/μαθητριών. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με ποιοτικές μεθόδους, μέσω ερευνητικών ημερολογίων της εκπαιδευτικού, ημιδομημένων συνεντεύξεων με τους μαθητές/μαθήτριες και συστηματικής παρατήρησης, η οποία τεκμηριώθηκε με φωτογραφικό υλικό. Η χρήση πολλαπλών εργαλείων συλλογής δεδομένων επέτρεψε την τριγωνοποίηση των δεδομένων, ενισχύοντας την εγκυρότητα και την αξιοπιστία των ευρημάτων. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με θεματική προσέγγιση, δίνοντας έμφαση στην ανάδυση νοημάτων που σχετίζονται με τη συμμετοχή, τη συνεργασία, τη δημοκρατική συμπεριφορά και τον κοινωνικό αναστοχασμό των παιδιών. Τα ευρήματα αναδεικνύουν μια πολυεπίπεδη και μετασχηματιστική μαθησιακή διαδικασία, ενεργοποιούμενη όταν οι μαθητές/μαθήτριες έρχονται σε επαφή με αυθεντικά κοινωνικά ζητήματα και αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στη διερεύνηση και επίλυσή τους (Biesta, 2011). Μέσα από τη βιωματική εμπλοκή, τα παιδιά συνδέουν τη γνώση με την πράξη, ενισχύοντας τη συμμετοχή, τη συνεργασία, την υπευθυνότητα και την κοινωνική ευαισθησία. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις όπως η βιωματική μάθηση, η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, η κοινωνικοσυναισθηματική μάθηση και η μάθηση μέσω σχεδίων εργασίας (project) αναδεικνύονται ως ιδιαίτερα αποτελεσματικές στην καλλιέργεια δεξιοτήτων και αξιών δημοκρατικής και ενεργού πολιτεότητας. Τέλος, ο συστηματικός αναστοχασμός της εκπαιδευτικού λειτούργησε ως κρίσιμο εργαλείο επαγγελματικής μάθησης, συμβάλλοντας τόσο στη βελτίωση των παρεμβάσεων όσο και στη βαθύτερη κατανόηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Τέλος, τα ευρήματα υπογραμμίζουν τη σημασία της συστηματικής ενσωμάτωσης δράσεων ενεργού πολιτεότητας στο αναλυτικό πρόγραμμα, προσφέροντας πολύτιμες κατευθύνσεις για την εκπαιδευτική πρακτική και την πολιτική σχεδιασμού, με στόχο την καλλιέργεια δημοκρατικών δεξιοτήτων και κοινωνικής υπευθυνότητας ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Στοιχεία εφαρμογής ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό στις μεθόδους διδασκαλίας των εκπαιδευτικών με στόχο την προώθηση κοινωνικών δεξιοτήτων στην πρωτοβάθμια δημοτική εκπαίδευση

Χαϊδή Θώδη, Εκπαιδευτικός

Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια εμπειρική έρευνα, η οποία διεξάγεται στα πλαίσια του εκπαιδευτικού τομέα και επιθυμεί να αναδείξει Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού που εντοπίζονται στις μεθόδους διδασκαλίας εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και μπορούν ταυτόχρονα να προωθήσουν την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών. Πιο συγκεκριμένα μελετάει το ζήτημα της «μειωμένης κοινωνικότητας» ορισμένων μαθητών στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση και τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά αυτά θα μπορούσαν να αναπτύξουν τις απαραίτητες κοινωνικές δεξιότητες μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της Εκπαίδευσης για το Δημοκρατικό Πολιτισμό (EDC). Συχνά οι

αποτελεσματικές πρακτικές διδασκαλίας ταυτίζονται με την ανάπτυξη Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό. Υπάρχουν αρκετές έρευνες που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό και έχουν αναδείξει την αναγκαιότητα ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων ήδη από την πρώιμη παιδική ηλικία (Denham et al., 2006; Samanci, 2010). Ωστόσο, εντοπίζονται αρκετές παραλείψεις στο συσχετισμό μιας αποτελεσματικής διδασκαλίας και «καλών» εκπαιδευτικών πρακτικών με την Εκπαίδευση για Δημοκρατικό Πολιτισμό. Το κενό αυτό επιθυμεί να μελετήσει σε βάθος η παρούσα ποιοτική έρευνα, ώστε να μπορέσει να προτείνει μελλοντικές ενέργειες που στοχεύουν στην ενίσχυση της παρουσίας των ΙΔΠ στις μεθόδους διδασκαλίας των εκπαιδευτικών μέσω της βιωματικής επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Η μεθοδολογία που επιλέγεται είναι η ποιοτική καθώς κρίνεται απαραίτητο να μελετηθεί το θέμα σε βάθος και να αξιοποιηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί είναι τα άτομα εκείνα που θα βοηθήσουν στην απόκτηση των απαραίτητων κοινωνικών δεξιοτήτων και θα εξασφαλίσουν την ομαλή και ολοκληρωμένη κοινωνικοποίηση των μαθητών μέσω των πρακτικών διδασκαλίας που εφαρμόζουν στην σχολική τάξη (Paz et al., 2021). Πιο συγκεκριμένα, εργαλείο συλλογής των δεδομένων είναι οι διαδικτυακές - ασύγχρονες συνεντεύξεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι συνεντεύξεις είναι δομημένες με συγκεκριμένα ερωτήματα και παραδείγματα, τα οποία παρουσιάζονται στους εκπαιδευτικούς μέσω ενός οδηγού συνέντευξης. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 9 εκπαιδευτικούς δύο δημοτικών σχολείων της χώρας (ένα της επαρχίας και ένα της Αττικής) αρκετών ειδικοτήτων (ΠΕ 11, ΠΕ70,) της πρωτοβάθμιας δημοτικής εκπαίδευσης. Το δείγμα είναι αντιπροσωπευτικό των ερευνητικών ερωτημάτων και του θέματος της έρευνας (σκόπιμη θεωρητική δειγματοληψία). Ωστόσο σημαντικό ρόλο στην επιλογή του δείγματος είχε και η δυνατότητα άμεσης διαθεσιμότητας των εκπαιδευτικών καθώς και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους. Η ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις έγινε μέσω θεματικής ανάλυσης και ταξινόμησης των κύριων ζητημάτων που αναδύθηκαν από τις απαντήσεις των 9 εκπαιδευτικών. Επιλέχθηκαν δύο κωδικογράφοι, οι οποίοι προέβησαν σε θεματική ανάλυση προκειμένου να ελεγχθεί η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων του ερευνητή. Διατηρήθηκε η συμφωνία των τριών (ερευνητής, κωδικογράφος 1, κωδικογράφος 2) <0,70 (Κυριαζή, 2005; Μπονίδης, 2004). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί στοχεύουν στην ανάπτυξη της ενσυναίσθησης και του σεβασμού (ΙΔΠ), αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα της εφαρμογής μορφών διδασκαλίας που προωθούν την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων και υποστηρίζουν μαθητοκεντρικές μεθόδους. Ωστόσο αποδεικνύεται πως η εφαρμογή συμμετοχικών μορφών διδασκαλίας εφαρμόζονται μόνο υπό προϋποθέσεις, όταν η σύσταση της τάξης χαρακτηρίζεται από υπάκουους μαθητές και όταν το επιτρέπουν οι συνθήκες διδασκαλίας. Επομένως, η παρουσίαση και δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας στοχεύει στην συνειδητοποίηση πως όλοι οι μαθητές έχουν δικαίωμα στη συμμετοχή (Άρθρο 12, Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού) ανεξάρτητα από το πολιτισμικό ή κοινωνικο-οικονομικό υπόβαθρό και προσωπικά χαρακτηριστικά (Louis, 2003; Murtaza & Akbar, 2019). Τέλος, παρουσιάζει προτάσεις για την εφαρμογή μιας εκπαίδευσης που στοχεύει όχι μόνο στην γνωστική αλλά και στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των

μαθητών, η οποία θα τους μετατρέψει σε ευαισθητοποιημένους, συμμετοχικούς και δημοκρατικούς πολίτες που θα είναι σε θέση να υποστηρίξουν τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα σε κάθε περίπτωση (Hashimoto & Fukuda, 2011).

Η συμμετοχή στα κοινά μαθητριών/τών δημοτικών σχολείων: Το παράδειγμα του Δημοτικού Συμβουλίου Παιδών Βέροιας

**Ειρήνη Μαυροκεφαλίδου, Υπ. Διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας &
Αναστάσιος Σιάτρας, Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

Η εκπαίδευση, ως πεδίο δημοκρατικής εμπλοκής και συλλογικής δράσης, συμβάλλει στην ενδυνάμωση της συμμετοχής των παιδιών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η συμμετοχή συνδέεται με την καλλιέργεια ικανοτήτων για την ενδυνάμωση του δημοκρατικού πολιτισμού, όπως ο διάλογος, η συνεργασία, ο σεβασμός πολλαπλών οπτικών και η ανάληψη ευθύνης για το κοινό καλό (Calcagni & Lago, 2018· Mager & Nowak, 2012). Έτσι, τα παιδιά συγκροτούν την πολιτική τους υποκειμενικότητα και αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως πολίτες που επηρεάζουν το σχολικό και ευρύτερο κοινοτικό πλαίσιο (Angyagre, 2025), ενώ η συμμετοχή τους νοηματοδοτείται από παραμέτρους όπως τα ενδιαφέροντα και η γεωγραφική πλαισίωση των ζητημάτων (Riádigos-Couso et al., 2025). Σκοπός της έρευνας είναι η ανάδειξη της φωνής των παιδιών ως υποκειμένων λόγου μέσα από διαδικασίες συμμετοχής στο πλαίσιο της δημοκρατικής πολιτότητας. Ειδικότερα, διερευνώνται οι βιωμένες εμπειρίες και προτεραιότητες των παιδιών σε ζητήματα που αφορούν στην καθημερινή τους ζωή, όπως αποτυπώνονται από τη συμμετοχή των παιδιών στο Δημοτικό Συμβούλιο Παιδών Βέροιας. Στην έρευνα υιοθετήθηκε ο ποιοτικός ερευνητικός σχεδιασμός, ως κατάλληλος για τη διερεύνηση υποκειμενικών εμπειριών και νοηματοδοτήσεων (Sithole, 2025). Το δείγμα συγκροτήθηκε από 63 εισηγήσεις μαθητριών/τών Στ' τάξης δημοτικού σχολείου. Οι εισηγήσεις απομαγνητοφωνήθηκαν από δημόσια αναρτημένες βιντεοσκοπημένες συνεδριάσεις του Δημοτικού Συμβουλίου Παιδών Βέροιας για τη χρονική περίοδο 2023-2025. Μονάδα ανάλυσης ορίστηκε η κάθε εισήγηση ως αυτοτελής ενότητα. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου με σύνθεση κωδικών σε θεματικές κατηγορίες και περιγραφική ποσοτικοποίησή τους. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει ότι σχετικά με τη γεωγραφική πλαισίωση, το μεγαλύτερο ποσοστό αναφορών στις εισηγήσεις παιδιών αφορά σε ζητήματα που σχετίζονται με την ύπαιθρο (55,6%) σε σύγκριση με την πόλη (44,4%). Ως προς την εμβέλεια αποτύπωσης των κοινοτικών ζητημάτων, από τα ευρήματα διαπιστώνεται μεγαλύτερο ποσοστό στο τοπικό επίπεδο (77,8%). Ακολουθεί το σχολικό επίπεδο (15,9%), ενώ μικρότερο ποσοστό αναφέρεται στο περιφερειακό (4,8%) ή εθνικό (1,5%). Όσον αφορά στις θεματικές κατηγορίες που αναδεικνύουν οι μαθήτριες/τές, οι συχνότερες αναφέρονται στο «Αστικό περιβάλλον» (22,2%) και στο «Πολιτιστικό περιβάλλον» (22,2%), με το «Φυσικό περιβάλλον» (20,6%), την «Κοινωνική μέριμνα» (20,6%) και την «Πολιτική προστασία» (14,4%) να ακολουθούν. Συμπερασματικά, υποστηρίζεται ότι η συμμετοχή των παιδιών σε συλλογικές διαδικασίες διαμορφώνει βιωματικές εμπειρίες για την ανάπτυξη της δημοκρατικής πολιτότητας, εμπλουτίζοντας την ταυτότητά τους με

στοιχεία κοινωνικής αυτενέργειας. Κλείνοντας, το Δημοτικό Συμβούλιο Παιδών Βέροιας οργανώνεται γύρω από ζητήματα της τοπικής ζωής των παιδιών, ενώ τα ευρήματα παρέχουν χρήσιμες ενδείξεις για τη χάραξη πολιτικών που ενισχύουν την παρουσία των παιδιών στον δημόσιο λόγο, σε εναρμόνιση με τις αρχές για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους.

Στη Δημοκρατία...με τα πόδια». Ένα πρόγραμμα περιπατητικής μάθησης με τη συμμετοχή φοιτητριών και συνομηλίκων προσφύγων **Κωνσταντίνος Μάγος, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

Μια διαδικασία μάθησης που αξιοποιεί τον 'περίπατο' ως βασικό πλαίσιο διδασκαλίας και μάθησης δεν είναι κάτι καινούριο. Από την περιπατητική σχολή του Αριστοτέλη στην αρχαία Ελλάδα μέχρι τις αντίστοιχες παραδόσεις του Βουδισμού και του Σουφισμού, καθώς και πολύ πιο σύγχρονες μορφές διδασκαλίας όπως τα 'σχολεία του δάσους' και άλλες, η αξιοποίηση της περιπατητικής μάθησης (Furley, 2016) φαίνεται να αποτελεί μια ιδιαίτερα αποτελεσματική βιωματική διαδικασία κατάκτησης της γνώσης μέσω της διάδρασης και της εμπειρίας. Η περιπατητική προσέγγιση δεν αποτελεί απλώς μια αλλαγή του χώρου όπου εξελίσσεται η διαδικασία της διδασκαλίας και μάθησης, αλλά μια αλλαγή του όλου εκπαιδευτικού πλαισίου και πολύ περισσότερο του τυπικού πλαισίου διδασκαλίας, όπως αυτό συνήθως επικρατεί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η εισήγηση εστιάζει στην παρουσίαση μιας περιπατητικής δράσης που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια ενός ακαδημαϊκού μαθήματος, το οποίο διδάσκεται στο Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Το μάθημα στοχεύει στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας και ενσυναίσθησης των φοιτητριών μέσα από την συμμετοχή τους σε βιωματικές δράσεις διαπολιτισμικής εκπαίδευσης (Μάγος, 2022). Η δράση που παρουσιάζεται αφορά στην ανάπτυξη διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης των φοιτητριών με συνομηλίκους τους νεαρούς πρόσφυγες (Refugee Council, 2005) που διαμένουν στην ίδια πόλη, τον Βόλο, φιλοξενούμενοι σε δομή μιας μη κυβερνητικής κοινωνικής οργάνωσης. Στην δράση συμμετείχαν συστηματικά δέκα φοιτήτριες και ισάριθμοι νεαροί πρόσφυγες. Η επικοινωνία μεταξύ των δυο ομάδων γινόταν στην αγγλική και ελληνική γλώσσα, ενώ υπήρχε και η συνεργασία με διερμηνείς. Η δράση είχε ως θέμα την 'ανακάλυψη' της πόλης του Βόλου, μέσα από μια σειρά διαδρομών όπου συμμετείχαν από κοινού οι φοιτήτριες και οι νεαροί πρόσφυγες. Στο πλαίσιο των διαδρομών και αξιοποιώντας συγκεκριμένα ερεθίσματα οι συμμετέχοντες/ουσες, πέραν της διαπολιτισμικής γνωριμίας, είχαν την ευκαιρία να συζητήσουν και να αναστοχασθούν (Mezirow, 2003) πάνω σε θέματα σχετικά με την έννοια της δημοκρατίας και των δημοκρατικών αξιών, των κοινωνικών ανισοτήτων, του ρατσισμού και άλλα αντίστοιχα. Ειδικά για την περίπτωση των νεαρών προσφύγων ήταν σημαντικό να ακουστούν οι δικές τους κριτικές 'φωνές' και απόψεις πάνω στα παραπάνω σημαντικά ζητήματα (Rodriguez-Jimenez & Gifford, 2010, Στεργίου, & Σιμόπουλος, 2019) Η δράση αποτέλεσε συγχρόνως μια ερευνητική δραστηριότητα, αξιοποιώντας την ποιοτική ερευνητική προσέγγιση, καθώς ο ερευνητής κατέγραφε συστηματικά στο ερευνητικό του ημερολόγιο τις απόψεις των συμμετεχόντων/ουσών, ενώ στο τέλος της διαδικασίας

πραγματοποίησε συνεντεύξεις σε ομάδες εστίασης (Brown et al., 2021). Επιπλέον ερευνητικό υλικό προέκυψε από σύντομα κείμενα, σχέδια και κολλάζ που δημιούργησαν οι συμμετέχοντες/ουσες. Τα συμπεράσματα της έρευνας ανέδειξαν τη σημαντική συμβολή αφενός του πλαισίου της περιπατητικής μάθησης και αφετέρου της αξιοποίησης των μικτών ομάδων γηγενών και συνομηλίκων προσφύγων στην ανάπτυξη τόσο της διαπολιτισμικής αλληλεπίδρασης όσο και του αναστοχασμού σε ζητήματα δημοκρατίας και δημοκρατικών αξιών.

10:00–12:00

Παράλληλη Συνεδρία 9 (Γλώσσα: Αγγλική)
Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 6

The ethics of technology and artificial intelligence through the philosophy of cinema: technological prophecies and social imprint in films

Dimitra Dimou, Laboratory Teaching Staff, NKUA

The integration of artificial intelligence (AI) technologies into increasing aspects of human life is gradually creating a network of relationships between AI and human rights, which, being recently established but rapidly evolving, requires multifaceted observation and study. This paper examines this web of relationships through a philosophical approach that attempts to bridge the use of AI technology with the essence and spirit of Kantian ethics: the role of AI in human dignity and autonomy is explored, based on the formulation of the categorical imperative that concerns treating individuals as ends in themselves and not simply as means to an end. The originality of the research consists in the methodology followed: the case study of the prophetic cinematic paradigms *Blade Runner* (Scott, 1982) and *I, Robot* (Proyas, 2004) equips scientific discourse with arguments that essentially arise from the reflection of social fears, hopes and philosophical questions concerning the role of technology in human life, through cinematic narrative and representation. The cinematic examples that will be used will demonstrate the status of reception and assimilation of AI technology by the human society, as prophetically recorded by art. In this context, research questions will be raised regarding the role of AI, towards either upgrading or undermining primary human values. While cinematic discourse envisioned the need to create an ethical landscape for AI inspired by the lessons of storytelling, the modern scientific community demands the construction of an ethics' guide that aligns technological developments with the fundamental principles of human rights, ensuring that the future of technology respects and enhances human dignity and acquired rights. It is precisely to this scientific discussion that the present study will contribute, highlighting the potential of the philosophy of cinema to recognize and treat objects of social/political content.

AI and the good life: Resisting instrumental blindness in a neoliberal age

François Levrau, Professor, University of Antwerp:

Artificial Intelligence (AI) does not arise in a neutral vacuum; it operates within a neoliberal framework that elevates efficiency, competition, and profit, alongside a cultural paradigm emphasizing rights, autonomy, and identity. This paper examines the ethical, social, and cultural implications of AI within its contemporary ideological context. While AI promises efficiency, accessibility, and even sustainability, its influence reaches far beyond technical domains. The paper argues that it further reshapes the symbolic and normative fabric of human life, affecting how individuals relate to others, to themselves, and to the world. This calls for scrutiny not only of technical and existential risks but also of how AI impacts the dimensions of the “good life” such as: social relations, institutions, bodily experience, ecological responsibility, meaning-making, and work. The central argument is that technological progress cannot be assessed solely in terms of capability or convenience. Instead, it requires a critical orientation toward values and purposes. The question therefore is not what AI can do, but why and for which ends we choose to deploy it. To prevent AI from becoming a “technological usurper” that undermines human flourishing, its development and application must be embedded in a framework of solidarity, sustainability, and moral imagination. This means resisting “instrumental blindness”—the assumption that every technical possibility is inherently desirable—and cultivating the personal and collective virtues and institutional safeguards that enable technology to serve, rather than supplant, the human condition. In this light, MICHAEL SANDEL’s critique of market logic offers a powerful lens for diagnosing the risks of AI. Three normative concerns capture the problem: (1) “the crowding-out effect”, whereby AI displaces intrinsic motivation and authentic engagement with instrumental convenience; (2) “the corruption of meaning”, as technological mediation alters the moral significance of e.g. relationships, creativity, and cultural goods; and (3) “fairness”, given AI’s potential to exacerbate social inequalities and deepen structural exclusion.

Is a Human Rights-Based Instructional Design Possible? Regulating Democratic Learning Environments in the Age of Artificial Intelligence

Meltem Kurtoğlu Erden, Assistant Professor, Uşak University

Educational technologies, particularly through the integration of autonomous Artificial Intelligence (AI) systems, have evolved beyond mere pedagogical tools into active agents that govern learning environments. While these systems offer significant potential—such as personalized learning pathways, adaptive content delivery, and automated assessment mechanisms—they also promise a level of efficiency and scalability previously unattainable. However, this technological leap creates a critical paradox for democratic education. Traditional instructional design models (e.g., ADDIE, Dick & Carey) remain largely tethered to behaviorist and cognitive performance outcomes, prioritizing efficiency and cost-benefit metrics over ethical considerations. Within this technical paradigm, the promise of “personalized learning”

often masks profound risks, including data privacy violations, algorithmic biases, and the systematic erosion of learner agency. This study challenges the prevailing technocratic view, questioning whether instructional design can be reimagined as a political and ethical act grounded in human rights. By shifting the focus from purely technical processes to a framework of democratic governance, the research explores how to design learning environments that preserve intellectual autonomy and social equity in the age of autonomous AI. This research adopts critical literature review and conceptual analysis as its primary qualitative research methods. Within this framework, UNESCO's "Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence" (2021) and the Council of Europe's declarations on "AI and Human Rights" are analyzed comparatively with existing Instructional Design (ID) theories. The analytical process follows a three-stage trajectory: (1) identifying ethical gaps in current models, (2) determining democratic risks in assessment processes involving autonomous agents, and (3) integrating "Human Rights by Design" principles into the stages of instructional development. The study proposes that a Human Rights-Based Instructional Design (HRBID) model should be built upon four main pillars: Algorithmic Justice and Transparency: During the analysis phase of design, it must be questioned how the algorithms to be utilized reproduce socio-cultural biases (Noble, 2018); assessment processes must be made "contestable" and "explainable." Digital Autonomy and Agency: Grounded in Biesta's (2015) concept of "subjectification," strategies must be developed to protect the student's cognitive independence against the "nudging" effects of AI systems that risk reducing the learner to a passive data source. Data Sovereignty and Privacy: Ensuring that privacy is a design input to prevent learning analytics from transforming into a Panopticon (Foucault) that keeps the student under constant surveillance. Hybrid Governance: Constructing "Human-in-the-loop" decision-making processes not merely as a technical approval mechanism, but as a form of pedagogical advocacy for rights. In conclusion, the study asserts that a human rights-based instructional design is not only possible but a necessity for the continuity of democratic education in the age of AI. This approach rejects viewing technology as a "neutral" tool to achieve an end; instead, it defines design as a site of struggle where democratic values are defended.

GenAI training for in-service teachers: A systematic literature review

**Chrysoula Papadopoulou, PhD Candidate, Open University of Cyprus &
Christina Vasileiou, Associate Professor, Open University of Cyprus**

Generative Artificial Intelligence (GenAI) has recently gained immense attention in education, due to the capabilities of GenAI tools to support personalized learning, content creation, assessment preparation, and tailored suggestions. Despite their potential to revolutionize teaching, integrating GenAI tools into teachers' daily practices remains challenging in this rapidly evolving digital landscape, highlighting the need for robust professional development to bridge competency gaps. This systematic review has explored research on professional development and training programs for in-service primary school teachers in GenAI, between 2015 and 2025. More specifically, we outline the types of programs (e.g., master's courses, seminars,

workshops), their duration, methodologies, and key topics covered, and further map research identifying critical gaps for programs that empower in-service primary school teachers' GenAI skills. Methodology: Following PRISMA guidelines, we conducted a comprehensive search across three high-quality databases; Scopus, Web of Science, and ScienceDirect. Search strings combined \generative artificial intelligence”

Quietly political: critical reflection in authoritarian education setting

Anel Kulakhmetova, Professor, inVision U

This paper examines how critical reflection and political awareness develop among undergraduate students within a regulated higher education system in Kazakhstan. Despite formal country's commitments to academic freedom and student-centered learning, higher education remains constrained by state-mandated standards, risk-averse institutional cultures, and pedagogical practices that privilege memorization over inquiry. The central question addressed is how critical thinking can be cultivated under such educational conditions. Situated at the intersection of critical pedagogy and political education, the author aims to demonstrate how indirect, reflective, and creative pedagogical practices enable students to engage with politically resonant questions of power, surveillance, justice, and authority. The paper is based on classroom-based qualitative data collected between 2023 and 2024 in an English-medium undergraduate Introduction to Politics or Philosophy course. Data sources include anonymized student reflective essays, visual students projects (zines and posters), classroom discussions, and course materials. The participants were first- and second-year university students. The findings show that while students rarely articulate explicit political critique, they engage in “quietly political” reflection through metaphor, allegory, and personal interpretation. Classical political and philosophical texts function as conceptual tools that allow students to discuss systems of control and authority without directly naming contemporary political actors. These practices create micro-spaces of intellectual safety in which students develop voice, confidence, and interpretive agency. The paper discusses approaches to education within authoritarian system by highlighting subtle forms of critical engagement. It suggests that creative and dialogical pedagogy can foster intellectual resilience and democratic sensibilities even in tightly regulated academic environments.

Beyond bouncing back: Democratic transilience, human rights, and the renewal of democratic culture

Michael Schulz, Professor, University of Gothenburg

Beyond Bouncing Back: Democratic Transilience, Human Rights, Liberal democracies are increasingly strained not only by overt authoritarian challenges but by slower, cumulative processes of erosion: declining trust, growing polarisation, weakened public deliberation, and contested commitments to human rights and the rule of law. In this context, democratic resilience, often understood as the capacity to absorb shocks and return to a prior equilibrium,

risks becoming analytically and normatively insufficient. If existing democratic arrangements are already exclusionary, fragile, or unjust, what does it mean for democracy to “bounce back”? This paper revisits democratic resilience through the concept of democratic transilience: the capacity of democratic systems not only to endure and adapt under pressure, but to intentionally transform institutions, civic practices, and public norms toward more robust, inclusive, and rights-based configurations. Drawing on resilience research in social–ecological systems, polycrisis scholarship, and a consilient approach to democratic theory, the paper develops an analytical framework that links democratic culture, participation, and institutional legitimacy. The argument situates democratic transilience at the intersection of identity, participation, and social justice. It emphasises how democratic cultures are shaped through public meaning-making, participatory infrastructures, and knowledge integration across institutions, civil society, education, and media. Rather than treating crisis as an exception, the paper shows how contemporary polycrisis conditions, climate disruption, socio-economic inequality, information disorder, and geopolitical instability—demand forms of democratic learning and renewal that go beyond stability-preserving responses. By shifting the focus from endurance to renewal, the paper contributes to debates on how human rights and democratic values can be enacted in practice. It offers a framework for analysing when democratic systems convert disruption into deeper inclusion, trust, and legitimacy, and when they instead stabilise democratic fatigue and exclusion.

10:00–12:00

Παράλληλη Συνεδρία 10 (Γλώσσα: Ελληνική)
Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 7

Διδάσκοντας Ειρήνη και Δημοκρατική Κουλτούρα στον 21ο Αιώνα με την Ιλιάδα και τις Τρωάδες

Μαρίζα Φουντοπούλου, Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ

Ο Τρωικός μύθος, όπως αποτυπώνεται στο ομηρικό έπος και στην αττική τραγωδία, αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα πολιτισμικά αφηγήματα που διαθέτουμε για την καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών, ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ειρηνικού τρόπου σκέψης στη σύγχρονη εκπαίδευση. Αν και η Ιλιάδα επικεντρώνεται στον πόλεμο, τελικά λειτουργεί ως βαθύς ύμνος στην ειρήνη: αποκαλύπτοντας τη σκληρότητα, τον παραλογισμό και το ανθρώπινο κόστος της σύγκρουσης, αναδεικνύει την ανάγκη για συμφιλίωση, σεβασμό προς τον Άλλον και αναγνώριση της κοινής ανθρώπινης μοίρας. Η κορυφαία σκηνή της συνάντησης Πριάμου και Αχιλλέα αποτελεί ένα πανανθρώπινο μάθημα συμπόνιας, ενσυναίσθησης και ηθικής φαντασίας. Οι Τρωάδες του Ευριπίδη, από την πλευρά τους, ενισχύουν τις φωνές των ηττημένων, φωτίζοντας ζητήματα εκτοπισμού, έμφυλης βίας, οδύνης και την ευθραυστότητα της ταυτότητας υπό συνθήκες πολέμου. Η παρούσα εισήγηση επιδιώκει: (α) να δείξει πώς ο Τρωικός μύθος μπορεί να λειτουργήσει ως αποτελεσματικό πλαίσιο για την εκπαίδευση στα

ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατική κουλτούρα· (β) να συνδέσει τη γλωσσική και ερμηνευτική εργασία πάνω στα αρχαία κείμενα με την καλλιέργεια ενσυναίσθησης, κριτικού αναστοχασμού και εγγραμματισμού στην ειρήνη· και (γ) να παρουσιάσει παιδαγωγικές πρακτικές εναρμονισμένες με τις Δεξιότητες Δημοκρατικής Κουλτούρας του Συμβουλίου της Ευρώπης. Η μελέτη βασίζεται σε προσεκτική ανάλυση επιλεγμένων αποσπασμάτων από την Ιλιάδα και τις Τρωάδες· σε σημασιολογικές και ερμηνευτικές προσεγγίσεις· σε πολυτροπικές και βιωματικές δραστηριότητες (δραματοποίηση, role-play, ερμηνευτικοί διάλογοι, διακειμενικές και διαμεσικές συγκρίσεις με σύγχρονες αναπαραστάσεις του πολέμου και του εκτοπισμού)· καθώς και σε εμπειρικά δεδομένα από δειγματικές διδασκαλίες και επιμορφωτικά σεμινάρια στο πλαίσιο του νέου Προγράμματος Σπουδών των Αρχαίων Ελληνικών. Η παιδαγωγική αξιοποίηση του Τρωικού μύθου επιτρέπει στους μαθητές να κατανοήσουν τον πόλεμο ως ανθρώπινη τραγωδία και όχι ως ηρωικό ιδεώδες, καλλιεργώντας κριτική ενσυναίσθηση, διαπολιτισμική επίγνωση και βαθύτερη κατανόηση της ανθρώπινης ευαλωτότητας και της αξίας της ειρήνης. Παράλληλα, ενισχύει τη μεταγλωσσική επίγνωση, την ερμηνευτική σκέψη και βασικές δεξιότητες δημοκρατικής κουλτούρας, όπως ο διάλογος, η συνεργασία και η αναστοχαστική κρίση. Η εισήγηση υποστηρίζει ότι ο Τρωικός κύκλος –όταν προσεγγίζεται μέσα από γλωσσική ανάλυση και ανθρωπιστική παιδαγωγική– αποτελεί ένα ισχυρό εκπαιδευτικό πεδίο για τη διαμόρφωση δημοκρατικών πολιτών στον 21ο αιώνα και για τη σύνδεση της κλασικής παιδείας με τις σύγχρονες προκλήσεις των ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Η εκπαίδευση για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων ως μέσο καλλιέργειας της ενεργού πολιτειότητας

Ελένη Αγελαδάρη, Εκπαιδευτικός, Κάτοχος ΜΑ, ΕΚΠΑ

Το θέμα του παρόντος ερευνητικού άρθρου με τίτλο: «Η εκπαίδευση για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων ως μέσο καλλιέργειας της ενεργού πολιτειότητας» είναι η συμβολή της Εκπαίδευσης για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων (ΕΟΕ) στη διαμόρφωση ενεργών μαθητών/-τριών και κατ' επέκταση ενεργών πολιτών. Πιο συγκεκριμένα, η ΕΟΕ, πέραν της ενίσχυσης της ιστορικής γνώσης και μνήμης, προωθεί την κριτική σκέψη και τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα (IHRA, 2026). Παράλληλα, προάγει την ολόπλευρη ανάπτυξη των Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (ΙΔΠ) και συνακόλουθα την καλλιέργεια της ενεργού πολιτειότητας (Nestian-Sandu, 2022). Η παραπάνω σύνδεση εξηγείται, καθώς, σύμφωνα με το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (Πλαίσιο), η ενεργός πολιτειότητα, ως βασική συνιστώσα της δημοκρατικής πολιτειότητας, ενδυναμώνεται μέσω της σφαιρικής ανάπτυξης των ΙΔΠ, ενώ το σχολικό περιβάλλον αποτελεί ζωτικό χώρο για την εμπέδωσή τους (Council of Europe, 2018). Συνεπώς, ο σκοπός της έρευνας αυτής είναι να διερευνήσει τον ρόλο της ΕΟΕ στη διαμόρφωση της ενεργού πολιτειότητας των μαθητών/-τριών, οπότε τα επιστημονικά της πεδία περιλαμβάνουν την Εκπαίδευση για το Ολοκαύτωμα των Εβραίων, την Εκπαίδευση για την Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (EDC/HRE) και την Εκπαίδευση για την Ενεργό Πολιτειότητα. Ειδικότερα, η

έρευνα -που διενεργήθηκε τους μήνες Μάρτιο με Ιούνιο του 2025- υιοθέτησε ποιοτική μεθοδολογία με στόχο την αναλυτική διερεύνηση του πώς οι συμμετέχοντες/-ουσες αντιλαμβάνονται και εντάσσουν στη σχολική ζωή την ΕΟΕ ως προς την καλλιέργεια της ενεργού πολιτειότητας. Για αυτό τον σκοπό χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις σε δέκα εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Έβρου -δείγμα που επελέγη βάσει της δειγματοληψίας σκοπιμότητας- ενώ εφαρμόστηκε θεματική ανάλυση των δεδομένων της για εύρεση κοινών απαντητικών μοτίβων (Mertens, 2010). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες/-ουσες αντιλαμβάνονται την ΕΟΕ ως πρόσφορο μέσο καλλιέργειας της ενεργού πολιτειότητας -παρά τις όποιες δυσκολίες- λόγω της ολιστικής ανάπτυξης των ΙΔΠ. Το κεντρικό εύρημα διαμόρφωσε τόσο διεπιστημονικούς τρόπους ένταξης της ΕΟΕ, συνδυαστικά με τη συνολική σχολική προσέγγιση, όσο και παιδαγωγικές πρακτικές που αντλούν από τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό και την κριτική παιδαγωγική. Συμπερασματικά, η ΕΟΕ ευνοεί την ανάπτυξη των ΙΔΠ και -κυρίως- για αυτό συμβάλλει στην καλλιέργεια της ενεργού πολιτειότητας, έτσι όπως η τελευταία προσεγγίζεται από το Πλαίσιο. Τέλος, ο αντίκτυπος της εν λόγω έρευνας είναι πολυεπίπεδος, καθώς, εκτός της έναρξης του σχετικού ερευνητικού διαλόγου σε ελληνικό πλαίσιο προτείνοντας νέες κατευθύνσεις έρευνας, κρίνεται ωφέλιμη για μαθητές/-τριες, εκπαιδευτικούς και την σχολική κοινότητα συνολικά ως προς την ανάπτυξη των ΙΔΠ. Κυρίως, όμως, ωφελεί την κοινωνία, διότι οι ΙΔΠ, όταν κατακτώνται ουσιαστικά, διαμορφώνουν δια βίου κάθε πεδίο της ανθρώπινης δράσης.

Η εφαρμογή σχεσιακών παιδαγωγικών ως μέσου προαγωγής της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της συνεργατικής μάθησης σε τάξεις Λυκείου

**Ζωή Παναγιώτου, Διευθύντρια 3ου Γυμνασίου Ηλιούπολης, ΜΑ, ΕΚΠΑ &
Ασπασία Δανιά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ**

Η παρούσα εισήγηση αφορά εμπειρική ποιοτική μελέτη, η οποία διερευνά τη συμβολή των σχεσιακών παιδαγωγικών προσεγγίσεων στην ενίσχυση της συνεργατικής μάθησης, της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της ολόπλευρης ανάπτυξης των μαθητών/τριών στη βαθμίδα του Λυκείου. Η έρευνα τοποθετείται στο σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό πλαίσιο, το οποίο χαρακτηρίζεται από έντονο γνωσιοκεντρικό και εξετασιοκεντρικό προσανατολισμό, με έμφαση στην κάλυψη της διδακτέας ύλης, την εφαρμογή της Τράπεζας Θεμάτων και την επίτευξη υψηλών επιδόσεων για την εισαγωγή των μαθητών/τριών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αναδεικνύεται έντονα η παιδαγωγική αξία των σχέσεων μέσα στη σχολική κοινότητα. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας εδράζεται σε κλασικές επιστημονικές θεωρίες Παιδαγωγικής: την Εμπλαισιωμένη ή Εγκαθιδρυμένη Μάθηση (Lave & Wenger, 1991), την Εμπλεκόμενη Παιδαγωγική (hooks, 2013), την Κριτική-Απελευθερωτική Εκπαίδευση (Freire, 2000), την Ηθική της Φροντίδας (Noddings, 2005) και την Υποκειμενοποίηση (Biesta, 2010), σε διασύνδεση με το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης. Οι προσεγγίσεις αυτές προβάλλουν τη μάθηση ως μια βαθιά διαλεκτική, αλληλεπιδραστική και βιωματική εμπειρία, η οποία οικοδομείται μέσα από διαπροσωπικές σχέσεις ενσυναίσθησης, εμπιστοσύνης και αμοιβαίου σεβασμού.

Ταυτόχρονα, επικεντρώνονται στην αναγκαιότητα αποδοχής της ετερότητας και την επέκταση της συμπερίληψης, για την επικράτηση ενός δίκαιου και δημοκρατικού κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό, ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει έναν καθοριστικό ρόλο: να εμπνεύσει, να ενεργοποιήσει, να χτίσει δυναμικές διαπροσωπικές σχέσεις με τους/τις μαθητές/τριές του και να ενθαρρύνει την οικοδόμηση σχέσεων στο μαθητικό του δυναμικό, εφαρμόζοντας στη διδακτική του πρακτική καινοτόμες μεθόδους διδασκαλίας. Για τον σκοπό αυτό, αξιοποιήθηκε η μέθοδος της ποιοτικής έρευνας με τη διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων σε τρεις(3) ομάδες εστίασης (Focus groups) και σε δείγμα 24 μαθητών/τριών, Β΄ τάξης Προτύπου Λυκείου στη Δυτική Αθήνα. Τα ερευνητικά δεδομένα συλλέχθηκαν κατά το σχολικό έτος 2024–2025 και αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Τα αποτελέσματα των ευρημάτων αποδεικνύουν τη σαφώς θετική στάση των μαθητών/τριών ως προς την εφαρμογή πρακτικών σχεσιακών παιδαγωγικών στη μαθησιακή διαδικασία. Οι εμπειρίες που μοιράστηκαν οι μαθητές/τριες στην εις βάθος συζήτηση μεταξύ τους και με την ερευνήτρια, αποτυπώνουν την ανάγκη για μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση, προσανατολισμένη στις ανάγκες, τις προσδοκίες και τη φωνή των ίδιων των μαθητών/τριών. Συμπερασματικά, στόχος της μελέτης είναι η ανάδειξη της σημασίας των Σχεσιακών Παιδαγωγικών για τη γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/τριών, καθώς και η συμβολή στον επιστημονικό διάλογο για τον μετασχηματισμό της σχολικής πρακτικής προς ένα μοντέλο ουσιαστικής, δημοκρατικής και συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Υπό το πρίσμα αυτό, οι μαθητές/τριες καθίστανται συμμετοχοί και συνδημιουργοί της γνώσης και εξελίσσονται σε ενεργούς, υπεύθυνους και δημοκρατικούς πολίτες, έτοιμους να στελεχώσουν την κοινωνία του μέλλοντος.

UinD – Uniting Schools for Inclusion and Diversity: Εκπαιδευτική και Κοινωνική Ενσωμάτωση σε Εποχή Πολυπολιτισμικότητας

Αναστασία Μαρούδα, Ειδική Παιδαγωγός

Η παρούσα μελέτη εντάσσεται στο πρόγραμμα UinD (2025-1-DE03-KA220-SCH-000353945), μια ευρωπαϊκή Σύμπραξη Συνεργασίας που στοχεύει στην ενίσχυση της εκπαιδευτικής συμπερίληψης και της δημοκρατικής συμμετοχής στο σχολικό πλαίσιο, αντιμετωπίζοντας τις προκλήσεις που προκύπτουν από την αυξανόμενη πολυπολιτισμικότητα στη δημόσια εκπαίδευση. Χρηματοδοτούμενο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, το πρόγραμμα αποσκοπεί στην υποστήριξη μαθητών με μεταναστευτικό ή πολιτισμικά διαφορετικό υπόβαθρο στην γλωσσική και κοινωνική τους ένταξη, ενώ παράλληλα ενισχύει τις σχολικές πρακτικές που προάγουν ισότητα, συμμετοχή και διαπολιτισμική συνεργασία. Η υπόθεση της μελέτης είναι ότι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί και κοινωνικοί παράγοντες συμβάλλουν θετικά στη συμπερίληψη μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Η πρώτη φάση της μελέτης (Σεπτέμβριος 2025–Ιανουάριος 2026) βασίστηκε σε ποιοτική μεθοδολογία, πραγματοποιώντας τρία focus groups με ημιδομημένο οδηγό συνεντεύξεων: (α) ομάδα εξωτερικών ειδικών και συνεργατών στον χώρο της εκπαίδευσης μαθητών με μεταναστευτικό υπόβαθρο (n = 6), (β) ομάδα μαθητών με μεταναστευτικό/προσφυγικό

υπόβαθρο (n = 8) και (γ) ομάδα σχολικού προσωπικού, περιλαμβανομένων δασκάλων και διοικητικών (n = 8). Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με θεματική ανάλυση, αποκαλύπτοντας κρίσιμους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπερίληψη και την ποιότητα της σχολικής ζωής για μαθητές με διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η διαγλωσσικότητα και η καθημερινή ορατότητα των μαθητών αποτελούν βασικούς παράγοντες ενίσχυσης της συμπερίληψης. Οι εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν τη σημασία της μη τυπικής μάθησης ως μέσου κοινωνικής και πολιτισμικής ενσωμάτωσης, την ανάγκη για ενεργότερη συμμετοχή των γονέων στη σχολική κοινότητα και την απαίτηση για εργαλεία καταγραφής καλών πρακτικών και πρωτοκόλλων δράσης. Παράλληλα, οι ειδικοί επισημαίνουν τη στρατηγική αξία της διασύνδεσης θεωρητικών γνώσεων και πρακτικών εφαρμογών στην καθημερινή σχολική ζωή. Ενώ οι μαθητές υπογραμμίζουν τη σημασία της άτυπης υποστήριξης από συνομηλίκους ως βασικό παράγοντα που μειώνει την απομόνωση και ενισχύει το αίσθημα ανήκειν, ιδιαίτερα κατά την αρχική περίοδο προσαρμογής. Η έρευνα συμβάλλει ουσιαστικά στην κατανόηση των παραγόντων που προάγουν τη συμπερίληψη μαθητών σε πολυπολιτισμικά σχολικά περιβάλλοντα και παρέχει εμπειρικά δεδομένα που μπορούν να καθοδηγήσουν μελλοντικές πολιτικές και παιδαγωγικές παρεμβάσεις. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν την ανάγκη για συνεχή υποστήριξη δομών που προάγουν συμμετοχική μάθηση, διαπολιτισμική επικοινωνία και δημοκρατική παιδεία, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση δίκαιων, συμπεριληπτικών και βιώσιμων εκπαιδευτικών πρακτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η μελέτη αποτελεί την πρώτη φάση ενός προγράμματος παρέμβασης, στο πλαίσιο του οποίου θα σχεδιαστεί ένα ολοκληρωμένο «Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα UinD» για εκπαιδευτικούς και στελέχη σχολικής ηγεσίας, μια Ψηφιακή Εργαλειοθήκη για τους εκπαιδευτικούς και ένας Ευρωπαϊκός Χάρτης για τη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση.

Εργαζόμενοι/-ες φοιτητές/-τριες: Πρόκληση για την εφαρμογή του δημοκρατικού πολιτισμού στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

**Ηλίας Σπύρου, Εκπαιδευτικός, MEd &
Αντιγόνη-Άλμπα Παπακωνσταντίνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, ΕΚΠΑ**

Στην σύγχρονη κοινωνία τα ανθρώπινα δικαιώματα, αν και είναι μια έννοια στενά συνυφασμένη με τον Δημοκρατικό Πολιτισμό, διαρκώς απειλούνται, τίθενται έμμεσα υπό αμφισβήτηση. Η εργασία είναι ένας τομέας στον οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου παραγκωνίζονται. Η εργασιακή απασχόληση των φοιτητών και φοιτητριών λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις, καθώς απασχολεί το σύγχρονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό πλαίσιο, ως απόρροια της οικονομικής αβεβαιότητας, της συρρίκνωσης της φοιτητικής μέριμνας από πλευράς της Πολιτείας, αλλά και της ανάγκης για απόκτηση εργασιακής εμπειρίας, με αποτέλεσμα να απειλείται η ισότιμη και απρόσκοπτη πρόσβαση στην ακαδημαϊκή ζωή. Στόχος της έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε το διάστημα Μαΐου-Ιουνίου 2025, είναι να εξετάσει τους παράγοντες που ωθούν τους φοιτητές και τις φοιτήτριες της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στην αναζήτηση θέσεις εργασίας, παράλληλα με τις σπουδές τους, αλλά και να

μελετηθούν επιπτώσεις της εργασίας τόσο στην ακαδημαϊκή, όσο και στην κοινωνική ζωή των φοιτητών/-τριών. Ως μεθοδολογική προσέγγιση επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος, με την χρήση ερωτηματολογίου για την διασφάλιση της αντικειμενικότητας των αποτελεσμάτων. Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν η δειγματοληψία διαθεσιμότητας και το δείγμα της έρευνας ήταν 151 φοιτητές και φοιτήτριες εκ των 13 τμημάτων της Φιλοσοφικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, το οποίο, αν και δεν είναι αντιπροσωπευτικό των τμημάτων, ωστόσο επιτρέπει την διαμόρφωση τάσεων και την μελέτη των συσχετισμών που αναδύονται μέσα από την φοιτητική εργασία. Ακόμη, επιλέχθηκε η περιγραφική ανάλυση για την σκιαγράφηση του προφίλ των συμμετεχόντων και η συσχετιστική ανάλυση για την περαιτέρω ανάδειξη σχέσεων. Τα ευρήματα της έρευνας αναδεικνύουν την εργασιακή απασχόληση των φοιτητών/-τριών ως απόρροια αναγκαστικής συνθήκης για την συμμετοχή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα, οι φοιτητές/-τριες που δεν ζουν υπό την πατρική ή μητρική στέγη, εργάζονται κυρίως για βιοποριστικούς λόγους, ενώ όσοι έχουν οικονομική στήριξη για την κάλυψη των προσωπικών εξόδων, την οικονομική ανεξαρτησία και την εξασφάλιση μιας πιο άνετης ζωής. Η κοινωνική διαστρωμάτωση και η διαφορετική δυναμική των τάξεων μεταφράζεται σε μια κοινωνία πολλών ταχυτήτων που δυναμιτίζει τις άνισες συνθήκες άσκησης του δικαιώματος στην εκπαίδευση και την ενεργή συμμετοχή στην πανεπιστημιακή ζωή, υπονομεύοντας τη δυνατότητα άσκησης δημοκρατικών δεξιοτήτων, όπως η ενεργή συμμετοχή, η συλλογική δράση και η ένταξη σε μια κοινότητα μάθησης. Η εργασιακή απασχόληση συνεπάγεται την μειωμένη παρακολούθηση, συμμετοχή και διεκπεραίωση των ακαδημαϊκών υποχρεώσεων, ενώ μειώνεται αισθητά ο διαθέσιμος χρόνος για κατάλληλη και επιθυμητή προετοιμασία. Επίσης, η ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων δυσχεραίνεται λόγω έλλειψης ελεύθερου χρόνου και αυξημένης ψυχοσωματικής κόπωσης. Τα παραπάνω λειτουργούν ως μηχανισμοί αποκλεισμού από την εκπαιδευτική διαδικασία, την συνεργασία και αλληλεπίδραση με διδάσκοντες και διδάσκουσες, συμφοιτητές και συμφοιτήτριες, αλλά και την δυνατότητα οικοδόμησης γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, καθώς η επιλογή της εργασίας καθορίζεται από την κοινωνικοοικονομική προέλευση των φοιτητών/-τριών. Επομένως, τα ευρήματα αναδεικνύουν την αισθητή αποδυνάμωση της δημοκρατικής εμπειρίας φοίτησης των φοιτητών και φοιτητριών που εργάζονται παράλληλα με τις σπουδές τους. Η αποδυνάμωση της κοινωνικής συμμετοχής των φοιτητών/-τριών συνδέεται αισθητά με τον περιορισμό των δημοκρατικών δεξιοτήτων και της εμπειρίας ένταξης σε μια ακαδημαϊκή κοινότητα, η οποία αποτελεί βασική διάσταση του δημοκρατικού πολιτισμού της εκπαίδευσης. Η παρούσα έρευνα συμβάλλει στη σχετική βιβλιογραφία μετατοπίζοντας την ερμηνεία της φοιτητικής εργασίας από ατομικό ή ακαδημαϊκό ζήτημα σε δομικό παράγοντα που επηρεάζει εμπειρικά τη δυνατότητα άσκησης δημοκρατικής συμμετοχής εντός του πανεπιστημίου. Η έρευνα καταδεικνύει πως οι φοιτητές και οι φοιτήτριες από τα λιγότερο προνομιούχα περιβάλλοντα έχουν περιορισμένες δυνατότητες ουσιαστικής και παραγωγικής εμπλοκής στην εκπαιδευτική διαδικασία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, γεγονός που εγείρει σημαντικά ζητήματα ως προς την ισότητα ευκαιριών, αλλά και την υπονόμευση του θεμελιώδους και αναφαίρετου ανθρώπινου δικαιώματος στην εκπαίδευση. Επομένως, η

εργασιακή απασχόληση των φοιτητών/-τριών είναι ένα ζήτημα που δύναται και πρέπει να ιδωθεί από την σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Βάσει των ευρημάτων της έρευνας, αναδεικνύεται η ανάγκη λήψης μέτρων που θα συμβάλλουν στην ισότιμη συμμετοχή των εργαζόμενων φοιτητών/-τριών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ειδικότερα, προκύπτει η σημασία ενίσχυσης της φοιτητικής μέριμνας και των μηχανισμών κοινωνικής προστασίας, καθώς και η ανάγκη ευέλικτων ακαδημαϊκών ρυθμίσεων (π.χ. προσαρμοσμένες μορφές παρακολούθησης και αξιολόγησης), ώστε η εργασία να μην λειτουργεί ως παράγοντας αποκλεισμού από την ακαδημαϊκή ζωή. Παράλληλα, τα αποτελέσματα υποδεικνύουν τη σημασία της συστηματικής καλλιέργειας δημοκρατικών και κοινωνικών δεξιοτήτων στο πανεπιστήμιο, όπως η συμμετοχή, η συνεργασία και η κριτική κατανόηση των κοινωνικών ανισοτήτων, ώστε η φοιτητική εμπειρία να ενισχύει τον δημοκρατικό πολιτισμό και να μην τον υπονομεύει. Υπό αυτή την οπτική, η έρευνα συμβάλλει στον διάλογο για τον ρόλο της ανώτατης εκπαίδευσης όχι μόνο ως χώρου γνώσης, αλλά και ως πεδίου άσκησης δικαιωμάτων και δημοκρατικής ένταξης.

14:00–15:00

Συνεδρία με Αναρτημένες Ανακοινώσεις (Posters)

Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 1 & Αίθουσα Οικονομίδου

Empowering primary teachers and social scientists in Greece through capacity building to become agents of Peace, Values and Equality. An approach based on Gender Responsive Pedagogy

**Maria Spentzou, PhD Candidate, Democritus University of Thrace & Sevasti Chatzifotiou ,
Professor, Democritus University of Thrace**

The research focuses on the empowerment of Primary Education teachers and social scientists in Greece through capacity building to promote peace, life values and gender equality, utilizing gender-responsive pedagogy. The recognition of the need for systematic training and support of education and social care professionals to design and implement educational interventions that promote a culture of peace, democratic values and gender equality in the school environment is highlighted. The purpose of the research is to investigate the attitudes, knowledge and experiences of educational and social scientists in relation to Values and gender equality through training and capacity building. The stages of the research include: I) Selection of questionnaires, II) Identification of participants, III) Focus groups and interviews to capture the initial situation, IV) Training on a) gender pedagogy and b) living values, V) Implementation of educational intervention, VI) Evaluation of training and intervention and redesign, VII) Creation of a guide-toolkit (with materials, activities, glossary), VIII) Creation of a community of practice for the exchange of good practices, support, networking with Civil Society. Methodology: The study adopts a mixed methodological approach and evolves in successive stages, which include the investigation of needs through focus groups and interviews, the investigation of teachers' attitudes, the training of participants, as well as the co-design, implementation and evaluation of educational interventions in school classrooms. Emphasis is placed on the reflection and redesign of training and interventions, and the holistic approach is promoted with the involvement of school community. The survey is conducted from October 2025 to June 2028. Target groups are: 4 Public Primary Schools with primary school students (3 in Attica, 1 in Komotini) 260 teachers and social scientists (pre and in service). Results and conclusions: The results show: 1. Need for systematic training, 2. Changes in attitudes and perceptions (after training). 3. Changes in pedagogical practices with appropriate support and resources, 4. Value of co-design and community of practice, 5. Gender Responsive Pedagogy and values education work complementarily by promoting inclusion and creating a holistic quality pedagogical framework. It is proposed to expand the program to special education, non-formal education, adult education and communities of educational and social scientists in an international environment. Originality and contribution of research: The research offers a capacity building model based on interdisciplinary co-design, links theory and practice, supports the Sustainable

Development Goals (SDGs 4, 5, 16), promotes women's empowerment and promotes values and gender equality in society by creating a guide – toolkit of good practices accessible to all.

Η Παραβολή του Καλού Σαμαρείτη ως Παιδαγωγικό Εργαλείο Καλλιέργειας Δημοκρατικού Πολιτισμού: Μια Βιωματική Παρέμβαση στο Μάθημα των Θρησκευτικών της Γ' Γυμνασίου

Εμμέλεια Χατζηβασιλόγλου, Εκπαιδευτικός

Η παρούσα εισήγηση, με τίτλο «Η Παραβολή του Καλού Σαμαρείτη ως παιδαγωγικό εργαλείο καλλιέργειας ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημοκρατικού πολιτισμού στο μάθημα των Θρησκευτικών», εντάσσεται στα πεδία της θρησκευτικής εκπαίδευσης, της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και της αγωγής του δημοκρατικού πολίτη. Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της παιδαγωγικής αποτελεσματικότητας μιας βιωματικής διδακτικής παρέμβασης που αξιοποίησε τη βιβλική παραβολή ως εργαλείο ανάπτυξης ενσυναίσθησης, κριτικής σκέψης και δημοκρατικών στάσεων σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 22 μαθητές/τριες ενός τμήματος της Γ' Γυμνασίου, οι οποίοι επιλέχθηκαν μέσω σκόπιμης δειγματοληψίας. Κεντρική διδακτική τεχνική και ταυτόχρονα εργαλείο διερεύνησης αποτέλεσε το Εκπαιδευτικό Δράμα, μέσω του οποίου οι μαθητές σχεδίασαν και παρουσίασαν θεατρικά δρώμενα εντός της τάξης. Η ερευνητική διαδικασία βασίστηκε στον μεθοδολογικό τριγωνισμό για τη διασφάλιση της εγκυρότητας και αξιοπιστίας των ευρημάτων. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω: α) ημερολογίου αναστοχασμού του εκπαιδευτικού, β) δομημένων ομαδικών φύλλων εργασίας των μαθητών και γ) ποιοτικής ανάλυσης των αναστοχαστικών συζητήσεων στην ολομέλεια. Τα φύλλα εργασίας συμπληρώθηκαν από τις ομάδες μαθητών και περιλάμβαναν ερωτήσεις κατανόησης, ηθικού προβληματισμού και σύνδεσης της παραβολής με σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα. Η ανάλυση των δεδομένων ακολούθησε ποιοτική θεματική προσέγγιση. Η έρευνα διεξήχθη με την έγκριση της διεύθυνσης του σχολείου και με πλήρη τήρηση των αρχών δεοντολογίας, ανωνυμίας και προστασίας προσωπικών δεδομένων των ανήλικων συμμετεχόντων. Τα ευρήματα κατέδειξαν υψηλό επίπεδο ενεργού συμμετοχής και συνεργασίας, καθώς και ενίσχυση της ενσυναίσθησης και της ικανότητας αναγνώρισης καταστάσεων κοινωνικού αποκλεισμού και παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέσα από τη δραματοποίηση, οι μαθητές μετέφεραν το μήνυμα της παραβολής σε σύγχρονα κοινωνικά συμφραζόμενα, όπως ο σχολικός εκφοβισμός και η μετανάστευση, αναπτύσσοντας κριτικό λόγο και διατυπώνοντας προτάσεις κοινωνικής παρέμβασης. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ενίσχυση δημοκρατικών στάσεων, όπως ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η υπεύθυνη συμμετοχή στον διάλογο. Συμπερασματικά, η μελέτη τεκμηριώνει ότι η αξιοποίηση βιωματικών και θεατροπαιδαγωγικών πρακτικών στο μάθημα των Θρησκευτικών μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην καλλιέργεια δημοκρατικού πολιτισμού και κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων. Η πρωτοτυπία της έγκειται στη σύνδεση της βιβλικής αφήγησης με το πλαίσιο της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές του δημοκρατικού πολιτισμού, αναδεικνύοντας το μάθημα των Θρησκευτικών ως πεδίο ανάπτυξης ενεργού πολιτειότητας.

Η Κοινωνική και Συναισθηματική Μάθηση στην Προσχολική Εκπαίδευση: Αντιλήψεις των Εκπαιδευτικών και Προεκτάσεις για Παιδαγωγική και Δημοκρατικό Πολιτισμό

Ελένη Βράκα, ΜΑ, ΕΚΠΑ Βασιλική Πλιόγκου, Καθηγήτρια, & Σοφία Τρομάρα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η Κοινωνική και Συναισθηματική Μάθηση (ΚΣΜ) αποτελεί τα τελευταία χρόνια βασικό άξονα εκπαιδευτικών πολιτικών και παιδαγωγικών παρεμβάσεων διεθνώς, καθώς συνδέεται άμεσα με την ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών/μαθητριών, τη σχολική ένταξη και την καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών (Durlak et al., 2011; Baumsteiger et al., 2022). Ιδιαίτερα στην προσχολική εκπαίδευση, η σημασία της αναδεικνύεται ως κρίσιμη για τη διαμόρφωση θεμελιωδών κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων που επηρεάζουν τη μετέπειτα σχολική πορεία και ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών (Pham, 2024). Στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για τον Δημοκρατικό Πολιτισμό, η ΚΣΜ συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως η αυτορρύθμιση, η ενσυναίσθηση, η συνεργασία, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η υπεύθυνη συμμετοχή, οι οποίες αποτελούν θεμέλια για τη διαμόρφωση ενεργών και υπεύθυνων πολιτών ήδη από την προσχολική ηλικία (Hosokawa et al., 2024; CASEL, n.d.). Επιπλέον, το Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης (2018) αναδεικνύει τη στενή σύνδεση των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων με την εδραίωση του δημοκρατικού πολιτισμού και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην εκπαιδευτική πράξη. Ωστόσο, παρά τη διεθνή αναγνώριση της σημασίας της, η εφαρμογή της ΚΣΜ στην ελληνική Προσχολική Εκπαίδευση παραμένει συχνά αποσπασματική και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις στάσεις και τις πρωτοβουλίες των εκπαιδευτικών (Corcoran & O'Flaherty, 2022). Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα έρευνα διερευνά τις αντιλήψεις εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα σχετικά με την Κοινωνική και Συναισθηματική Μάθηση και εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο αυτές μεταφράζονται σε παιδαγωγικές πρακτικές που συνδέονται με τη συναισθηματική ευημερία των παιδιών και την καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών. Η μελέτη υιοθέτησε ποιοτική ερευνητική προσέγγιση. Πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με οκτώ (8) εκπαιδευτικούς προσχολικής εκπαίδευσης. Η επιλογή των συμμετεχόντων/ουσών βασίστηκε σε σκοπούμενη δειγματοληψία, με στόχο τη διασφάλιση διαφοροποίησης ως προς την επαγγελματική εμπειρία και το σχολικό πλαίσιο (Ισαρης & Πούρκος, 2015). Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2024–2025. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω θεματικής ανάλυσης, σύμφωνα με το μεθοδολογικό πλαίσιο του Τσιώλη (2018) σε πέντε στάδια, επιτρέποντας την ανάδειξη βασικών θεμάτων, αντιλήψεων και πρακτικών των συμμετεχουσών/όντων σχετικά με την ΚΣΜ και τη σύνδεσή της με τη συναισθηματική ευημερία των μαθητών/μαθητριών (Durlak et al., 2011). Τα ευρήματα δείχνουν ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την ΚΣΜ ως ουσιαστικό στοιχείο της καθημερινής παιδαγωγικής πρακτικής κυρίως ως μέσο ενίσχυσης της συναισθηματικής έκφρασης, της συνεργασίας και της διαχείρισης συγκρούσεων και τη συνδέουν άμεσα με τη συναισθηματική ασφάλεια, την αυτοεκτίμηση, την αυτορρύθμιση και τη θετική κοινωνική αλληλεπίδραση των παιδιών (Baumsteiger et al., 2022; Hosokawa et al., 2024). Παράλληλα,

αναγνωρίζουν τη συμβολή της στη διαμόρφωση κλίματος αποδοχής, σεβασμού και συμμετοχικότητας στην τάξη. Ταυτόχρονα, αναδεικνύονται προκλήσεις, όπως η έλλειψη συστηματικής επιμόρφωσης, η απουσία θεσμικού πλαισίου και οι περιορισμοί του σχολικού προγράμματος, οι οποίες επηρεάζουν την πλήρη εφαρμογή των προγραμμάτων ΚΣΜ (Corcoran&O'Flaherty, 2022; CASEL, n.d.). Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι η εφαρμογή της δεν στηρίζεται σε συστηματικά οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο, αλλά εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την προσωπική πρωτοβουλία και ευαισθησία των εκπαιδευτικών. Η σύνδεση της ΚΣΜ με τον δημοκρατικό πολιτισμό εμφανίζεται περισσότερο ως αξιακός προσανατολισμός παρά ως ρητά ενταγμένη στρατηγική στο αναλυτικό πρόγραμμα. Συμπερασματικά, η παρούσα έρευνα υπογραμμίζει ότι η ενίσχυση της ΚΣΜ στην προσχολική εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για τη δημιουργία συμπεριληπτικών και δημοκρατικών σχολικών κοινοτήτων, ενδυναμώνοντας τόσο τη συναισθηματική ευημερία των παιδιών όσο και τον ρόλο του/της εκπαιδευτικού ως φορέα δημοκρατικού πολιτισμού. Ως πρακτική συνέπεια, τα ευρήματα υποδεικνύουν την ανάγκη ανάπτυξης θεσμικών πολιτικών και επιμορφωτικών προγραμμάτων που θα στηρίζουν συστηματικά τους/τις εκπαιδευτικούς στην εφαρμογή ΚΣΜ, καθώς και την ενσωμάτωσή της στο επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα της Προσχολικής Εκπαίδευσης, ώστε να διασφαλίζεται η συνέπεια, η αποτελεσματικότητα και η βιωσιμότητα των παιδαγωγικών παρεμβάσεων. Η ελληνική περίπτωση αναδεικνύει ευρύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν εκπαιδευτικά συστήματα όπου η προαγωγή δημοκρατικών αξιών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων διατυπώνεται σε επίπεδο πολιτικής, χωρίς πάντοτε να συνοδεύεται από σαφείς μηχανισμούς θεσμικής υποστήριξης και επιμόρφωσης. Η παρούσα μελέτη συμβάλλει στη διεθνή συζήτηση για την εφαρμογή της Κοινωνικής και Συναισθηματικής Μάθησης στην προσχολική εκπαίδευση, επισημαίνοντας την ανάγκη συστηματικής ενσωμάτωσής της στο αναλυτικό πρόγραμμα και ενίσχυσης της επαγγελματικής ανάπτυξης των εκπαιδευτικών, ώστε η καλλιέργεια δημοκρατικού πολιτισμού να αποκτήσει ουσιαστικό και βιωματικό χαρακτήρα. Τέλος, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας παρουσιάζουν διεθνές ενδιαφέρον, καθώς μπορούν να αξιοποιηθούν και σε άλλα διεθνή εκπαιδευτικά συμφραζόμενα που αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις ή παρουσιάζουν παρόμοιο θεσμικό πλαίσιο.

Πρωθώντας Δημοκρατικές Ικανότητες στην Προσχολική Εκπαίδευση μέσω της Διερευνητικής Μάθησης: Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών

Ελένη Κωνσταντίνα Μεταξά, & Βασιλική Πλιόγκου, Καθηγήτρια, & Σοφία Τρομάρα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η διερευνητική μάθηση αποτελεί μία μαθητοκεντρική παιδαγωγική προσέγγιση με ισχυρές θεωρητικές ρίζες στον πραγματισμό και τον λειτουργισμό (Dewey, 1938 Kilpatrick, 1965; Moore, 1974) και αναγνωρίζεται διεθνώς για τη συμβολή της τόσο στη γνωστική και μεταγνωστική ανάπτυξη των μαθητών/μαθητριών (Divrik et al., 2020) όσο και στην ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής, του δημοκρατικού διαλόγου και της κοινωνικής εμπλοκής (Steffensen et al., 2022). Στο πλαίσιο της Προσχολικής Εκπαίδευσης, η διερευνητική μάθηση

συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό, προάγοντας τον διάλογο, τη συνεργασία και την ενασχόληση των παιδιών με κοινωνικά ζητήματα από μικρή ηλικία. Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό τη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών προσχολικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα σχετικά με τη διερευνητική μάθηση και τη διασύνδεσή της με την καλλιέργεια ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό. Τα ερευνητικά ερωτήματα που κατευθύνουν την έρευνα είναι τα εξής: 1. Πώς κατανοούν οι εκπαιδευτικοί τη διερευνητική μάθηση και ποια στοιχεία της εφαρμόζουν στην εκπαιδευτική πρακτική; 2. Πώς συνδέουν τη διερευνητική μάθηση με την ανάπτυξη ικανοτήτων για δημοκρατικό πολιτισμό; 3. Ποιες παιδαγωγικές στρατηγικές θεωρούν οι εκπαιδευτικοί πιο αποτελεσματικές για την προώθηση δημοκρατικών δεξιοτήτων στα παιδιά; 4. Ποιες προκλήσεις και περιορισμοί επηρεάζουν την εφαρμογή της διερευνητικής μάθησης στην προσχολική τάξη; 5. Πώς οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν την επίδραση της διερευνητικής μάθησης στην κοινωνική αλληλεπίδραση, τον διάλογο και τη συνεργασία των παιδιών; Η έρευνα ακολούθησε ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση και βασίστηκε σε δέκα (10) ημιδομημένες, σε βάθος συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς Προσχολικής Εκπαίδευσης που εργάζονται σε δημόσια σχολεία στην Ελλάδα. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μεταξύ Φεβρουαρίου και Αυγούστου 2025 και η ανάλυσή τους έγινε μέσω θεματικής ανάλυσης, δίνοντας έμφαση στην εφαρμογή των πέντε σταδίων της διερευνητικής μάθησης (Pedaste et al., 2015) και στη σύνδεσή τους με το Πλαίσιο Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2018). Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν θεωρητικά τη σημασία της διερευνητικής μάθησης και εφαρμόζουν επιμέρους στοιχεία, κυρίως μέσω αξιοποίησης των ερωτημάτων των μαθητών/μαθητριών και του διαλόγου. Παράλληλα, η εφαρμογή της εμφανίζεται συχνά αποσπασματική και περιορίζεται από παράγοντες, όπως το αναλυτικό πρόγραμμα, η έλλειψη χρόνου και η δυσκολία αποδέσμευσης από παραδοσιακές πρακτικές. Η συστηματική σύνδεση με τις ικανότητες για δημοκρατικό πολιτισμό δεν πραγματοποιείται πάντοτε με παιδαγωγικό σχεδιασμό. Ωστόσο, στρατηγικές, όπως η βιωματική μάθηση, η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και η μάθηση μέσω πρότζεκτ φαίνεται να προάγουν αποτελεσματικά την ανάπτυξη ικανοτήτων δημοκρατικού πολιτισμού. Συμπερασματικά, η παρούσα έρευνα αναδεικνύει τη διερευνητική μάθηση ως μια ισχυρή παιδαγωγική προσέγγιση για την καλλιέργεια δημοκρατικών ικανοτήτων στην Προσχολική Εκπαίδευση, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για θεσμική, υλική και παιδαγωγική υποστήριξη των εκπαιδευτικών, ώστε να μπορούν να εφαρμόζουν συνεκτικά και αποτελεσματικά σύγχρονες πρακτικές με κοινωνικό και δημοκρατικό προσανατολισμό. Τα ευρήματα έχουν σημαντικές προεκτάσεις για τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών πολιτικών και την ανάπτυξη πρακτικών που προάγουν τον δημοκρατικό πολιτισμό από την πρώιμη ηλικία.

Σύγκρουση Εκπαιδευτικών Πολιτισμών: Αφηγήσεις Ελλήνων Γονέων για τους Μύθους και τις Πραγματικότητες του Νορβηγικού Σχολείου

Μελία Άννα Πουλαστίδη, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια, ΕΚΠΑ

Η παρούσα μελέτη διερευνά τις αντιλήψεις και τις βιωμένες εμπειρίες δέκα Ελλήνων γονέων που διαμένουν μόνιμα στη Νορβηγία και έχουν παιδιά ενταγμένα στο νορβηγικό εκπαιδευτικό σύστημα. Κεντρικός σκοπός της έρευνας είναι η εις βάθος κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι γονείς αυτοί αντιλαμβάνονται, ερμηνεύουν και αξιολογούν βασικές αρχές του Σκανδιναβικού εκπαιδευτικού μοντέλου, όπως η ισότητα, η ποιότητα της διδασκαλίας και τα συστήματα αξιολόγησης, καθώς και η διάκριση ανάμεσα σε διαδεδομένους κοινωνικούς μύθους και την εκπαιδευτική πραγματικότητα. Η μελέτη μου καθοδηγείται από πέντε κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα (RQ1–RQ5), τα οποία εστιάζουν: (α) στην αντίληψη της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης στο νορβηγικό σχολείο, (β) στην αξιολόγηση της διδακτικής ποιότητας από τη σκοπιά των γονέων, (γ) στη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των συστημάτων αξιολόγησης των μαθητών, (δ) στην αντίληψη της ισορροπίας ανάμεσα στην ευημερία και την ευτυχία των παιδιών και την ακαδημαϊκή τους επίδοση και (ε) στις στρατηγικές υποστήριξης που υιοθετούν οι γονείς για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού πλαισίου. Η έρευνα βασίζεται σε ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων και θεματικής ανάλυσης δεδομένων. Τα προκαταρκτικά ευρήματα αναδεικνύουν σημαντικές αντιφάσεις μεταξύ των επίσημα διακηρυγμένων παιδαγωγικών αρχών και της πρακτικής εφαρμογής τους στην καθημερινή σχολική πραγματικότητα. Αν και η ισότητα προβάλλεται ως θεμελιώδης αξία, η υλοποίησή της συχνά περιορίζεται από οικονομικούς παράγοντες, ανεπαρκείς πόρους και χρονοβόρες διαδικασίες διάγνωσης μαθησιακών δυσκολιών. Παράλληλα, ο μύθος της πλήρους απουσίας εξετάσεων αποδομείται, καθώς διαπιστώνεται η ύπαρξη συστηματικής αξιολόγησης, η οποία λαμβάνει κυρίως περιγραφική και όχι αριθμητική μορφή. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί το γεγονός ότι ορισμένα παιδιά, κυρίως εκείνα με ειδικές μαθησιακές ανάγκες, δεν επωφελούνται στον ίδιο βαθμό από τις διαφοροποιημένες διδακτικές πρακτικές. Τέλος, καθίσταται σαφές ότι το πολιτισμικό και εκπαιδευτικό υπόβαθρο των γονέων επηρεάζει καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτούν το νορβηγικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η μελέτη συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας πιο κριτικής και ισορροπημένης κατανόησης του Σκανδιναβικού εκπαιδευτικού μοντέλου, αναδεικνύοντας τόσο τις παιδαγωγικές του δυνατότητες όσο και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οικογένειες με μεταναστευτικό υπόβαθρο.

Δημοκρατικές αξίες και επαγγελματική υπευθυνότητα των εν ενεργεία εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Μια μελέτη συσχέτισης

Βασιλική Μουλάκη, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός

Το επικρατέστερο μοντέλο λογοδοσίας των εκπαιδευτικών, αυτό της εξωτερικής υπευθυνότητας, αναγνωρίζεται πλέον ως αναποτελεσματικό από την εκπαιδευτική κοινότητα και διεθνείς οργανισμούς. Μία αρνητική του συνέπεια θεωρείται το πλήγμα απέναντι στη δημοκρατικότητα των σχολείων. Λαμβάνοντας υπόψη την κρίση της δημοκρατίας που βιώνουν πολλές ευρωπαϊκές κοινωνίες, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει στραφεί στον ρόλο της εκπαίδευσης στη μετάδοση του δημοκρατικού πολιτισμού. Προκειμένου να γίνει πράξη το όραμα για δημοκρατικό σχολείο θα πρέπει οι εκπαιδευτικοί να έχουν αναπτύξει τις ικανότητες για δημοκρατικό πολιτισμό, άρα να ενστερνίζονται και τις δημοκρατικές αξίες. Σκοπός της παρούσας ερευνητικής εργασίας ήταν η μελέτη του μοντέλου της επαγγελματικής υπευθυνότητας (υπευθυνότητα απέναντι σε μαθητές, γονείς, σχολείο, κοινωνία και επάγγελμα), που θα μπορούσε να ιδωθεί ως αντιστάθμισμα του κυρίαρχου μοντέλου, καθώς και της ύπαρξης σχέσης ή μη μεταξύ της επαγγελματικής υπευθυνότητας των εκπαιδευτικών και των δημοκρατικών τους αξιών. Τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα αφορούσαν την επίδραση παραγόντων όπως του μορφωτικού επιπέδου και της προϋπηρεσίας στις μεταβλητές της έρευνας. Στην ποσοτική έρευνα που διενεργήθηκε με χορήγηση ηλεκτρονικού δομημένου ερωτηματολογίου μεταξύ Μαΐου – Ιουνίου 2025 συμμετείχαν 176 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που επελέγησαν με τη μέθοδο της δειγματοληψίας διαθεσιμότητας. Η ποσοτική έρευνα κρίθηκε καταλληλότερη, καθώς επιδιώχθηκε ο στατιστικός έλεγχος της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών. Παράλληλα, στόχος ήταν η ποσοτικοποίηση απόψεων. Οι έλεγχοι έδειξαν πως υπάρχει κανονική κατανομή με εξαίρεση την υποκλίμακα «Υπευθυνότητα απέναντι στο σχολείο». Από την επεξεργασία των δεδομένων με το SPSS v.30 προέκυψε πως υπάρχει μέτρια θετική συσχέτιση μεταξύ δημοκρατικών αξιών και επαγγελματικής υπευθυνότητας των εκπαιδευτικών. Επιπλέον, το μορφωτικό τους επίπεδο φάνηκε να επηρεάζει την υπευθυνότητα προς τους γονείς και το επάγγελμα. Συγκεκριμένα, οι κάτοχοι Πτυχίου φαίνεται να επιδεικνύουν μεγαλύτερη υπευθυνότητα απέναντι στους γονείς από τους κατόχους Μεταπτυχιακού, αποτέλεσμα που ανοίγει πεδίο μελλοντικής έρευνας, και μικρότερη υπευθυνότητα προς το επάγγελμα συγκριτικά με τους κατόχους Διδακτορικού. Επιπροσθέτως, η εκπαιδευτική εμπειρία διαπιστώθηκε πως ασκεί επίδραση στην υπευθυνότητα απέναντι στους γονείς και στο σχολείο με τους εκπαιδευτικούς με περισσότερα από δέκα έτη προϋπηρεσίας να συγκεντρώνουν υψηλότερες βαθμολογίες. Αυτό είναι δυνατό να αξιοποιηθεί για την ενίσχυση του ρόλου του μέντορα, καθώς οι εκπαιδευτικοί με μεγαλύτερη προϋπηρεσία θα μπορούσαν να καθοδηγήσουν τους νεότερους συναδέλφους τους στους τομείς αυτούς. Η έρευνα ανέδειξε πως οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι κατέχουν σε υψηλό βαθμό δημοκρατικές αξίες και επαγγελματική υπευθυνότητα και φάνηκε να επιδιώκουν θετικές σχέσεις με γονείς, ομότιμους και σχολική ηγεσία.

Προβληματισμό όμως προκαλεί η αντικειμενική αξιολόγηση των μαθητών, γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη επιμόρφωσης στον τομέα της αξιολόγησης της μάθησης.

Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού και προσέγγιση της σχολικής βίας: Αντιλήψεις και εμπειρίες εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Αναστασία Παπουτσή, ΜΑ, ΕΚΠΑ

Το σχολείο συνιστά έναν χώρο αλληλεπίδρασης μαθητών/τριών με διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά και πεποιθήσεις με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών/τριών και να αυξάνονται τα περιστατικά σχολικής βίας. Κρίνεται, επομένως, απαραίτητη η ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων που σχετίζονται με την πρόληψη της σχολικής βίας στους/στις μαθητές/τριες (Ouchen et al., 2022). Στην κατεύθυνση αυτή συμβάλλει το «Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό» το οποίο εστιάζει στην ανάπτυξη των Ικανοτήτων Δημοκρατικού Πολιτισμού των μαθητών/τριών μέσω της αξιοποίησης δημοκρατικών εκπαιδευτικών πρακτικών (Council of Europe, 2018a). Επομένως, καθίσταται αναγκαία η προσέγγιση της σχολικής βίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση όπου καθοριστικός είναι ο ρόλος του/της εκπαιδευτικού (Ζάχος & Κουριώτη, 2018). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με την ενσωμάτωση των Ικανοτήτων Δημοκρατικού Πολιτισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία ως μαθησιακών στόχων και την αξιοποίηση δημοκρατικών εκπαιδευτικών πρακτικών στην τάξη καθώς και τη συσχέτισή τους με την ανάπτυξη δεξιοτήτων πρόληψης της βίας. Η έρευνα διενεργήθηκε μέσω της ποσοτικής μεθόδου και ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο κατά το έτος 2025. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 150 εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε δημόσια δημοτικά σχολεία της Ελλάδας. Για την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε τόσο η περιγραφική όσο και η επαγωγική στατιστική προκειμένου να διερευνηθούν οι αντιλήψεις και οι εμπειρίες των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης σχετικά με τις Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού και τις δημοκρατικές πρακτικές καθώς και την ενδεχόμενη συσχέτισή τους με την ανάπτυξη δεξιοτήτων πρόληψης της βίας στους/στις μαθητές/τριες. Η επιλογή αυτή απορρέει και από την επιδίωξη της έρευνας να εξετάσει τις τάσεις μέσω της ανάλυσης των δεδομένων. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προκύπτει πως οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στην ενσωμάτωση των Ικανοτήτων Δημοκρατικού Πολιτισμού στην εκπαιδευτική διαδικασία. Επιπλέον, προκύπτει πως οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τις Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού επηρεάζουν την αξιοποίηση δημοκρατικών εκπαιδευτικών πρακτικών στην τάξη. Παράλληλα, οι μαθητές/τριες των εκπαιδευτικών που αξιοποιούν δημοκρατικές εκπαιδευτικές πρακτικές αναπτύσσουν σε σημαντικό βαθμό δεξιότητες για την πρόληψη της βίας. Ακόμη, διαπιστώνεται πως η παρακολούθηση επιμόρφωσης σχετικά με τη σχολική βία επηρεάζει τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τις Ικανότητες Δημοκρατικού Πολιτισμού, τις δημοκρατικές εκπαιδευτικές πρακτικές καθώς και τις δεξιότητες για την πρόληψη της βίας των μαθητών/τριών. Συμπεραίνοντας, η έρευνα αναδεικνύει τη σημασία ενσωμάτωσης των

Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό και αξιοποίησης δημοκρατικών εκπαιδευτικών πρακτικών στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας. Παράλληλα, αναδεικνύεται η σημασία της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στην πρόληψη και διαχείριση της μαθητικής βίας. Κομβικός, στην προσπάθεια αυτή, είναι ο ρόλος των εκπαιδευτικών μέσω της αξιοποίησης δημοκρατικών εκπαιδευτικών πρακτικών. Επιπλέον, η παρούσα έρευνα δύναται να αξιοποιηθεί για τον σχεδιασμό προγραμμάτων εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών για την προσέγγιση της σχολικής βίας μέσω των Ικανοτήτων Δημοκρατικού Πολιτισμού και της ενσωμάτωσης δημοκρατικών διαδικασιών.

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου ως εργαλείο καλλιέργειας ικανοτήτων δημοκρατικού πολιτισμού και η αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης

**Κωνσταντίνος Σιπητάνος, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής &
Αθανάσιος Μιχάλης, Αναπληρωτής Καθηγητής**

Η ΚΑΛ συνιστά ένα ιδιαίτερα σημαντικό παιδαγωγικό εργαλείο, που μπορεί να συνεισφέρει στην καλλιέργεια ικανοτήτων δημοκρατικού πολιτισμού, καθώς έχει τη δυνατότητα να εστιάζει στη διασύνδεση γλώσσας, εξουσίας και ιδεολογίας (Aguilera, 2023). Μέσω της εφαρμογής της στο σχολικό πλαίσιο, οι μαθητές ενθαρρύνονται να αναλύσουν κριτικά αυθεντικά κείμενα που διαπραγματεύονται σημαντικά ζητήματα (hot issues). Από την άλλη, ο Γραμματισμός στην Τεχνητή Νοημοσύνη (Artificial Intelligence Literacy) προτάσσει στην εκπαίδευση την προώθηση δεξιοτήτων που επιτρέπουν στους εκπαιδευόμενους να αξιοποιούν κριτικά εφαρμογές της Τεχνητής Νοημοσύνης (Long & Magerko, 2020· Gavriilidou, 2024). Στο συνδυαστικό πλαίσιο ΚΑΛ και ΤΝ σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε μία διδακτική παρέμβαση (interventional teaching), βασισμένη στην παιδαγωγική του Paulo Freire, η οποία έδωσε έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών σε κειμενοκεντρικές δραστηριότητες με κεντρικό ερευνητικό ερώτημα εάν και πώς ο συνδυασμός ΚΑΛ και ΤΝ μπορούν να προωθήσουν την παιδαγωγική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον δημοκρατικό πολιτισμό. Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές/τριες επεξεργάστηκαν μέσα από φύλλα εργασίας σημαντικά ζητήματα (hot issues) που σχετίζονται με θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ σε δεύτερη φάση τα ίδια ερωτήματα απαντήθηκαν από το Chatgpt., δόθηκαν οι απαντήσεις της ΤΝ στους μαθητές με σκοπό την ενίσχυση και τον εμπλουτισμό των αρχικών τους απαντήσεων. Η ερευνητική διαδικασία συνδυάστηκε με στοιχεία εθνογραφικής έρευνας (emic), καθώς αξιοποιήθηκαν το ημερολόγιο του εκπαιδευτικού, τα φύλλα εργασίας των μαθητών και η παρατήρηση. Η ανάλυση ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο η σύζευξη ΚΑΛ και ΤΝ συνέβαλε στη σύνδεση της τεχνολογίας με τον ανθρωπιστικό και δημοκρατικό προσανατολισμό της εκπαίδευσης, δείχνοντας την αναγκαιότητα μετασχηματισμού του ρόλου και των ταυτοτήτων του εκπαιδευτικού (Gavriilidou, 2024).

Δημοκρατική Ηγεσία στη σχολική πράξη: Ο μετασχηματισμός του διοικητικού μοντέλου μέσα από εμπειρίες και πρακτικές διευθυντών

Αφροδίτη Σάλτα, MA, ΕΚΠΑ, Διευθύντρια 1ου Γυμνασίου Μεγάρων & Ρέμος Αρμάος, Αναπληρωτής καθηγητής, Τμήμα Ψυχολογίας, Αμερικανικό Κολέγιο Ελλάδος

Η παρούσα εργασία αποτυπώνει την πορεία μετασχηματισμού του ρόλου των διευθυντών/ντριών σχολικών μονάδων από το παραδοσιακό διοικητικό μοντέλο σε αυτό του δημοκρατικού ηγέτη. Βασίζεται σε ποιοτική έρευνα ημι-δομημένων συνεντεύξεων με δείγμα 8 διευθυντών/ντριών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Δυτικής Αττικής, διερευνώντας τις εμπειρίες και τις πρακτικές μετάβασης στη δημοκρατική ηγεσία. Παράλληλα, αναδεικνύονται οι δομικές και πολιτισμικές προκλήσεις που ανακύπτουν κατά την προσπάθεια εφαρμογής των δημοκρατικών αξιών στην καθημερινή σχολική πράξη ενός συγκεντρωτικού εκπαιδευτικού συστήματος. Τα δεδομένα της έρευνας δείχνουν ότι η μετάβαση στο «δημοκρατικό σχολείο» προϋποθέτει την υιοθέτηση κατανομημένης και ηθικής ηγεσίας. Οι συμμετέχοντες/ουσες διευθυντές/τριες ανέδειξαν ως κομβική στρατηγική την ενεργό συμμετοχή του Συλλόγου Διδασκόντων στη λήψη αποφάσεων, μετατρέποντάς τον σε χώρο ουσιαστικής διαλεκτικής επεξεργασίας, συνευθύνης και συναπόφασης. Με βασικούς άξονες την καλλιέργεια κλίματος εμπιστοσύνης, ασφάλειας και ανοιχτής επικοινωνίας, μπορεί να επιτυγχάνεται επαγγελματική ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών, οι οποίοι ενθαρρύνονται να ξεπεράσουν τα τυπικά υπηρεσιακά τους καθήκοντα και να αναλάβουν πρωτοβουλίες και ευθύνη ηθικού σχολικού ηγέτη, τολμώντας να εκτεθούν και να καινοτομούν ώστε να αποτελέσουν δημοκρατικό πρότυπο προς μίμηση. Ωστόσο, η έρευνα αναδεικνύει σημαντικές πτυχές που δυσκολεύουν αυτό το έργο. Η δαιδαλώδης γραφειοκρατία, η έλλειψη διαθέσιμου χρόνου για ουσιαστικό διάλογο λόγω της πίεσης εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος, καθώς και η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε ζητήματα δημοκρατικού σχολείου αλλά και ηθικής ηγεσίας, αναδύονται ως βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες. Ακόμη, καταγράφονται αντιστάσεις τόσο από μερίδα γονέων που εστιάζουν μονοδιάστατα στην ακαδημαϊκή επίδοση, όσο και από εκπαιδευτικούς που διστάζουν να υιοθετήσουν νέες, πιο συμμετοχικές πρακτικές. Συμπερασματικά, η εργασία υποστηρίζει ότι η εφαρμογή της δημοκρατικής ηγεσίας για την καλλιέργεια δημοκρατικής κουλτούρας δεν είναι μια στατική διαδικασία, αλλά μια δυναμική ισορροπία όπου ο/η σχολικός/η ηγέτης/ίδα καλείται να λειτουργήσει ως πρότυπο και πηγή έμπνευσης τόσο στους εκπαιδευτικούς όσο και σε όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας. Η υπέρβαση των εμποδίων επιτυγχάνεται όταν ο/η Διευθυντής/ντρια επενδύει στην παιδαγωγική αυτονομία και στην ηθική επιβράβευση των συνεργατών/ιδων του/ης, δημιουργώντας μια κοινότητα μάθησης που αντιστέκεται στην στερεοτυπική μαθησιακή διαδικασία, προάγοντας ανθρωπιστικές αξίες μέσα από την βιωματική μάθηση δημοκρατικών αξιών.

Κοινωνική Παιδαγωγική, Γερανταγωγική και Συμπερίληψη στην Εκπαίδευση: Ένα Διαγενεακό Κοινωνικοπαιδαγωγικό Πρόγραμμα

Γεωργία Κουτρούδη, Εκπαιδευτικός

Το παρόν άρθρο εξετάζει τη συμβολή της Κοινωνικής Παιδαγωγικής στη διαμόρφωση και εφαρμογή συμπεριληπτικών παιδαγωγικών προσεγγίσεων, με έμφαση στη Διαγενεακή Εκπαίδευση και τη Γερανταγωγική. Ειδικότερα, παρουσιάζεται και αναλύεται ένα διαγενεακό κοινωνικοπαιδαγωγικό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συμμετοχής, της ενδυνάμωσης και της συμπερίληψης ηλικιωμένων και νεότερων ατόμων μέσα από κοινές δημιουργικές δραστηριότητες. Η έρευνα αναγνωρίζει την ανάγκη των ηλικιωμένων ατόμων για ενδυνάμωση σε κοινωνικό, συναισθηματικό και γνωστικό επίπεδο, ιδίως στο πλαίσιο της αυξανόμενης δημογραφικής γήρανσης και του φαινομένου της κοινωνικής απομόνωσης (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2021). Το πρόγραμμα εντάσσεται στο πεδίο της μη τυπικής εκπαίδευσης και αντλεί το θεωρητικό και επιστημονικό του υπόβαθρο από την Κοινωνική Παιδαγωγική και τη Γερανταγωγική, προσεγγίζοντας τους ηλικιωμένους ως ενεργά υποκείμενα μάθησης, φορείς εμπειρίας και συνδιαμορφωτές της παιδαγωγικής διαδικασίας. Η αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των ηλικιωμένων εκπαιδευομένων, πέρα από στερεοτυπικές αντιλήψεις περί «παρακμής», αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη μιας ολιστικής και συμπεριληπτικής εκπαιδευτικής προσέγγισης καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής (Kern, 2018). Κεντρικός σκοπός του προγράμματος είναι η καλλιέργεια διαγενεακού διαλόγου, η άρση στερεοτύπων που σχετίζονται με τη γήρανση και η δημιουργία συμπεριληπτικών κοινωνικών και εκπαιδευτικών χώρων. Σύμφωνα με τον Mannion (2012), η Διαγενεακή Εκπαίδευση περιλαμβάνει άτομα από δύο ή περισσότερες γενιές που συμμετέχουν σε κοινές πρακτικές εντός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου, με στόχο τη βελτίωση της ατομικής και κοινοτικής ευημερίας μέσα από τη συνεργασία και την αμοιβαία επικοινωνία. Ως μεθοδολογική προσέγγιση υιοθετήθηκε ποιοτική, συμμετοχική και βιωματική μεθοδολογία, με την αξιοποίηση καλλιτεχνικών και αφηγηματικών πρακτικών, όπως η δημιουργική έκφραση και η αφήγηση εμπειριών. Ειδικότερα, η αφήγηση νοείται ως δυναμική διαδικασία νοηματοδότησης της εμπειρίας και αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της Γερανταγωγικής, καθώς επιτρέπει στους ηλικιωμένους να επανερμηνεύουν τη ζωή τους και να διατηρούν μια ανοιχτή, εξελισσόμενη βιογραφική ταυτότητα (Hendry, 2009). Η έρευνα υλοποιήθηκε σε συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο με τη συμμετοχή ηλικιωμένων και νεότερων ατόμων από την τοπική κοινότητα. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω προσωπικών αναστοχαστικών ημερολογίων και ερωτηματολογίων. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν την ενίσχυση της κοινωνικής σύνδεσης, της ενσυναίσθησης και της ενεργού συμμετοχής των συμμετεχόντων, αναδεικνύοντας τη σημασία της αφήγησης ως κοινωνικοπαιδαγωγικού εργαλείου. Τα συμπεράσματα υπογραμμίζουν τη Γερανταγωγική ως αναπόσπαστο πεδίο της Κοινωνικής Παιδαγωγικής και τον ρόλο των διαγενεακών κοινωνικοπαιδαγωγικών προγραμμάτων στη δημιουργία συμπεριληπτικών κοινωνικών και εκπαιδευτικών πλαισίων, που συμβάλλουν στην κοινωνική συνοχή και τον δημοκρατικό πολιτισμό.

Human Rights in Greek Secondary Education: A School Textbook Analysis

Lazaros Siantsis, Postgraduate student, NKUA

Human Rights Education (HRE) is widely considered a fundamental pillar both of democratic culture and social cohesion. European and international frameworks, particularly those developed by the Council of Europe, place emphasis on the role of education in cultivating respect for human dignity, equality and democratic participation. In this context, Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE) seeks to move beyond the plain transmission of normative knowledge toward the development of democratic competences, which enable learners to critically and responsibly engage in contemporary pluralistic societies. In Greece, secondary education is characterized by a highly centralized, content-heavy and examination-oriented system. Although human rights are formally embedded in national curricula and cross-curricular thematic areas, their pedagogical implementation often remains fragmented and declaratory. This paper examines how human rights are represented and operationalized in Greek secondary education through an analysis of official school textbooks, focusing on the extent to which they contribute to the cultivation of democratic culture. To this end, the paper adopts a qualitative document analysis methodology, examining selected textbooks from Civic Education, History, and Religious Education that are officially approved and used in Greek lower and upper secondary schools. The analysis utilizes the Council of Europe's Reference Framework of Competences for Democratic Culture (RFDC), which serves as an analytical lens for mapping textbook content onto democratic competences, including respect for human dignity and human rights, openness to cultural difference, empathy, critical thinking, civic-mindedness and ethical judgment. The findings indicate that human rights are predominantly framed in legalistic and normative terms, particularly in Civic Education, with limited emphasis on experiential learning, ethical reflection or student agency. History textbooks offer implicit opportunities for engagement with injustice and moral dilemmas, yet often lack explicit connections to contemporary human rights principles. While Religious Education textbooks promote values such as dignity, solidarity and respect for others, they frequently situate these concepts within moral or theological narratives rather than within a universal human rights framework. The paper argues that while Greek secondary education demonstrates formal alignment with European human rights commitments, significant gaps remain between policy intentions and pedagogical practice. It concludes by proposing policy-pedagogical directions for strengthening HRE through the integration of RFDC competences, participatory learning approaches and reflective engagement with textbook content. By grounding theoretical analysis in concrete curricular material, the paper attempts to contribute to the ongoing international debates on the practical challenges of fostering democratic culture through education.

History Education and Democratic Culture. Schools as “palimpsests” remembrance sites for inclusion through an oral history and mobile learning educational program

Maria Vlachaki, Lecturer, Aristotle University of Thessaloniki

The advent of refugees and immigrants constitutes a controversial issue in modern societies, as it still raises in many cases prejudices towards newcomers. Additionally, the refugee or immigrant past of host countries often remains unknown, because it is not recognized as an important period of the national history. Accordingly, aiming to a homogenizing approach, the didactic time and the sources which are devoted to the history of different communities are usually restricted in history curricula and school texts. Schools can be important remembrance sites fostering the negotiation of hidden and contested aspects of the past which are included in their archives. They can be enriched with new interpretations according to the post - memory and the mnemonic needs of the present and be transformed into “palimpsests” connecting different members of the community and promoting dialogue. This contribution is based on empirical research which was conducted in Thessaloniki, a town with a diachronic and hidden multicultural identity, during the year 2024-2025 with the active participation of 11-12 year-old students of six primary schools. Students during a historical inquiry about the local history searched in the school archives and discovered that children of different communities, especially Jewish and Refugees after the Greco -Turkish War (1919-1922) attended their schools in the past. They realized that children of both different communities faced difficulties and, in many cases, stopped attending school because of the wars, forced displacement, starvation, discrimination. Starting from the school archive, the students discovered the local and general history by approaching conflicting issues such as prejudices that children faced, the lack of food and care, the insecurity and isolation due to orphanage and having a different origin and cultural identity. Furthermore, students connected the digital collections of historical sources they created at their schools with the aid of mobile learning. They opened the narrative of local history with new testimonies, because they collected new narratives about the forced movements because of wars in the past and the present. The analysis of students’ narratives during the memory walks highlighted their effort to negotiate local history by incorporating different sources and interpretations about the causes of the displacement and refugees’ movements and the difficult conditions in particular children of displaced communities experienced in the past. In addition, they included material and oral testimonies that related to the contemporary refugee movements in their area highlighting continuities and changes. Their schools serve to this role as “palimpsests” remembrance sites, because refugee students from different backgrounds attend nowadays. This reflective connection between displacement, refugee movements and discrimination in the past and in the present promoted the development of a genetic historical consciousness emphasizing the importance of acceptance, inclusion and multiperspectivity.

Καλλιέργεια της ενσυναίσθησης σε μαθητές/τριες για ζητήματα αναπηρίας μέσω προσωπικών αφηγήσεων

Κωνσταντίνα Γιαννακίδου, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός

Η ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών σε κάθε πτυχή της ζωής αποτελεί αδιαμφισβήτητο δικαίωμα. Τα άτομα με αναπηρίες, ωστόσο, συνεχίζουν να υφίστανται καταστρατήγηση των δικαιωμάτων τους σε ποικίλους τομείς μεταξύ των οποίων η πρόσβαση σε δημόσιους χώρους, η εκπαίδευση και η εργασία με αποτέλεσμα να βιώνουν συχνά κοινωνικό αποκλεισμό. Η αναπηρία έως και σήμερα καθίσταται αντιληπτή ως βλάβη και περιορισμός με γνώμονα το ιατρικό μοντέλο. Στον αντίποδα, το κοινωνικό μοντέλο για την αναπηρία, αναδεικνύει τους περιορισμούς που η κοινωνία θέτει στα άτομα, καθιστώντας τα ανάπηρα. Η παρούσα εργασία εκκινεί από την αξία των προσωπικών αφηγήσεων για την ευαισθητοποίηση γύρω από ζητήματα αναπηρίας. Αποσκοπεί στην ανάδειξη των προσωπικών αφηγήσεων ατόμων με οπτική αναπηρία ως ένα σημαντικό εργαλείο για την κατανόηση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και την καλλιέργεια ενσυναίσθησης σε μαθητές/τριες, ώστε να αναπτύσσονται οι δημοκρατικές τους ικανότητες. Πρόκειται για μια έρευνα δράσης που πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις και για δύο συναπτά έτη, κατά το σχολικό έτος 2024-2025 και 2025-2026. Το δείγμα ήταν μαθητές/τριες σχολικής ηλικίας της Ε΄τάξης κατά την πρώτη χρονιά και μαθητές/τριες της ΣΤ΄ τάξης κατά τη δεύτερη χρονιά σε δύο διαφορετικές σχολικές μονάδες της Αττικής. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με διάγνωση του προβλήματος, την απουσία δηλαδή, πληροφόρησης σε θέματα οπτικής αναπηρίας και φαινόμενα μισαναπηρισμού που εκδηλώνονταν στο σχολικό χώρο. Έπειτα, πραγματοποιήθηκε και στις δύο φάσεις επίσκεψη του Κέντρου «Σκύλοι Οδηγοί Ελλάδας» στο σχολικό χώρο, με τυφλά άτομα να διηγούνται πτυχές της ζωής τους, των εμποδίων που συναντούν στην πράξη αλλά και της βοήθειας που λαμβάνουν από τους σκύλους οδηγούς και της κανονικότητας που είναι εφικτό να απολαμβάνουν όταν υπάρχουν οι κατάλληλες προβλέψεις για αυτούς/ές. Οι προσωπικές αφηγήσεις ενισχύθηκαν στη συνέχεια με βιωματικές δράσεις γύρω από την οπτική αναπηρία. Έπειτα, οι μαθητές/τριες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για τις απόψεις τους για την οπτική αναπηρία μετά την ολοκλήρωση των δράσεων. Τα ευρήματα ανέδειξαν σημαντικές αλλαγές ως προς την αντίληψη των μαθητών/τριών για την έννοια της αναπηρίας και ενίσχυση της ενσυναίσθησης τους. Τέλος, οι μαθητές/τριες οργάνωσαν εθελοντικές δράσεις προσφοράς προς το κέντρο «Σκύλοι Οδηγοί Ελλάδας» μέσα από τη διοργάνωση μπαζάρ και τη συλλογή χρημάτων. Η έρευνα συμβάλλει στην αναγνώριση των προσωπικών αφηγήσεων ως ένα δυναμικό μέσο που επηρεάζει τα θετικά τις στάσεις των μαθητών/τριών απέναντι σε κοινωνικά ζητήματα και επικουρεί την ανάπτυξη δημοκρατικών ικανοτήτων.

Μεταναστευτικές οικογενειακές αφηγήσεις και δημοκρατική ένταξη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία: ποιοτική ανάλυση εμπειριών πρώην μαθητών και γονέων αλβανικής μεταναστευτικής καταγωγής

Σαφέτε-Σαββίνα Φιλιά, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός

Η παρούσα εισήγηση βασίζεται σε ποιοτική έρευνα, που διερευνά τον τρόπο με τον οποίο μαθητές και γονείς αλβανικής μεταναστευτικής καταγωγής βιώνουν την ένταξη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία από τις αρχές του 21ου αιώνα. Η μελέτη εστιάζει στη σχέση εκπαίδευσης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημοκρατικής κουλτούρας, αναδεικνύοντας το σχολείο ως καίριο πεδίο κοινωνικής ένταξης και άσκησης δημοκρατικών δικαιωμάτων. Σκοπός της μελέτης ήταν να αναδείξει πώς οι βιωμένες εμπειρίες μεταναστευτικών οικογενειών αντανακλούν τις δυνατότητες και τα όρια της δημοκρατικής ένταξης στην εκπαιδευτική πράξη, μέσα από τις αφηγήσεις πρώην μαθητών και των γονέων τους, αλβανικής μεταναστευτικής καταγωγής. Η μελέτη εντάσσεται στο πεδίο της διαπολιτισμικής και δημοκρατικής εκπαίδευσης και αντιμετωπίζει το σχολείο ως καίριο θεσμικό χώρο, όπου διαμορφώνονται εμπειρίες ισότητας, συμμετοχής και κοινωνικής αναγνώρισης. Η έρευνα υλοποιήθηκε με ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων, με δυο ομάδες συμμετεχόντων, πρώην μαθητές-νυν ενήλικες αλβανικής μεταναστευτικής καταγωγής, που φοίτησαν στο ελληνικό σχολείο και οι γονείς τους. Οι ομάδες στόχου επιλέχθηκαν με κριτήριο τη δυνατότητα αναστοχαστικής αποτίμησης της σχολικής εμπειρίας σε βάθος χρόνου. Τα ερευνητικά δεδομένα συλλέχθηκαν την άνοιξη του 2025 και αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης, επιτρέποντας την ανάδειξη βασικών θεματικών αξόνων, που αφορούν την εκπαιδευτική ένταξη, τις σχέσεις με εκπαιδευτικούς και συνομηλίκους, τη διαχείριση της πολιτισμικής ταυτότητας και τις στρατηγικές υποστήριξης των οικογενειών. Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν το ελληνικό σχολείο ως έναν αμφίσημο χώρο, που λειτουργεί ταυτόχρονα ως χώρος δυνατοτήτων-ευκαιριών-εξέλιξης, αλλά και περιορισμών, για τους μαθητές μεταναστευτικού υπόβαθρου. Συγκεκριμένα, από τη μία πλευρά, αναδεικνύεται ως μηχανισμός γλωσσικής και κοινωνικής ένταξης, καλλιέργειας δημοκρατικών αξιών και ενίσχυσης της κοινωνικής κινητικότητας. Από την άλλη, οι αφηγήσεις αποτυπώνουν εμπειρίες αποκλεισμού, στερεοτυπικών αντιλήψεων, ελλιπούς θεσμικής υποστήριξης και αναπαραγωγής ανισοτήτων, οι οποίες επηρεάζουν τη σχολική πορεία και το αίσθημα του ανήκειν. Συμπερασματικά, η μελέτη υπογραμμίζει ότι η ένταξη στο σχολείο δεν αποτελεί μια ουδέτερη ή αυτονόητη διαδικασία, αλλά συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία του σχολείου ως φορέα καλλιέργειας ικανοτήτων δημοκρατικού πολιτισμού και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η συμβολή της εισήγησης έγκειται στην ανάδειξη των βιωμένων εμπειριών μεταναστευτικών οικογενειών ως κρίσιμου αναλυτικού φακού για την κατανόηση των προκλήσεων και των δυνατοτήτων του ελληνικού σχολείου, καθώς και στο σχεδιασμό εκπαιδευτικών πολιτικών και την υιοθέτηση πρακτικών που προάγουν τη συμπερίληψη, την ισότητα και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

An educational mobile game to cultivate competences for democratic culture and civic participation

Δρ. Ορέστης Βραβοσινός, Μεταδιδακτορικός ερευνητής, Χρήστος Πολίτης, Ερευνητής, Q-PLAN International, Ηλίας Ράπτης, Μαρία-Ελένη Παπαβραμίδου, & Φοίβος Σικλιάς

Στο παρόν άρθρο εξετάζουμε την αποτελεσματικότητα του Speak Up, μιας καινοτόμου εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα. Το Speak Up είναι ένα quiz game σχεδιασμένο για να ενδυναμώσει προοδευτικούς νέους ανθρώπους, βοηθώντας τους να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στη διάκριση και την παραπληροφόρηση στην καθημερινή ζωή. Απευθυνόμενο κυρίως σε χρήστες της Gen Z, η εφαρμογή στοχεύει στην ενίσχυση του κινήτρου, της αυτοπεποίθησης και των δεξιοτήτων επιχειρηματολογίας, μέσα από την προσομοίωση πραγματικών συζητήσεων γύρω από ζητήματα όπως η δημοκρατία, ο ρατσισμός, ο φασισμός, ο σεξισμός, η ομοφοβία, η περιβαλλοντική προστασία και οι οικονομικές ανισότητες. Ο χρήστης έρχεται αντιμέτωπος με συνηθισμένες στερεοτυπικές απόψεις ή ψευδείς ισχυρισμούς και καλείται να επιλέξει τις πιο αποτελεσματικές απαντήσεις, βασισμένες σε ιστορικά δεδομένα, επιστημονικά τεκμήρια και αρχές κριτικής σκέψης. Μετά από κάθε κουίζ, λαμβάνει ανατροφοδότηση σχετικά με τις «πιθανότητες νίκης» του σε έναν αντίστοιχο διάλογο στην πραγματική ζωή, καθώς και για τον πιθανό κοινωνικό αντίκτυπο της παρέμβασής του. Η εφαρμογή αξιοποιεί τις δυνατότητες του gamification, απλοποιεί ακαδημαϊκές έννοιες και προσφέρει προτάσεις για περεταίρω μάθηση, όπως προτάσεις βιβλίων και σχετικές εκδηλώσεις. Επιπλέον, ένα ενσωματωμένο forum επιτρέπει στους χρήστες να μοιράζονται εμπειρίες και να προτείνουν νέο περιεχόμενο για τα κουίζ, ενισχύοντας το peer learning και τη συμμετοχή στα κοινά. Λαμβάνοντας υπόψη τις συνήθειες και τις αξίες της Gen Z, το Speak Up αξιοποιεί τη δημοτικότητα των παιχνιδιών για κινητά και την εμπιστοσύνη που αποδίδει η νέα γενιά στις διαδικτυακές κοινότητες. Το Speak Up φιλοδοξεί να εμπνεύσει μια γενιά κοινωνικά ευαισθητοποιημένων ατόμων να υψώσουν τη φωνή τους και να αμφισβητήσουν την αδικία. Τα προκαταρκτικά ευρήματα της έρευνάς μας υποστηρίζουν την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής. Τον Μάιο του 2025, περίπου 50 συμμετέχοντες δοκίμασαν μια πρώτη έκδοση του παιχνιδιού και παρείχαν ανατροφοδότηση. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι το 61% δήλωσε ότι μετά τη συμμετοχή τους είναι πιο πιθανό να αντιδράσουν όταν ακούν ρατσιστικά αστεία ή σεξιστικά/ομοφοβικά σχόλια, ενώ το 86% ανέφερε ότι είναι από μέτρια έως πολύ πιθανό να μιλήσει σε φίλους για το παιχνίδι. Η έρευνά μας συμβάλλει στη βιβλιογραφία γύρω από τα Serious Games, αναδεικνύοντας τις δυνατότητές τους στην εκπαίδευση των νέων γύρω από τη δημοκρατία, την ευαισθητοποίηση και την ενίσχυση της συμμετοχής στα κοινά, το οποίο είναι κρίσιμο σε καιρούς υποβάθμισης της ποιότητας της Δημοκρατίας. Τον Ιανουάριο του 2026, το παιχνίδι βρίσκεται στα τελικά στάδια ανάπτυξης και, εφόσον κριθεί σκόπιμο, είναι δυνατή η διαδικτυακή παρουσίασή του στο πλαίσιο του συνεδρίου.

Οι σχολικές ταξιδιωτικές εμπειρίες ως μέσο μάθησης και η επίδρασή τους στην κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/-τριών

**Αναστασία Χέλμη, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός,
Βασιλική Πλιόγκου, Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας &
Σοφία Τρομάρα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας**

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει πώς οι σχολικές ταξιδιωτικές εμπειρίες, που απορρέουν από εκπαιδευτικές εκδρομές και επισκέψεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, γίνονται ένα μέσο ευχάριστης, βιωματικής και εποικοδομητικής μάθησης, καθώς δίνουν την ευκαιρία στους/στις μαθητές/τριες να βγουν από τα στενά όρια και τη ρουτίνα της σχολικής τάξης, να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να έρθουν σε άμεση επαφή με την κοινωνία, τη φύση, την ιστορία και τον πολιτισμό. Επιπλέον, διερευνάται η επίδραση των βιωματικών αυτών εμπειριών στην καλλιέργεια κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, που είναι απαραίτητες για την ολόπλευρη ανάπτυξη κάθε παιδιού και την ομαλή κοινωνικοποίησή του. Αρχικά παρουσιάζονται επιστημονικές θεωρίες μάθησης και κοινωνικοσυναισθηματικής ανάπτυξης, που συνδέουν τη θεωρητική προσέγγιση με την πρακτική εφαρμογή της παιδαγωγικής μεθόδου των εκδρομών και επισκέψεων. Ακολουθούν αντιπροσωπευτικές έρευνες, που αφορούν στις εκπαιδευτικές εξωσχολικές δραστηριότητες σε φυσικά ή δομημένα, ρεαλιστικά μαθησιακά περιβάλλοντα. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο μοντέλο της Κριτικής Ταξιδιωτικής Παιδαγωγικής, μίας νέας, καινοτόμου παιδαγωγικής προσέγγισης των σχολικών ταξιδιών, άρρηκτα συνδεδεμένης με την καλλιέργεια της ενεργού πολιτεϊότητας. Το μοντέλο αυτό στοχεύει στον μετασχηματισμό των μαθητών/τριών σε κριτικά σκεπτόμενους/ες πολίτες, οι οποίοι υιοθετώντας στάσεις και αξίες, θα επανακαθορίσουν την ταυτότητα και τη σχέση τους με το κοινωνικό πλαίσιο, συμβάλλοντας καταλυτικά στη διαμόρφωση ενός βιώσιμου πολιτισμού. Τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας, που διεξήχθη μέσω ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων σε μαθητές/τριες και εκπαιδευτικούς με πλούσιες σχολικές ταξιδιωτικές εμπειρίες και προέκυψαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης, κατέδειξαν ότι οι εξωσχολικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες, σε φυσικά, ρεαλιστικά περιβάλλοντα, δίνουν στους/στις μαθητές/τριες ισχυρά κίνητρα μάθησης. Επιπλέον, κεντρίζουν το ενδιαφέρον και την περιέργειά τους, καλλιεργούν την κριτική τους σκέψη και διαμορφώνουν θετικότερη στάση απέναντι στο σχολείο και την επιστήμη. Παράλληλα, ευνοούν την ανάπτυξη συναισθηματικών δεξιοτήτων, συσφίγγοντας τις σχέσεις μεταξύ τους, με τους/τις εκπαιδευτικούς τους και με την κοινότητα, αλλά και κοινωνικών δεξιοτήτων, όπως η συνεργασία, η αλληλεγγύη, ο σεβασμός, η υπευθυνότητα και η αποδοχή της ετερότητας, που αποτελούν βασικά στοιχεία κουλτούρας δημοκρατικού πολιτισμού. Με κάθε σχολικό ταξίδι λοιπόν, συντελείται μία πολυδιάστατη διαδικασία, που ενισχύει και συμπληρώνει τη διδασκαλία της τάξης, αναδεικνύει τη σημασία της συμπερίληψης και της ισότιμης συμμετοχής. Παράλληλα, προβάλλει τον καταλυτικό ρόλο του/της εκπαιδευτικού ως «διευκολυντή» και «εμπυχωτή» της διαδικασίας, ο/η οποίος/α με κατάλληλο παιδαγωγικό σχεδιασμό, βοηθά τους νεαρούς/ές ενήλικες να κατακτήσουν «τη γνώση» και να μετασχηματιστούν σε ενεργούς πολίτες του

παρόντος και του μέλλοντος. Η εργασία ολοκληρώνεται με προτάσεις, που κάνουν πιο ποιοτική, συμπεριληπτική και ουσιαστική τη σχολική ταξιδιωτική πολιτική.

Η εφαρμογή σχεσιακών παιδαγωγικών πρακτικών σε διαπολιτισμικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα: μια αυτοεθνογραφία

Χαρίκλεια Μωυσιάδη, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός

Στηριζόμενη στο θεωρητικό υπόβαθρο των σχεσιακών παιδαγωγικών προσεγγίσεων και πρακτικών και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αξιοποιώντας την επιστημολογική βάση με την πλούσια μεθοδολογική φαρέτρα της ερευνητικής μεθόδου της αυτοεθνογραφίας, η παρούσα έρευνα στοχεύει να κατανοήσει την προσωπική εμπειρία της ερευνήτριας αναφορικά με τη χρήση και εφαρμογή σχεσιακών παιδαγωγικών πρακτικών ως μέσων ενίσχυσης του ανήκειν και του σεβασμού στην ετερότητα εντός διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών πλαισίων. Με γνώμονα και βασικά εργαλεία τη μνήμη και την αναστοχαστικότητα αντλούνται ερευνητικά δεδομένα από πλήθος πηγών (συμπεριλαμβανομένου υλικού από το φωτογραφικό αρχείο της ερευνήτριας-εκπαιδευτικού και καταγραφών σημαντικών γεγονότων από τους/τις μαθητές/τριες-συμμετέχοντες στην έρευνα) που αναλύονται με την ποιοτική μέθοδο της θεματικής ανάλυσης προκειμένου να διευκολυνθεί και επιτευχθεί η συνδυαστική ανάλυση των ευρημάτων των διαφόρων πηγών και η οργάνωσή τους σε έγκυρη, βιβλιογραφικά ενημερωμένη βάση. Η θεματική ανάλυση πραγματοποιείται από την ερευνήτρια και από δύο ανεξάρτητους κριτές/κωδικογράφους. Η συμφωνία μεταξύ των δελτίων ανάλυσης της ερευνήτριας και δύο ανεξάρτητων κωδικογράφων εξασφαλίζεται με βαθμό 0,83. Από την ανάλυση προκύπτουν πέντε κυρίαρχα θέματα που σχετίζονται με τις δυσκολίες και τις δυνατότητες εφαρμογής σχεσιακών παιδαγωγικών πρακτικών σε διαπολιτισμικά πλαίσια διδασκαλίας και αναδεικνύουν την ανάπτυξη-τόσο στην εκπαιδευτικό όσο και στους/στις μαθητές/τριες- ορισμένων στάσεων και δεξιοτήτων του Πλαισίου Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό. Τα θέματα αυτά συνίστανται στα εξής: "Ατομική ταυτότητα και δυσκολίες", "Ατομική ταυτότητα και δυνατότητες", "Ενσυναίσθηση", "Ενθάρρυνση και υποστήριξη των μαθητών/τριών", "Συμμετοχή, συνεργασία και ανάπτυξη αισθήματος του ανήκειν". Μέσα από τη "φιλική" σε κοινό ευρύτερο του ακαδημαϊκού μορφή της εικονικής αυτοεθνογραφικής αφήγησης ξεδιπλώνονται τα θέματα αυτά και διανθίζονται με συζήτηση των ομοιοτήτων, διαφορών και συσχετίσεων που εντοπίζονται με τη συναφή βιβλιογραφία. Διαπιστώνεται και τεκμηριώνεται η μετασχηματιστική επίδραση της χρήσης αυτοεθνογραφικής μεθόδου από τον ερευνητή/εκπαιδευτικό κατά την υιοθέτηση και κριτική ανάλυση παιδαγωγικών πρακτικών με προσανατολισμό στις ανθρώπινες σχέσεις. Ακόμη, αναδεικνύεται η σημασία που έχουν για την έκβαση της διδασκαλίας στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας του/της εκπαιδευτικού και των μαθητών/τριών. Συμπερασματικά, τονίζεται η σημασία της υιοθέτησης αναστοχαστικών πρακτικών και αξιοποίησης αυτοεθνογραφικών προσεγγίσεων από τους/τις εκπαιδευτικούς σε διαπολιτισμικά εκπαιδευτικά πλαίσια και επισημαίνεται η ανάγκη υποστήριξης του αναστοχασμού των (νέων) εκπαιδευτικών μέσα από την

κινητοποίηση πρωτοβουλιών από τις διευθύνσεις των σχολικών μονάδων και τους υπεύθυνους χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής. Η παρούσα εικονική αυτοεθνογραφία διατυπώνει, τελικά, νύξεις για την ανάγκη μίας συλλογικής, ουσιαστικής αναμόρφωσης του συστήματος διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο, περισσότερο προσανατολισμένου στην κατανόηση του εαυτού, στην ενδυνάμωση των ανθρώπινων σχέσεων, στην καλλιέργεια μίας δημοκρατικής κουλτούρας.

Cultivating democratic skills through Assessment as Learning. The case of Practicum in postgraduate studies of teachers

Kalliopi Feresidi, Module Coordinator & Assigned Tutor & Zacharias Chastas, Educator

Teacher empowerment encompasses professional development, a profound understanding of pedagogical roles, and the cultivation of communication and leadership skills. It aims to bolster educators' capacity to meet the contemporary demands of the educational system and, more specifically, the needs of the student population. To this end, key objectives include continuous professional growth, leadership development, the management of change and challenges, collaboration, and personal advancement. These pillars are inextricably linked to the multiliteracies essential for the modern teacher who seeks "phronesis" in the exercise of their role. In this context, Assessment Literacy refers to the knowledge, skills, and attitudes required by teachers to effectively design, implement, and interpret all evaluative processes within education; these include the assessment of student performance, pedagogical work, school units, and instructional materials etc. By mastering the "how", "what", "why", and "to what end" of evaluation, teachers develop an assessment culture that provides vital feedback for the educational output. The present study presents a teaching and learning proposal implemented during the academic years 2023-24 and 2024-25 within a Master's Program at the National and Kapodistrian University of Athens (NKUA), targeting educators of all levels. It describes the framework, methodology, and instructional practices employed to develop Assessment Literacy and provides corresponding guidelines. Through qualitative content analysis of students' perceptions regarding this instructional approach, the results highlight the emergence of reflection and the development of assessment competence, facilitated by the use of portfolios and rubrics for thesis evaluation. A primary conclusion of this research is that Assessment Literacy can and must be fostered through teacher education, as it significantly contributes to professional development and the enhancement of the educational practice provided.

Η διάπλαση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών κατά το άρθρο 16 παρ. 2 του Συντάγματος και η εκπαίδευση του δημοκρατικού πολίτη

Δήμητρα Στασινοπούλου, ΜΑ, ΕΚΠΑ, Νηπιαγωγός

Η μελέτη με τίτλο «Η διάπλαση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών κατά το άρθρο 16 παρ. 2 του Συντάγματος και η εκπαίδευση του δημοκρατικού πολίτη» εξετάζει το άρθρο 16 παρ. 2 Σ, με κύριο στόχο την ανάδειξη του σκοπού της παιδείας που αφορά στη διάπλαση του

ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη, άρρηκτα συνδεδεμένου με το δημοκρατικό πολίτευμα και με τη διαμόρφωση των ενεργών, συμμετοχικών πολιτών. Κρίσιμο κρίνεται να αναφερθεί ότι έχει εντοπιστεί ερευνητικό κενό γύρω από τον σκοπό αυτό, καθώς η θεωρητική και νομική προσέγγιση της παραγράφου έχει, κυρίως, εστιάσει στην ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης. Έναυσμα για περαιτέρω προβληματισμό αποτελέσαν οι σκοποί της παιδείας που κατοχυρώνει το άρθρο 16 παρ. 2 Σ, ως προς την πιθανή συγκρουσιακή μεταξύ τους σχέση και συγκεκριμένα, για το κατά πόσο οι λοιποί σκοποί της παιδείας, δυσχεραίνουν ή διευκολύνουν τη διάπλαση του ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη. Επιπλέον, η έρευνα εστίασε στη μελέτη της διάπλασης αυτής υπό το πρίσμα της εφαρμογής της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ) και, συγκεκριμένα, των άρθρων 12 και 14 της Σύμβασης. Στόχος ήταν να μελετηθεί η εφαρμογή των άρθρων της Σύμβασης στην εκπαιδευτική πραγματικότητα και να αναδειχθούν οι προκλήσεις που πιθανόν προκύπτουν από το άρθρο 16 παρ. 2 Σ. Περαιτέρω, η μελέτη επικεντρώθηκε στο πρόγραμμα «Εκπαίδευση για την Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη (EDC) και Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (HRE)» και στο «Πλαίσιο Αναφοράς Ικανοτήτων για Δημοκρατικό Πολιτισμό» του Συμβουλίου της Ευρώπης, με στόχο να διερευνήσει τη σύνδεσή τους με τη διάπλαση των ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών αλλά και με το κατά πόσο επηρεάζεται η σύνδεση αυτή από το άρθρο 16 παρ. 2 Σ. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας εστίασε στη συνταγματική ερμηνεία των σκοπών της παιδείας, στη θεωρία της δημοκρατικής εκπαίδευσης και στη διεθνή προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών. Η έρευνα υλοποιήθηκε μέσω της μεθόδου της Έρευνας Πηγών. Συνεπώς, πραγματοποιήθηκε μελέτη και κριτική ανάλυση πρωτογενών πηγών όπως: οι τόμοι των Πρακτικών της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής του 1975, οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ) σχετικές με σύγχρονα εκπαιδευτικά ζητήματα, οι σχετικές Διεθνείς Συμβάσεις, τα σχετικά εγχειρίδια του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και αναλυτικά προγράμματα και δράσεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Καθώς αναλύονται κείμενα, πραγματοποιήθηκε θεματική ανάλυση και ανάλυση περιεχομένου και λόγου, εργαλεία κατάλληλα για τη χρήση αυτής της μεθόδου. Η μελέτη ανέδειξε το σκοπό του ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη ως τον ενοποιητικό και αρμονικό σκοπό, που μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης πραγματικότητας αλλά και του μέλλοντος. Επιπλέον, είναι σκοπός ικανός να λειτουργήσει και ως «ομπρέλα» για την ερμηνεία και εφαρμογή και των λοιπών σκοπών. Επιπροσθέτως, η έρευνα στάθηκε κριτικά απέναντι στην έλλειψη συνεκτίμησης του άρθρου 12 και του άρθρου 14 της ΔΣΔΠ στις αποφάσεις ΣτΕ. Τέλος, αναδείχθηκε ότι παρά την αισθητή μετατόπιση του βάρους της εκπαιδευτικής πολιτικής της χώρας, στη διάπλαση του ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη, εγείρονται προβληματισμοί ως προς την ουσιαστική εφαρμογή της δημοκρατικής εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες και σε κάθε πτυχή της εκπαιδευτικής καθημερινότητας, χωρίς να παρεμποδίζεται από τη, συχνά, τεχνοκρατική χροιά του σχολείου.

15:00–17:00

**Παράλληλη Συνεδρία 11 (Γλώσσα: Ελληνική)
Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 4**

**Οι ποινικές διατάξεις της νέας Οδηγίας για την καταπολέμηση της διαφθοράς –
Αλλαγή παραδείγματος στην ενωσιακή ποινική νομοθεσία;
Αθανασία Διονυσοπούλου, Επικ. Καθηγήτρια, Νομική Σχολή ΕΚΠΑ**

Η νέα Οδηγία για την καταπολέμηση της διαφθοράς (2026) είναι η πρώτη Οδηγία της ΕΕ αποκλειστικά για τη διαφθορά και αντικαθιστά την απόφαση-πλαίσιο αριθ. 2003/568/ΔΕΥ του Συμβουλίου και τη σύμβαση περί της καταπολέμησης της δωροδοκίας στην οποία ενέχονται υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ή των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τροποποιεί την Οδηγία (ΕΕ)2017/1371 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Το άρθρο αναλύει τη δομή και τις ποινικές διατάξεις της Οδηγίας αυτής και θέτει το ερώτημα εάν αυτές συνιστούν αλλαγή παραδείγματος στην ενωσιακή ποινική νομοθεσία και, εάν ναι, σε τι συνίσταται το νέο παράδειγμα. Προκειμένου να απαντηθεί το ανωτέρω ερώτημα: πρώτον, διερευνάται η σύνδεση των εγκλημάτων διαφθοράς με το κράτος δικαίου και τον Κανονισμό Αιρεσιμότητας 2020/2092, καθώς και άλλους τομείς εγκληματικότητας για τους οποίους έχει ήδη νομοθετήσει η Ένωση. Οι τομείς αυτοί είναι: η δήμευση το ξέπλυμα χρήματος, η προστασία προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις ενωσιακού δικαίου, η προστασία οικονομικών συμφερόντων ΕΕ δεύτερον, αναλύονται τα στοιχεία των ποινικών διατάξεων της νέας Οδηγίας που υλοποιούν τη σύνδεση με τους ανωτέρω τομείς όπως: το αδίκημα του παράνομου πλουτισμού και η σχέση του με το αδίκημα του ξεπλύματος οι διατάξεις για την παραγραφή των εγκλημάτων διαφθοράς η διάταξη για την ασυλία ή προνόμια όσον αφορά στη διερεύνηση και στη δίωξη αδικημάτων διαφθοράς οι διατάξεις για την προστασία προσώπων που αναφέρουν αδικήματα διαφθοράς ή βοηθούν στην έρευνα αυτών οι τροποποιήσεις της Οδηγίας 2017/1371 σχετικά με την καταπολέμηση, μέσω του ποινικού δικαίου, της απάτης εις βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης Το συμπέρασμα που προκύπτει από τα ανωτέρω είναι ότι η νέα Οδηγία συνιστά αλλαγή παραδείγματος στο μέτρο που για πρώτη φορά προσαρμόζει εργαλεία (όπως π.χ. η προστασία προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις ενωσιακού δικαίου) που αποτέλεσαν αντικείμενο άλλων ενωσιακών ποινικών Οδηγιών σε άλλους τομείς εγκληματικότητας και τα ενσωματώνει σε ενιαίο νομοθέτημα με κοινό άξονα και στόχο. Έτσι η Οδηγία αυτή βασιζόμενη σε ήδη ισχύουσες ενωσιακές ποινικές διατάξεις συνιστά ένα προωθημένο επίπεδο ποινικής νομοθέτησης της Ένωσης.

From Bytes to Rights: Balancing the pros and cons of the digital revolution for civic space

Ρωξάνη Φράγκου, Επικ. Καθηγήτρια, Νομική Σχολή ΔΠΘ

This article examines the transition from the digital realm of bytes to the human realm of rights, exploring how the digital revolution simultaneously empowers and constrains civic space, human rights, and democratic participation. Situated at the intersection of human rights law, democracy, and the rule of law, it investigates how technological innovation reshapes civic space—the environment that enables individuals and civil society actors to express themselves freely, engage in public debate, and participate in decision-making without fear or restriction. The central aim is to critically assess the dual nature of the digital revolution: as both a catalyst for participation, mobilisation, and access to information, and a source of new and complex challenges. While digital tools expand opportunities for engagement and accountability, they also enable surveillance, censorship, disinformation, and online harassment, all of which threaten fundamental freedoms and democratic values. The analysis focuses particularly on developments over the past decade and in the post-COVID-19 era, when the rapid shift to online civic activity magnified pre-existing inequalities, expanded surveillance practices, and exposed digital vulnerabilities. It addresses civil society organisations (CSOs), human rights defenders (HRDs), journalists, activists, and policy-makers committed to safeguarding civic freedoms in both offline and online environments. In particular, the article identifies six interrelated global trends that threaten digital civic space: (1) the proliferation of hate and discriminatory speech; (2) organised online harassment and disinformation; (3) the expansion of surveillance technologies; (4) restrictive legal and regulatory frameworks; (5) the criminalisation of expression; and (6) deliberate internet shutdowns. By analysing these dynamics, it highlights both the risks and the democratic potential of technology in protecting civic freedoms. Adopting a legal and comparative analytical framework grounded in international and European human rights standards, the research draws on case studies and institutional sources from the United Nations, the European Union, and the Venice Commission. These sources illustrate how civic space is being increasingly ‘squeezed’ worldwide, often under the guise of security, public order, or technological progress. The article argues that safeguarding civic space in the digital era requires a holistic, human rights-based approach rooted in transparency, accountability, inclusivity, and participation. Ultimately, the article reconceptualises the relationship between digital rights and human rights, advancing the notion of a ‘digital public sphere’ as a cornerstone of contemporary democracy—and calls for collective action to move from bytes to rights, transforming technology from a mechanism of control into a tool of democratic empowerment.

Αγωγές SLAPP: Η δημοκρατία ως προστατευόμενο αγαθό ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων - Δικαστική προστασία και ελευθερία της έκφρασης

Δρ. Ευαγγελία Ασημακοπούλου, Επισκέπτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος & Γεώργιος Κόντης, Επικ. Καθηγητής, ΕΚΠΑ

Η Οδηγία 2024/1069/ΕΕ (αγωγές SLAPP-Strategic Lawsuits Against Public Participation) τοποθέτησε στη ρυθμιστική εμβέλεια του δικονομικού δικαίου το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης. Το τελευταίο σε συνδυασμό με την κατοχύρωση του δικαιώματος αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας προκάλεσε τα δημοκρατικά αντανάκλαστα του δικονομικού δικαίου. Η Οδηγία 2024/1069/ΕΕ θέσπισε δικονομικούς κανόνες για τις λεγόμενες στρατηγικές αγωγές, ήτοι τις αγωγές που έχουν ως πραγματικό σκοπό την αποθάρρυνση του κοινού από τη συμμετοχή στα κοινά με έκφραση ελεύθερης γνώμης. Σε μία ευρυγώνια θέαση, οι ρυθμίσεις της Οδηγίας προστατεύουν τον δημόσιο λόγο, την ελευθερία έκφρασης, τη δημοκρατία και, εν τέλει, την πραγματική και ουσιαστική πρόσβαση στη δικαιοσύνη-η τελευταία υλοποιείται «και» μέσα από τον έλεγχο της καταχρηστικότητας των αγωγών που ασκούνται προς φήμωση του πολίτη. Η προστιθέμενη αξία των ρυθμίσεων είναι ότι τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα -που συνιστούν την νομική ουσία μίας δημοκρατικής κοινωνίας- γίνονται αντικείμενο ευθείας προστασίας ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Ο εναγόμενος έχει το δικαίωμα να ζητήσει απόρριψη της αγωγής σε πρώιμο στάδιο, ως προδήλως αβάσιμης: σε αυτή την περίπτωση ο ενάγων πρέπει να θεμελιώσει το προδήλως βάσιμο της αγωγής στο πρώιμο τούτο στάδιο. Ο εναγόμενος μπορεί να ζητήσει από τον ενάγοντα καταβολή εγγύησης (εγγυοδοσία) για την εκδίκαση της αγωγής. Ο ενάγων δεν μπορεί να προβεί σε μεταγενέστερες της ασκήσεως της αγωγής τροποποιήσεις, όπως λ.χ. σε παραίτηση από το δικόγραφο της αγωγής. Η στέρηση από τον ενάγοντα της εξουσίας διαθέσεως του αντικειμένου της δίκης αιτιολογείται από το γεγονός ότι η διαπίστωση της καταχρηστικότητας μίας αγωγής, ήτοι η διαπίστωση ότι πρόκειται για αγωγή SLAPP, μετατοπίζει το προσταυτέο έννομο αγαθό στη σφαίρα του δημοσίου συμφέροντος: Προστατεύεται η ελευθερία της έκφρασης. Αποφάσεις επί καταχρηστικών αγωγών που εκδόθηκαν σε ένα κράτος μέλος, δεν εκτελούνται διασυνοριακά: Προστίθεται, κατά μία έννοια, η ελευθερία της έκφρασης ως αυτοτελής αξία στην διαμόρφωση της έννοιας ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης. Η Οδηγία παρέχει την ευχέρεια στα κράτη μέλη να θεσπίσουν το κατάλληλο διαδικαστικό πλαίσιο προστασίας των προσώπων από τις στρατηγικές αγωγές ή και να διατηρήσουν υφιστάμενες εσωτερικές διατάξεις, εφόσον οι τελευταίες παρέχουν ισχυρότερη έννομη προστασία στον εναγόμενο από το αντίστοιχο πλέγμα προστασίας που παρέχει η Οδηγία. Στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης τίθεται το ζήτημα κατά πόσον οι στρατηγικές αγωγές θα αντιμετωπισθούν με τη θέσπιση ενός αυτοτελούς νομοθετήματος ή την εισαγωγή διατάξεων στο υφιστάμενο καθεστώς του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, καθώς και το ζήτημα της ερμηνείας όρων όπως η «καταχρηστικότητα» και το «προδήλως αβάσιμο» το περιεχόμενο και οι έννομες συνέπειες των οποίων ενδέχεται να διαφοροποιούνται σε επίπεδο εσωτερικών νομοθεσιών των κρατών μελών. Στόχος της εισήγησης είναι να παρουσιάσει το θεωρητικό και δογματικό πλαίσιο των διατάξεων, την

ευρύτερη στόχευσή τους και να αναδείξει τον καταλληλότερο τρόπο ενσωμάτωσής τους στο εσωτερικό δίκαιο.

Η έννοια και η αξιολόγηση της συναίνεσης: Σύγχρονες εξελίξεις στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ και της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

Κάτια Ρίππη, Επιστημονική Συνεργάτιδα, ΙΜΔΑ, LL.M. in International and European Law, ΕΚΠΑ

Ο ορισμός της σεξουαλικής βίας έχει διαχρονικά αποτελέσει ακανθώδες ζήτημα στη νομική επιστήμη, καθώς έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από έμφυλα στερεότυπα, μύθους και παρανοήσεις σχετικά με τον βιασμό (rape myths), που συχνά οδηγούν στην προβολή του προτύπου του «ιδανικού» θύματος. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, παρατηρείται σημαντική εξέλιξη, με ολοένα και περισσότερα κράτη να υιοθετούν τη συναίνεση ως κεντρικό στοιχείο για τον προσδιορισμό της σεξουαλικής βίας και με σαφή μεταστροφή προς το μοντέλο «μόνο το ναι σημαίνει ναι» (only yes means yes), όπως προκύπτει ιδίως από τις διαπιστώσεις της GREVIO. Η απλή έκφραση συναίνεσης όμως, ακόμη και όταν είναι ρητή, δεν αρκεί αφ' εαυτής για τη σαφή οριοθέτηση μεταξύ της ελεύθερης διαπροσωπικής επαφής και της κακοποίησης, καθιστώντας αναγκαία την αξιολόγησή της υπό το πρίσμα των εκάστοτε συνθηκών που ενδέχεται να επηρεάζουν την εγκυρότητά της. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα εισήγηση εξετάζει τις σχετικές εξελίξεις υπό το φως των απαιτήσεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί στη νομολογία του ΕΔΔΑ, καθώς και της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Η ανάλυση των ζητημάτων αυτών αναδεικνύει την κομβική σημασία της επιμόρφωσης των επαγγελματιών και της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για την αποτελεσματικότερη προστασία των θυμάτων και την αντιμετώπιση της σεξουαλικής βίας.

Η άσκηση αστυνομικής βίας υπό το πρίσμα των άρθρων 3 και 14 ΕΣΔΑ: ουσιαστικός και διαδικαστικός έλεγχος στη νομολογία του ΕΔΔΑ

Δρ. Χαρά Χιόνη-Χότουμαν, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια ΑΠΘ

Η εισήγηση στόχο έχει να εξετάσει τις ουσιαστικές και διαδικαστικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) σε περιπτώσεις άσκησης βίας από αστυνομικά όργανα στο πλαίσιο νόμιμης σύλληψης, με ειδική αναφορά στην υποχρέωση διερεύνησης πιθανών ρατσιστικών κινήτρων, η οποία απορρέει από τη συνδυαστική εξέταση των άρθρων 3 και 14 της Σύμβασης. Αφετηρία της ανάλυσης αποτελεί η πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) Παναγιωτόπουλος κατά Ελλάδος, η οποία αφορά σε καταγγελίες τριών Ελλήνων πολιτών Ρομά για αστυνομική κακομεταχείριση κατά τη σύλληψη και κράτησή τους, καθώς και για μη αποτελεσματική διερεύνηση των σχετικών αιτιάσεων από τις εθνικές αρχές. Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει τα κριτήρια που θέτει το ΕΔΔΑ για τον προσδιορισμό της «απολύτως αναγκαίας» χρήσης βίας που δεν υπερβαίνει το απαραίτητο μέτρο από αστυνομικές αρχές στο πλαίσιο νόμιμης σύλληψης, καθώς και τις απαιτήσεις που

διέπουν την αποτελεσματικότητα της έρευνας σε περιπτώσεις σχετικών καταγγελιών. Στο πλαίσιο αυτό αναλύεται η διάκριση μεταξύ του ουσιαστικού και διαδικαστικού σκέλους του αρ.3 ΕΣΔΑ, η έννοια του ελάχιστου ορίου σοβαρότητας, ώστε η συμπεριφορά να υπαχθεί στο άρθρο αυτό, καθώς η αρχή της αντιστροφής του βάρους απόδειξης όταν το θύμα βρίσκεται υπό τον έλεγχο των κρατικών αρχών. Η μεθοδολογία που ακολουθείται συνίσταται στη δογματική εξέταση των αναφερόμενων ζητημάτων μέσω της συστηματικής εξέτασης της νομολογίας του Δικαστηρίου, προκειμένου να αναδειχθούν τα κριτήρια που τίθενται από το ΕΔΔΑ. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης καταδεικνύουν ότι η μη διεξαγωγή ιατροδικαστικής εξέτασης, η καθυστέρηση των ερευνών και ο περιορισμός της συμμετοχής των θυμάτων υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα της έρευνας και, συνεπώς, την προστασία που παρέχεται στο πλαίσιο του αρ.3 ΕΣΔΑ υπό το διαδικαστικό του σκέλος. Επιπλέον, έμφαση δίδεται στην υποχρέωση των κρατικών αρχών να διερευνούν αυτεπαγγέλτως την ύπαρξη ενδεχόμενων ρατσιστικών κινήτρων σε περιπτώσεις άσκησης βίας από αστυνομικές αρχές κατά ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Στη νομολογία του ΕΔΔΑ αποτυπώνεται μια σταδιακή διεύρυνση του εύρους και του βάθους του ελέγχου που λαμβάνει χώρα. Ειδικότερα, το Δικαστήριο δεν αρκείται σε έναν τυπικό έλεγχο εάν σχετική έρευνα έλαβε χώρα, αλλά προχωρά σε ουσιαστική αποτίμηση της αποτελεσματικότητάς της. Συμπερασματικά, η εισήγηση αναδεικνύει τη σημασία της νομολογίας του Δικαστηρίου για τη διαμόρφωση ευρωπαϊκών προτύπων λογοδοσίας των αστυνομικών αρχών, ανάδειξης καλών πρακτικών και ενίσχυσης της προστασίας των δικαιωμάτων ευάλωτων ομάδων.

Η γυναικοκτονία ως έγκλημα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά (άρ. 82Α ΠΚ): δογματικά όρια και προτάσεις de lege ferenda

Εμμανουέλα Κρητικού, Υποψήφια Διδάκτωρ Νομικής, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης

Αντικείμενο της προτεινόμενης εισήγησης αποτελεί η διερεύνηση της δυνατότητας υπαγωγής της γυναικοκτονίας στο άρ. 82Α ΠΚ (έγκλημα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά). Πρωταρχικά οριοθετείται εννοιολογικά η γυναικοκτονία ως μορφή ανθρωποκτονίας γυναίκας (βιολογικού ή κοινωνικού γυναικείου φύλου – contra η απόφαση του UK Supreme Court, 2025) που φέρει έμφυλη διάσταση. Η έννοια δεν περιορίζεται στις ανθρωποκτονίες από συζύγους / συντρόφους (intimate partner femicide) ή εξ οικείων, αλλά εκτείνεται και σε ανθρωποκτονίες εκτός υφιστάμενων σχέσεων (λ.χ. στο πλαίσιο σεξουαλικής ή άλλου είδους έμφυλης βίας) – βλ. προταθείσες κατηγοριοποιήσεις EIGE, UNODC – UN Women. Έπειτα, αναδεικνύεται από την θεωρία και την νομολογία (ΕΔΔΑ) η θετική υποχρέωση λήψης κρατικών μέτρων για την αποτελεσματική προστασία της ζωής, η οποία δυνητικά εξυπηρετείται διά του ποινικού δικαίου. Μέσω της δικαιοσυγκριτικής επισκόπησης έξι ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων (Μάλτα, Κύπρος, Κροατία, Ισπανία, Ιταλία, Βέλγιο) που έχουν εισάγει ειδική διάταξη για την γυναικοκτονία, εξετάζονται: το νομικό εργαλείο που έχει επιλεγεί ανά περίπτωση (διακριτό αδίκημα, κανόνας επιμετρήσεως της ποινής, εξωποινικά μέτρα), το πεδίο εφαρμογής της ρύθμισης (εντός υφιστάμενων σχέσεων ή και εκτός), καθώς και το θεμέλιο της ποινικοποίησης [παράγοντες εξωτερικοί (λ.χ. βάσει της υφιστάμενης

σχέσης) ή εσωτερικοί (κίνητρο έμφυλης διάκρισης)]. Τούτων δοθέντων, διατυπώνεται η εξής θέση: De lege lata στο ελληνικό δίκαιο είναι δογματικά αδύνατη η αυτοτελής τυποποίηση της γυναικοκτονίας στο Ειδικό Μέρος του ΠΚ, δεδομένου ότι η ανθρωποκτονία με δόλο επισύρει ισόβια κάθειρξη, με αποτέλεσμα κάθε απόπειρα διατυπώσεως διακεκριμένης παραλλαγής να ταυτίζεται αναπόδραστα με το βασικό έγκλημα, καταλήγοντας συμβολική lex imperfecta. Παράλληλα, η έμφυλη διάσταση δεν καλύπτεται επαρκώς από το άρ. 82Α ΠΚ, καθώς η αναφορά σε «ταυτότητα και χαρακτηριστικά φύλου» αφορά πρωτίστως σε διακρίσεις βάσει του κοινωνικού (gender) και όχι του βιολογικού (sex) φύλου (GREVIO). Επομένως, de lege ferenda προτείνεται η εισαγωγή του «φύλου» ως λόγου διακρίσεως στο επίμαχο άρθρο του ΠΚ, και η εξειδίκευση της περίπτωσης της γυναικοκτονίας σε ειδικό νόμο (δυνητικά στον ν. 5172/2025), μέσω κανόνα επιμετρήσεως που αποκλείει ή περιορίζει την δυνατότητα μείωσης της ποινής (έτσι, Μάλτα). Η γυναικοκτονία προτείνεται να οριστεί μέσω της ενδεικτικής απαρίθμησης εξωτερικών παραγόντων που αποτελούν ενδείκτες έμφυλης διάκρισης, για λόγους αποδεικτικής ευχέρειας και ασφάλειας δικαίου (άρ. 111α ΠΚ Κροατίας). Παράλληλα, εξετάζεται η ανάγκη αποκλεισμού του αυτοτελούς ισχυρισμού περί βρασμού ψυχικής ορμής (άρ. 227c ΠΚ Μάλτας), καθώς και η ενδεχόμενη εφαρμογή του κανόνα σε ανθρωποκτονίες από αμέλεια με έμφυλη αιτιολογία, κατά το κυπριακό παράδειγμα. Η αναγκαιότητα και το εύρος της ρύθμισης εξαρτώνται, πάντως, από την αρχή της αναλογικότητας, ενόψει της αυστηρότητας του ισχύοντος ποινικού πλαισίου για την ανθρωποκτονία.

15:00–17:00

Παράλληλη Συνεδρία 12 (Γλώσσα: Ελληνική)

Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 5

Δημοκρατική Εκπαίδευση και Ανθρώπινα Δικαιώματα σε δομές φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων

**Ράνια Ζαχαριάδου, Υποψήφια Διδάκτορας &
Δέσποινα Καρακατσάνη, Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου**

Τα τελευταία χρόνια, η αυξανόμενη παρουσία ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων και μεταναστών σε ολόκληρη την Ευρώπη έχει θέσει σημαντικές προκλήσεις για τα εκπαιδευτικά, κοινωνικά και προνοιακά συστήματα. Πέρα από την κάλυψη των άμεσων αναγκών προστασίας και φροντίδας, οι κοινωνίες υποδοχής καλούνται ολοένα και περισσότερο να διασφαλίσουν την πρόσβαση σε εκπαιδευτικές εμπειρίες που προάγουν τη δημοκρατική κουλτούρα και προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η παρούσα έρευνα εξετάζει εναλλακτικές εκπαιδευτικές πρακτικές που αναπτύσσονται εντός δομών φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων και στοχεύουν στην καλλιέργεια δημοκρατικών δεξιοτήτων και στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις μη τυπικές μορφές εκπαίδευσης, οι οποίες λειτουργούν παράλληλα με ή πέρα από την τυπική

σχολική εκπαίδευση και ενσωματώνονται στην καθημερινή ζωή των παιδιών στις δομές αυτές. Οι εν λόγω πρακτικές εκφράζονται συχνά μέσα από καθημερινές αλληλεπιδράσεις, ομαδικές δραστηριότητες, συμμετοχικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, μηχανισμούς επίλυσης συγκρούσεων, καθώς και πρωτοβουλίες που ενθαρρύνουν τον διάλογο, την ενσυναίσθηση και τη διαπολιτισμική κατανόηση. Μεθοδολογικά, η μελέτη αποτελεί μια ποιοτική έρευνα και βασίζεται σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις με επαγγελματίες που απασχολούνται ή έχουν απασχοληθεί σε δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, όπως εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους. Μέσα από τις συνεντεύξεις αυτές, η έρευνα επιδιώκει να αποτυπώσει τις εμπειρίες, τις αντιλήψεις και τους προβληματισμούς των επαγγελματιών σχετικά με τις δυνατότητες και τις προκλήσεις της προώθησης των δημοκρατικών αξιών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πλαίσια που διαμορφώνονται από τη μετακίνηση/μετανάστευση και τους θεσμικούς περιορισμούς. Τα αναμενόμενα αποτελέσματα περιλαμβάνουν τον εντοπισμό και τη χαρτογράφηση πρακτικών που συμβάλλουν στη δημοκρατική μάθηση και στην ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα, καθώς και τη διερεύνηση συστημικών, οργανωτικών και πρακτικών εμποδίων που επηρεάζουν την εφαρμογή τους. Παρά τους περιορισμούς που συχνά χαρακτηρίζουν τέτοια περιβάλλοντα, οι πρακτικές αυτές αναμένεται να παρουσιάζουν θετικό αντίκτυπο στη συμμετοχή, την αυτενέργεια και την κοινωνική ένταξη των νέων. Συνολικά, η μελέτη αναδεικνύει τη δυνατότητα των δομών φιλοξενίας να λειτουργούν όχι μόνο ως χώροι προστασίας και φροντίδας, αλλά και ως ουσιαστικά πεδία δημοκρατικής εκπαίδευσης. Συνδέοντας την εκπαιδευτική πράξη με τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις βιωμένες εμπειρίες των ανηλίκων, η μελέτη φιλοδοξεί να συμβάλει στον συνεχιζόμενο ακαδημαϊκό και πολιτικό διάλογο για μια συμπεριληπτική, βασισμένη στα δικαιώματα, εκπαίδευση σε συνθήκες μετανάστευσης και εκτοπισμού.

Η Εκπαίδευση ως Δημοκρατική Πρακτική: Εκπαιδευτική Συνέχεια, Προσέγγιση του Σχολείου ως Συνόλου και Συμπερίληψη Ασυνόδευτων Ανηλίκων

**Γκέλη Αρώνη, Προϊσταμένη της Μονάδας Ένταξης και Υποστήριξης Ασυνόδευτων Ανηλίκων
Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου**

Education is approached in this paper as a form of democratic practice through which children's rights, participation, and educational continuity are enacted in everyday pedagogical work with unaccompanied minors. Drawing on the field experience of the Unit for Integration and Support of Unaccompanied Minors in the Greek Ministry of Migration and Asylum, the paper adopts a rights-based perspective grounded in the UN Convention on the Rights of the Child, with particular emphasis on the rights to education, development, and participation. Central to the analysis is the concept of educational continuity as a prerequisite for meaningful inclusion. For unaccompanied minors, access to schooling alone is insufficient when learning trajectories remain fragmented due to institutional gaps, transitions between accommodation settings, language barriers, or weak coordination between educational actors. Educational discontinuity is therefore understood not as a neutral administrative issue, but as a condition that undermines

both equal access to education and the everyday exercise of democratic competences. Within this framework, the paper advances an expanded understanding of the whole school approach. Accommodation facilities and child protection systems are conceptualized not as external support mechanisms, but as integral components of a broader educational ecosystem. Educators working in accommodation facilities operate in close coordination with formal school educators, contributing to school preparation, language and learning support, monitoring of attendance, homework assistance, and educational transitions, while also providing schools with essential pedagogical insight into children's cultural and linguistic backgrounds, prior educational experiences, displacement histories, and trauma-related needs. This cross-institutional coordination functions as a pedagogical and institutional bridge that reduces learning disruptions and reinforces stability, participation, and a sense of belonging. Methodologically, the paper draws on qualitative practitioner research grounded in long-term institutional practice. Since 2020, following the establishment of the Special Secretariat for the Protection of Unaccompanied Minors and the Unit for Integration and Support, a nationwide community of practice has been systematically facilitated, involving educators from 59 accommodation shelters across Greece. These biweekly professional exchanges function as structured spaces for documenting pedagogical practices, identifying educational barriers, sharing intervention strategies, and coordinating educational support for children. In parallel, the analysis draws on inter-ministerial cooperation mechanisms developed between the Ministry of Migration and Asylum and the Ministry of Education, Religious Affairs and Sports building on earlier coordination structures established during the development of refugee education policies. These mechanisms include structured collaboration between shelter educators and Refugee Education Coordinators responsible for school integration, creating institutional bridges that facilitate school access and educational continuity. The study utilises reflective case-based analysis, documentation produced through community-of-practice coordination, and systematic observation of inter-institutional educational coordination processes. Through concrete practices—such as rights-based workshops, language support, cultural and artistic activities, and systematic communication between schools and accommodation facilities—the paper highlights education as a space of active participation rather than passive service provision. The paper concludes that moving from fragmented interventions to coherent inclusion practices requires sustained educator collaboration, institutional coordination, and the recognition of education as a central arena for the everyday cultivation of democratic culture.

Διαθρησκειακές συνηγορίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες

Βασίλειος Χριστοδουλάκης, Διδάκτορας, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ

Με βάση τις «Αρχές του Στρασβούργου για τον Διαθρησκειακό διάλογο», που υιοθετήθηκαν τον Μάιο του 2022 από την διεθνή διάσκεψη θρησκευτικών ηγετών στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης με θέμα «Διαθρησκειακός διάλογος για τη θρησκεία και την ειρήνη, τη θρησκεία και τα ανθρώπινα δικαιώματα», το άρθρο εξετάζει τις δυναμικές τάσεις που

καταγράφονται στην σχέση θρησκευτικού λόγου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στον ρόλο που αναμένεται να παίξουν οι θρησκείες και ο διαθρησκευτικός διάλογος στην προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εντός των σύγχρονων, πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Σε πείσμα της κοινότοπης διαίσθησης ότι οι θρησκείες τηρούν παραδοσιακά μια μάλλον αρνητική στάση προς την ιδέα των δικαιωμάτων, ανιχνεύονται σύγχρονες τάσεις συνηγορίας τους σε δύο επιμέρους πεδία: αφ' ενός στον θεσμικά οργανωμένο διάλογο μεταξύ των θρησκειών και αφ' ετέρου στις προσπάθειες αμοιβαίας προσέγγισης θρησκευτικού και κοσμικού (δημόσιου) λόγου. Από την εξέταση των «Αρχών του Στρασβούργου» προκύπτει η ρητή δέσμευση των σύγχρονων θρησκειών στην υποστήριξη μιας οικουμενικής κανονιστικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τούτο συντελείται μέσα από καινοτόμες ερμηνευτικές επαναπροσεγγίσεις των ιερών κειμένων και παραδόσεων, που συνδέουν τα δικαιώματα με την ιδέα της -κοινής και απαραβίαστης- ανθρωπίνης αξιοπρέπειας ως δωρεάς του Θεού στον άνθρωπο. Ο διαθρησκευτικός διάλογος, εξάλλου, προϋποθέτει και εμπριέχει την αμοιβαία δέσμευση στην άμβλυνση των διαφορών και στην ανάδειξη ενός (συχνά παρεξηγημένου) «κοινού πυρήνα» των θρησκειών, που μέσα από αμοιβαία ελέγξιμες ερμηνείες μπορεί να προαγάγει μια γνήσια «επάλληλη συναίνεση» των πιστών στην ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ταυτόχρονα, μέσα από την ανωτέρω εξέλιξη εκφράζεται και ένα αίτημα του θρησκευτικού λόγου για την συμπερίληψή του στο ευρύτερο πεδίο του δημόσιου λόγου. Το άρθρο υποστηρίζει ότι μέσα από τις θεολογικές επανερμηνείες και τις διακηρύξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα οι σύγχρονες θρησκείες διευρύνουν και εμπλουτίζουν νοηματικά το πεδίο του δημόσιου λόγου στην σύγχρονη, φιλελεύθερη κοινωνία. Η καλλιέργεια μιας «αμφίπλευρης μαθητείας» κοσμικού και θρησκευτικού λόγου αποτελεί πράξη σεβασμού των θεμελιωδών αρχών της φιλελεύθερης δημοκρατίας (της ελευθερίας και της ισότητας), που επαναβεβαιώνονται μέσα από τα «μεταφραστικά» σχήματα αμοιβαίας προσέγγισης θρησκευόμενων και μη πολιτών. Το άρθρο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στις προκλήσεις που θέτει η πολυπολιτισμικότητα στις σύγχρονες κοινωνίες απάντηση δεν μπορούν να δώσουν περιεχομενικά αποφιλωμένες συνθηματολογίες «πολιτικής ορθότητας» αλλά ο νοηματικός και αξιακός εμπλουτισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από την επιχειρούμενη συστράτευση των θρησκειών στην συνηγορία τους.

Το συγκρουσιακό του χθες στις τάξεις του σήμερα. Όψεις του Προσφυγικού Ζητήματος στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας

Μαρία Κούβαρη, Υποψήφια Διδάκτωρ, ΕΚΠΑ, Εκπαιδευτικός

Η παρούσα καταπιάνεται με την αξιοποίηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων στη διδασκαλία της Ιστορίας και συγκεκριμένα με μία αποσιωπημένη πτυχή του Προσφυγικού Ζητήματος κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, την αμφισβήτηση της ταυτότητας των ορθοδόξων χριστιανών προσφύγων από τους γηγενείς κατοίκους του ελληνικού κράτους. Παράλληλα, εντάσσεται σε μία σε μια εκτενή βιβλιογραφική και ερευνητική παράδοση σχετική με τη διδακτική, τους προβληματισμούς οι οποίοι εγείρονται γύρω από το περιεχόμενο των

σχολικών εγχειριδίων και την επιλεκτική μνήμη του εθνικού αφηγήματος όταν αυτή σχετίζεται με τραυματικά ζητήματα. Ως υπόθεση της έρευνας νοείται ότι το μάθημα της ιστορίας λειτουργεί περισσότερο ως μηχανισμός εθνικής διαπαιδαγώγησης παρά ως κλάδος ενίσχυσης της ανάλυσης και της κατανόησης του φύσει περίπλοκου ανθρώπινου παρελθόντος (Δαλακούρα, 2021) στο οποίο είναι συχνό το φαινόμενο της επιβολής σιωπής στην περίπτωση κατά την οποία συναντάμε διαφορετικές ιστορίες από όσες θα προτιμούσαμε να αφηγηθούμε (Lee, 2017). Η συγκεκριμένη οπτική έρχεται να καλύψει και να λειτουργήσει συμπληρωματικά στο σχετικό ερευνητικό κενό στην οπτική των αμφιλεγόμενων ζητημάτων και του Προσφυγικού Ζητήματος όπως αυτό διαμορφώθηκε την περίοδο του Μεσοπολέμου ως το πλέον συγκρουσιακό περιβάλλον καθώς σκοπό της μελέτης αποτελεί αφ' ενός η ανάδειξη της αποσιώπησης της προσφυγικής εμπειρίας και η αποτύπωση της απουσίας της ενδοκοινωνικής ρήξης μεταξύ προσφυγικού και γηγενούς πληθυσμού στα σχολικά εγχειρίδια και αφ' ετέρου η αποτύπωση της προσφυγικής ταυτότητας μέσω της ρητορικής μίσους στον Τύπο της εποχής. Προς επίτευξη του παραπάνω σκοπού σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ποιοτική ανάλυση αρχειακού υλικού ως η πλέον δόκιμη να προσφέρει απαντήσεις στο «πώς» και στο «γιατί» και να προβάλλει την οπτική των κοινωνικών υποκειμένων (Ιωσηφίδης, 2017) περιλαμβάνοντας 11 σχολικά εγχειρίδια και 13 εφημερίδες της περιόδου 1922-1936. Η έρευνα αρχειακού υλικού από τον Τύπο του διαστήματος 1922-1936 και η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων στα συγκεκριμένα βιβλία ιστορίας οδήγησε στα εξής ευρήματα: α. η αμφισβήτηση έγκειται σε θρησκευτικά, ατομικά και πολιτισμικά στοιχεία μηδέ της έννοιας του πολίτη εξαιρουμένης και β. η αποτύπωση του εν λόγω συγκρουσιακού θέματος στα σχολικά εγχειρίδια παραλείπεται στο όνομα του κυρίαρχου εθνικού αφηγήματος περί «εθνικής ομοιογένειας». Το αρχειακό υλικό είναι ικανό να ενταχθεί σε φάκελο υλικού εν αναμονή της εναρμόνισης των σχολικών εγχειριδίων με το Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών 2021-2023. Δεδομένου του ότι στην ιστορία, σε αντίθεση με τις άλλες επιστήμες, καλούμαστε να δούμε πέρα από το γεγονός και να αντιληφθούμε τις αντιλήψεις τις οποίες αναδύονται μέσα από αυτό (Carr, 2015) η πρακτική της ευθυγράμμισης των σχολικών εγχειριδίων ιστορίας με τις επιταγές των σύγχρονων παιδαγωγικών αντιλήψεων θεωρείται απαραίτητη για τη διαμόρφωση μιας κριτικής, πολυφωνικής ιστορικής συνείδησης στους μαθητές των δημοκρατικών κοινωνιών πολλώ δε μάλλον όταν στο πλαίσιο του εν λόγω ζητήματος αναδύονται αναλογίες μεταξύ απώτερου παρελθόντος και σύγχρονης πραγματικότητας (Μαυροσκούφης, 2015).

Σώματα σε αναμονή. Έμφυλη ευαλωτότητα και κίνδυνοι σωματεμπορίας σε ασυνόδευτα ανήλικα κορίτσια δομών φιλοξενίας

Ανδρομάχη Μπούνα Βάιλα, Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων Πενταλόφου & Αριστοτέλης Ντεντόπουλος, Νομική Σχολή, ΕΚΠΑ

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στην έμφυλη ευαλωτότητα ασυνόδευτων ανήλικων κοριτσιών που φιλοξενούνται σε δομές προστασίας και εξετάζει τους παράγοντες που δύνανται να αυξήσουν τον κίνδυνο σωματεμπορίας, όχι ως άμεσο ή αναπόφευκτο αποτέλεσμα, αλλά ως

πιθανότητα που αναδύεται μέσα σε συγκεκριμένες θεσμικές και κοινωνικές συνθήκες. Κεντρική αναλυτική έννοια αποτελεί το «σώμα σε αναμονή», το οποίο προσεγγίζεται ως βιοπολιτικό και νομικο-κοινωνιολογικό σχήμα, περιγράφοντας την κατάσταση παρατεταμένης θεσμικής αβεβαιότητας στην οποία βρίσκονται τα ασυνόδευτα ανήλικα κορίτσια κατά τη διάρκεια διαδικασιών ασύλου, οικογενειακής επανένωσης, μετεγκατάστασης ή μετάβασης στην ενηλικίωση. Η εισήγηση βασίζεται σε περιοδική ποιοτική έρευνα που διεξάγεται σε δομές φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλικών κοριτσιών και αξιοποιεί ημιδομημένες συνεντεύξεις, με στόχο την καταγραφή των εμπειριών, των αντιλήψεων κινδύνου και των καθημερινών πρακτικών διαχείρισης της έμφυλης ταυτότητας και του σώματος. Η ανάλυση αναδεικνύει πώς η θεσμική αναμονή, σε συνδυασμό με την ηλικία, το φύλο και το προσφυγικό υπόβαθρο, παράγει μορφές έμφυλης επισφάλειας που συχνά παραμένουν αόρατες στο κυρίαρχο πλαίσιο προστασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ένταση μεταξύ προστασίας και ελέγχου, καθώς και στη διαφορά ανάμεσα στον θεσμικό λόγο περί πρόληψης της σωματεμπορίας και στις βιωμένες εμπειρίες των ίδιων των κοριτσιών. Η εισήγηση υποστηρίζει ότι η ενίσχυση του δημοκρατικού πολιτισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προϋποθέτει την αναγνώριση των ασυνόδευτων ανηλικών κοριτσιών ως έμφυλων υποκειμένων δικαιωμάτων, των οποίων η φωνή και η εμπειρία οφείλουν να ενσωματώνονται στον σχεδιασμό πολιτικών προστασίας και πρόληψης.

Μεταξύ τειχών και φωνών: Η αναστοχαστικότητα και η εθνογραφία των φυλακών ως δημοκρατική πρακτική στην εκπαίδευση εντός των σωφρονιστικών ιδρυμάτων

Μάγδα Βίτσου, ΕΔΙΠ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Αναστασία Γκαϊνταρτζή, ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Κώστας Μάγος, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

This study explores reflective educational research in carceral settings, focusing on how researcher reflexivity functions as a critical and democratic practice in contexts where access to education, participation, and voice are structurally constrained. Grounded in qualitative, experience-based inquiry, the study brings together three interconnected research projects conducted in youth detention institutions in Volos, Greece. The primary objective of the study is to examine the role of researcher reflection in shaping educational practice and knowledge production in spaces of confinement. Rather than positioning reflexivity as a supplementary methodological step, the study approaches it as a central pedagogical and ethical process through which researchers critically engage with their positionality, authority, and ethical choices while working in carceral educational environments. A second objective is to explore how reflective engagement reveals tensions between institutional control and democratic educational values, contributing to broader discussions on education as a human right under conditions of confinement. Methodologically, the study is situated within the tradition of prison (auto-and collaborative) ethnography, emphasising sustained presence in the field, relational engagement, and close attention to the everyday dynamics of institutional life. The research draws on systematic researcher reflections emerging from three distinct yet interconnected studies conducted in youth correctional settings, including the Special Youth Detention Centre

and the Youth Correctional Institution of Volos. Data as generated through reflective journals, field notes, and collective reflective dialogues among the researchers during prolonged engagement in the field. These reflective accounts document experiences of educational interaction, ethical dilemmas, relational dynamics, and shifting researcher positionalities within institutional environments characterised by control, surveillance, and limited democratic participation. Analysis of the reflective material indicates that researcher reflexivity operates not only as a means of methodological transparency but as a transformative process that reshapes educational and research relationships. Key findings suggest that sustained reflection enables researchers to question assumptions of authority, challenge hierarchical roles, and attend more carefully to the relational dimensions of educational practice. Reflexivity emerged as a space where tensions between institutional constraints and democratic aspirations became visible, articulated, and open to negotiation. The study argues that reflective research practice grounded in prison ethnography can contribute to democratic culture by fostering ethically grounded, dialogical, and inclusive approaches to educational engagement. By foregrounding the researcher's experience as a site of critical inquiry, reflexivity is understood as a form of democratic responsibility, supporting more humane and rights-based educational practices in contexts of confinement.

15:00–17:00

Παράλληλη Συνεδρία 13 (Γλώσσα: Αγγλική)
Νομική Σχολή (Σίνα 3) – Αίθουσα 6

Enhancing democratic citizenship and Intercultural awareness in transnational digital mediated contexts: insights from an ethnographic study

Evangelia Kalogirou, PhD Candidate, University of Thessaly & Aikaterini Michalopoulou, Professor, University of Thessaly

The concept of citizenship in preschool and primary school children is closely linked to the perception that they are capable of being active members of society and of defining their actions and decisions. In addition, children are able to understand the reactions to, and consequences of, their actions (Baker & Le Courtois, 2022). Osler & Starkey (2006) parallel the acquisition of citizenship rights by women and other vulnerable groups, with the corresponding recognition for children, according to the UN Convention on the Rights of the Child (1989). According to contemporary sociological perspective, young children are capable and active citizens in the present (Philips, 2011; Pechtelidis, 2020) and the orientation of education should not focus on preparing them as citizens of tomorrow but on organizing the appropriate learning environment that will encourage active citizenship in the present, within each school class (Osler & Starkey, 2006). Drawing from the aforementioned theoretical framework, we aimed to explore in depth the educational context of the European initiative eTwinning, as implemented in the Greek early childhood educational context through the lens of democratic citizenship

enhancement. In this article we present findings from the ethnographic study conducted throughout 2024-25 school year taking place in two public state kindergartens (six classes). We focus on intercultural and multilingual dimensions as they inductively emerged from the analysis following Grounded Theory approach. It is found that eTwinning activities' characteristics extend from the use of the second foreign language, English, based on an institutional framework, as a "lingua franca" language for the communication and cooperation with transnational partners, to contact with the national languages of other countries and their intercultural mediation as elements that carry cultural meanings. In this way, an educational context of continuous linguistic interaction and exchange is formed, with elements of democratic and equal participation among all participants. Nonetheless, it is highlighted that teachers refer to the contact with intercultural elements as a dimension that enhances acceptance of diversity and broadens the horizons, especially of children who have limited opportunities to travel or contact other places and cultures; however, this contact focuses on them without deeper engagement or critically processing the cultural issues that arise (Magos, 2022). This suggests that further systematic integration of intercultural awareness elements in the under study context, requires a teacher preparation program at the policy level, that could inform and prepare them to fully promote such a cultural stance on young children.

Cultural participation, creative freedom, and democratic development: insights from Bulgaria in a European perspective

**Zornitsa Draganova, Chief Assistant, Bulgarian Academy of Sciences,
Institute of Philosophy and Sociology**

Across Europe, cultural participation is increasingly recognized as a cornerstone of democratic life, social cohesion, and rights-based development. Yet the forms, meanings, and institutional conditions of participation vary significantly across national and local contexts. The presentation explores how cultural participation in Bulgaria is shaped by mixed institutional legacies, policy instability and uneven access to culture; but also by citizens' activeness to develop innovative practices and models, to build networks, contribute to cultural ecosystems and adapt according to the situational and geographic context. The analysis builds on Pierre Bourdieu's understanding of the cultural field as a space of struggle over legitimacy and symbolic capital (Bourdieu, 1993), combined with Henri Lefebvre's notion of space as socially produced through power relations, practices, and representations (Lefebvre, 1991). These perspectives are complemented by Nancy Fraser's concept of participatory parity, which frames cultural participation as a prerequisite for democratic inclusion rather than a merely expressive activity (Fraser, 2008). Together, these theoretical lenses position cultural participation as both a creative practice and a democratic condition. The central argument advanced is that creative expression functions both as a democratic practice and as a diagnostic indicator of democratic development. Particular emphasis is placed on collaboration between different levels of actors in the sphere – municipalities, cultural administrations, NGOs, transnational networks, collectives and individual creators – as a crucial enabling condition for sustaining independent

cultural ecosystems without neutralizing their critical and experimental capacity. Drawing on several case studies from prolonged fieldwork conducted over multiple years in Bulgarian regional cities and independent cultural spaces, the presentation demonstrates how cultural actors negotiate legitimacy, mobilize heritage and contemporary artistic practices, and construct participatory formats that extend democratic engagement beyond formal political arenas. European frameworks and initiatives such as Europa Nostra, New European Bauhaus the European Culture Deal, and the Compass for Culture articulate a shared European ambition to strengthen cultural rights, participation, and creative freedom, but at the same time their translation into local practice reveals tensions between policy discourse and the lived realities of independent cultural actors. The paper concludes by arguing that sustained support for creative freedom and institutional cooperation is not a peripheral cultural concern, but a structural prerequisite for democratic development in contemporary Europe and the specific Bulgarian context.

The pupils read together in their own bubbles - Case study in Finnish primary school classroom

Susanna Pöntinen, University of Eastern Finland, Päivi Björn, University of Eastern Finland, Sinikka Rätty-Záborszky, University of Eastern Finland & Hilikka Rätty, University of Eastern Finland

In teaching literature to all pupils, one of the teachers' aims is to ensure access to find reading material that appeals to them and to support their flow in reading. However, what kinds of books various pupils enjoy reading is not well known. Therefore, teachers need information about children's reading preferences which can help them to offer and expand the range of reading material. In our action research, reading refers to individual reading and collective reading in cooperation between school, class, library, and home hand in hand. The school project behind our case study is supported by the Finnish National Agency for Education. The main objective of the project is to stimulate and maintain pupils aged nine to twelve years' enjoyment of reading and motivation. The aims of close collaboration between researchers, other stakeholders, and class teachers have been to systematically create a reading-friendly atmosphere in which many types of reading and linguistic backgrounds are valued. The research data collected between 2023 and 2025 in the classroom consisted of the pupils' (N=20) essays and interviews related to their own choices of reading. The results of a qualitative data driven content analysis showed the pupils' favorite books: animal, humor, and detective books, comics, picture books, fairy tales, fantasy books, joke books, and nonfiction books. The pupils' preferred books were generally well-known, diverse hybrids that combined the techniques of graphic novels, storybooks, comic books, and linear text, but books consisting solely of text were also mentioned. Some pupils' favorites included selections ranging from older classics to magical novels. The pupils described reading experiences and favorite books as having an impact on their state of mind, evoking positive emotions, and learning. When asked separately, the pupils said that reading increased their sense of belonging. As a conclusion, the results emphasize that reading is something that pupils do together in their own bubble. Surprisingly, and partly contrary to the

current discourse on literacy, the results show that pupils read a wide variety of genres. Reading seems to improve well-being. The results obtained can be explained by the data collection methods used, in which the data were produced during lessons as assignments given by the class teacher. On the other hand, researchers' classroom observations support the idea that various readers enjoy reading itself as well as collective reading assignments and activities.

'Children let's talk about democracy'. Primary school students perceptions' and school experiences concerning democracy

**Nikolaos Perakis, M.Ed., English Language Teacher &
Antigoni-Alba Papakonstantinou, Associate Professor, NKUA**

In the contemporary socio-political landscape, education is increasingly recognized as a fundamental means of fostering democracy and nurturing democratic citizens. As societies undergo rapid transformation due to globalization, technological advancement, and shifting socio-economic conditions, the role of schools as spaces where democratic values are learned, experienced, and practiced becomes ever more critical. In this context, education for democracy and democratic education emerge not only as pedagogical imperatives, but also as essential processes for cultivating participatory and responsible citizenship from an early age. Contrary to its importance, there is not enough research on its implementation and effect on young students. For that reason, the present research was implemented in order to explore the ways in which primary school students perceive and experience democracy within their school environment and how educational practices contribute—both explicitly and implicitly—to their understanding of democratic principles. Sixteen semi-structured interviews were realized with students of eleven and twelve years old attending sixth grade of primary school. Collected data were analyzed through thematic content analysis. The findings reveal that students generally perceive their school environment as democratic, even though many are not consciously aware of the mechanisms that sustain this democracy in their daily school life. Classroom practices such as collaborative decision-making, respect for diversity, and open dialogue were often identified as democratic experiences, though not always recognized as such by the students themselves. Moreover, participants demonstrated a strong belief in the importance of democracy, associating it with fairness, freedom, and collective well-being. Interestingly, their knowledge and understanding of democracy were shaped primarily by history lessons and everyday social interactions rather than by the formal subject of Social and Political Education, which appears to play a less influential role in cultivating democratic awareness.

Competences for Democratic Culture and challenges in teaching - findings of a field research in Greece with prospective drama teachers

Nassia Choleva, Postdoctoral Researcher, Aristotle University of Thessaloniki:

This paper examines the practical realization of competences for democratic culture (CDC) and elements of human rights education (HRE) in everyday drama teaching. Grounded in the assumption that HRE, CDC, and drama pedagogy are interconnected, as partly found in previous research (Choleva et al., 2021), a mixed-methods research design was employed, in order to assess awareness, competence, and professional conduct related to CDC among prospective drama teachers in Greece. The research involved 52 students from the School of Drama, Aristotle University of Thessaloniki, who undertook teaching placements in local primary schools during the 2024–2025 academic year. Participants engaged with the Council of Europe's Framework of Competence for Democratic Culture (CoE, 2018) as a framework for self-observation, reflection, and planning effective drama lessons. Data were collected via anonymised questionnaires, classroom observations, individual reflective journals, and end-of-semester course papers (including devised drama lesson plans). Previously published findings of the quantitative (statistical) analysis indicated limited knowledge of HRE principles and CDC guidelines among participants, though they regarded the CDC framework as a valuable tool with great potential for monitoring, evaluating, and planning drama workshops (Choleva, 2026b). Also, the qualitative (thematic) analysis revealed conscious attempts for self-reflection and classroom observation through a CDC lens, with attempts to integrate CDC into lesson planning and interventions, scaled to the observed CDC levels (Choleva, 2026a). However, a cross-method synthesis showed the limitations in participants' understanding, implementing and reflecting through the CDC model, within the restrictions of the research, merely attributed to the research design, but most importantly related to systemic pathologies within the Greek educational system. The paper thus discusses these factors, namely (a) limited understanding of HRE and CDC among university and primary-school students, as a systemic lack of comprehensive approach; (b) insufficient instructional time to engage substantively with the CDC model during the course, as well as within the primary school placements (teaching interventions); and (c) a fragmented approach to HRE/CDC throughout the compulsory, higher and tertiary education, which remains reliant on individual teacher initiative and commitment. These findings echo the Council of Europe's call for a comprehensive, holistic, and interdisciplinary institutional approach to sustainable human rights education and competences for democratic culture.

ΔΙΟΡΓΑΝΩΤΕΣ:

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ:

